

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Tomislav Tkalec

**NEOLIBERALNA IDEOLOGIJA V DELOVANJU SVETOVNE
BANKE IN MEDNARODNEGA DENARNEGA SKLADA**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomislav Tkalec

Mentor: doc. dr. Žiga Vodovnik
Somentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

NEOLIBERALNA IDEOLOGIJA V DELOVANJU SVETOVNE
BANKE IN MEDNARODNEGA DENARNEGA SKLADA

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Zahvala

*Mentorju za izredno hiter odziv, stalno dosegljivost
in pomoč pri spoznavanju tematike.*

Somentorju za korektno opravljeno delo.

*Svojim staršem in bratu Kristijanu za podporo in potrpežljivost,
ki so jo izkazali med nastajanjem tega dela ter tekom celotnega študija.*

Na koncu še posebna zahvala Deji, ker mi je vedno stala ob strani.

NEOLIBERALNA IDEOLOGIJA V DELOVANJU SVETOVNE BANKE IN MEDNARODNEGA DENARNEGA SKLADA

Pričujoče delo se osredotoča na delovanje dveh mednarodnih finančnih institucij, tj. Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada, katerih namen je ponujanje pomoči državam v razvoju in odprava revščine (Svetovna banka) ter preprečevanje finančnih kriz in zagotavljanje pomoči državam, ki se znajdejo v krizah (Mednarodni denarni sklad). V delu želim prikazati, da imajo na delovanje obeh institucij največji vpliv gospodarsko močne države, še posebej ZDA, ter kakšne posledice to prinaša. Osrednji del diplomskega dela se ukvarja z neoliberalizmom v delovanju obeh institucij. Namreč v osemdesetih in devetdesetih letih dvajsetega stoletja je v njunem delovanju, pogledu in razumevanju gospodarskih problemov prevladovala neoliberalna paradigma, ki je predvidevala prosto delovanje trgov, kar bi samodejno privedlo do gospodarske rasti in posledično zmanjšanje revščine. Instituciji sta državam v razvoju, ki so potrebovale njuno pomoč, zagotavljali denarna sredstva, države pa so morale slediti politikam strukturnega prilagajanja in pogojevanja (privatizacija, liberalizacija, deregulacija). A kot so posledice delovanja obeh institucij pokazale, sta bila Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad v veliki meri neuspešna pri izvajanju svojih nalog.

Ključne besede: neoliberalizem, Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad

NEOLIBERAL IDEOLOGY IN THE ACTIVITY OF THE WORLD BANK AND THE INTERNATIONAL MONETARY FUND

The following dissertation is focusing on the activity of two international financial institutions, t.i. the World Bank and the International Monetary Fund. Purpose of the World Bank is to offer help to the developing countries and the abolition of poverty. Purpose of the International Monetary Fund is to prevent financial crises and to assure help for countries that were hit by one. My task is to show that the economically powerful countries, especially the US, have most influence in the activity of both institutions and what kind of consequences brings that along. Central part of this dissertation is engaged with neoliberalism in the activity of both institutions. Throughout the eighties and nineties the neoliberal paradigm was predominating in their activity, view and understanding of the economical problems. That paradigm forecasted that if the markets are working freely than the economic growth and consequently eradication of poverty would come by itself. The institutions were ensuring help for the countries that needed it, but the countries had to follow structural adjustment policies, which included privatization, liberalization and deregulation. However, the consequences of the activities of both institutions have shown that the World Bank and the International Monetary Fund are largely unsuccessful in performing their tasks.

Keywords: neoliberalism, World Bank, International Monetary Fund

KAZALO

SEZNAM KRATIC	7
1. UVOD.....	9
1.1 CILJI IN NAMEN DIPLOMSKEGA DELA	10
1.2 HIPOTEZE.....	11
1.3 UPORABLJENE METODE IN TEHNIKE.....	12
1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA.....	12
2. NEOLIBERALIZEM	12
2.1 LIBERALIZEM	12
2.2 NEOLIBERALIZEM.....	16
2.2.1 NEOLIBERALIZEM IN DEMOKRACIJA	20
2.2.2 WASHINGTONSKI KONSENZ.....	20
2.2.3 NEOLIBERALIZEM IN GLOBALIZACIJA	23
2.2.4 NEOLIBERALNA IDEOLOGIJA	24
2.3 KRITIKA NEOLIBERALIZMA	27
3. SVETOVNA BANKA IN MEDNARODNI DENARNI SKLAD.....	30
3.1 BRETTONWOODSKA KONFERENCA IN NASTANEK SVETOVNE BANKE TER IMF ...	30
3.2 SVETOVNA BANKA	34
3.2.1 SKUPINA SVETOVNE BANKE.....	34
3.2.2 DEJAVNOST IBRD	35
3.2.3 ORGANIZACIJSKA STRUKTURA IBRD.....	38
3.2.4 FINANČNI VIRI IBRD	41
3.2.5 NAČIN GLASOVANJA	42
3.2.6 KREDITI IBRD	43
3.2.6.1 Tipi kreditov.....	43
3.3 MEDNARODNI DENARNI SKLAD	46
3.3.1 VLOGA IN DEJAVNOSTI IMF	46
3.3.2 ORGANIZACIJSKA STRUKTURA	48
3.3.3 KVOTE	50
3.3.4 FINANČNI VIRI.....	51
3.3.5 NAČIN GLASOVANJA	52
3.3.6 FINANČNI ARANŽMAJI	52
3.3.6.1 Tipi finančnih aranžmajev	53
3.3.7 POGOJEVANJE (CONDITIONALITY)	55
4. DELOVANJE SVETOVNE BANKE IN MEDNARODNEGA DENARNEGA SKLADA.....	58
4.1 NEOLIBERALIZEM V DELOVANJU SVETOVNE BANKE IN IMF	58
4.1.1 PRILAGAJANJE IN POGOJEVANJE.....	58
4.1.2 SKLADNOST POLITIK SVETOVNE BANKE IN IMF Z IDEJAMI NEOLIBERALIZMA...	62
4.2 INTERESI DRŽAV PRI DELOVANJU SVETOVNE BANKE IN IMF	65

4.2.1 VLOGA RAZVITIH DRŽAV V SVETOVNI BANKI IN IMF.....	65
4.2.2 SPREMEMBA FOKUSA DELOVANJA SVETOVNE BANKE IN IMF MED PROCESOM DEKOLONIZACIJE.....	67
4.2.3 HIPOKRIZIJA RAZVITIH DRŽAV	69
4.3 POSLEDICE DELOVANJA SVETOVNE BANKE IN IMF	70
4.4 DELOVANJE SVETOVNE BANKE IN IMF V IZBRANIH PRIMERIH.....	75
4.4.1 TRANZICIJA DRŽAV VZHODNE EVROPE	75
4.4.2 RAVNANJE SVETOVNE BANKE IN IMF OB VEČJIH KRIZAH	77
4.4.2.1 Dolžniška kriza v osemdesetih.....	77
4.4.2.2 Azijska kriza leta 1997.....	78
4.5 KRITIKA DELOVANJA SVETOVNE BANKE IN IMF	82
4.5.1 SPOZNANJE SVETOVNE BANKE IN IMF O NEPRIMERNOSTI NJUNEGA DELOVANJA	86
5. SKLEP	88
6. LITERATURA.....	92

SEZNAM TABEL

Tabela 3.1: Primerjava IMF in Svetovne banke	33
Tabela 3.2: Volilna moč izvršnih direktorjev IBRD.....	39
Tabela 3.3: Volilna moč izvršnih direktorjev IMF	49
Tabela 4.1: Obseg neto finančnih tokov med Svetovno banko (IBRD in IDA) in njenimi članicami v obdobju 1995-2000.....	71

SEZNAM KRATIC

BDP – Bruto domači proizvod

ESAF – *Enhanced Structural Adjustment Facility* (Razširjeni finančni aranžma IMF za strukturno prilagajanje)

EU – Evropska unija

FAO – *Food and Agriculture Organization of the United Nations* (Organizacija združenih narodov za prehrano in kmetijstvo)

G7 – *Group of Seven* (Skupina sedmih najrazvitejših držav)

GAB – *General Arrangement to Borrow*

GBP – *British pound* (Britanski funt)

IBRD – *International Bank for Reconstruction and Development* (Mednarodna banka za obnovo in razvoj)

ICSID – *International Centre for Settlement of Investment Disputes* (Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov)

IDA – *International Development Association* (Mednarodno združenje za razvoj)

IFC – *International Finance Corporation* (Mednarodna finančna korporacija)

IMF – *International Monetary Fund* (Mednarodni denarni sklad)

JPY – *Japanese yen* (Japonski jen)

MIGA – *Multilateral Investment Guarantee Agency* (Mednarodna agencija za zavarovanje investicij)

NAB – *New Arrangement to Borrow*

PRGF – *Poverty Reduction and Growth Facility* (Finančni aranžma za zmanjševanje revščine in spodbujanje rasti)

PRSP – *Poverty Reduction Strategy Paper* (Strateški dokument za zmanjševanje revščine)

SAF – *Structural Adjustment Facility* (Finančni aranžma IMF za strukturno prilagajanje)

SAL – *Structural Adjustment Loan* (Kredit za strukturno prilagajanje)

SBA – *Stand-By Arrangement*

SDR – *Special Drawing Rights* (Posebne pravice črpanja)

SECAL – *Sector Adjustment Loan* (Kredit za sektorsko prilagajanje)

UNCTAD – *United Nations conference on Trade and Development* (Konferenca Združenih narodov o trgovini in razvoju)

USD – *United States dollar* (Ameriški dolar)

ZDA – Združene države Amerike

1. UVOD

Živimo v obdobju kapitalizma, v katerem tržna usmeritev prevladuje v vseh sferah družbenega življenja. Sedanjo pot sta začrtala voditelja ZDA in velike Britanije v osemdesetih letih, Ronald Reagan in Margaret Thatcher, ko sta začela v gospodarstvu in politiki uveljavljati načela prostega trga. Izhajala sta iz prepričanja, da široka država, ki se vmešava v gospodarstvo in zagotavlja širok spekter storitev, s tem omejuje svobodo posameznika. Zato sta hotela omejiti sfero državnega vplivanja in prepustiti širši del trga iniciativi posameznikov. Le-ti naj bi sami poskrbeli zase, prav tako pa bi sami želi sadove svojega uspeha in sami plačali ceno lastnega neuspeha.

Oba politika sta izhajala iz liberalne tradicije, njuno pot pa so poimenovali "neoliberalizem". Ta pot zagovarja privatizacijo nacionalnih podjetij, deregulacijo in liberalizacijo trgov in prosto trgovino. Zagovarja načelo *laissez-faire*, kar pomeni, da se država naj ne vtika v gospodarstvo, skratka, zagovarja stvari, ki naj bi po neoliberalnem prepričanju privedle k večji svobodi posameznikov. S propadom komunizma kot edine kolikor toliko konkurenčne doktrine vidi neoliberalizem sebe kot najboljši možni sistem oz. kot edini možni sistem, ki bi ga morale sprejeti vse države sveta.

V času po drugi svetovni vojni se je postopoma razvil globalni trg. Neoliberalna teorija je zgrajena na predpostavki, da bo svobodna trgovina na globalni ravni omogočila gospodarsko rast vseh držav in posledično odpravo revščine. Drugi argument za svobodno trgovino, podobno humanističen kot prvi, pa je, da se države, ki so medsebojno povezane in med seboj trgujejo, ne zapletajo v medsebojne vojne.

Vendar se žal teoretične predpostavke neoliberalizma niso udeležile v praksi, zato trenutno živimo tudi v obdobju, ko vojne predstavljajo vsakdan prenekaterih prebivalcev planeta Zemlja. Svet pa se deli na dva dela, na razvite države, ki predstavljajo zgodbo o uspehu, in na nerazvite države oz. države v razvoju, ki niso bile deležne usode prvih in se utapljujejo v vse večji revščini.

Konec druge svetovne vojne so države ustanovile dve mednarodni finančni instituciji, ki naj bi zagotavljali red v povojni svetovni ekonomski ureditvi. Tako sta na konferenci v Bretton Woodsu nastala Svetovna banka, ki naj bi pomagala državam pri rekonstrukciji in razvoju v vojni uničenih nacionalnih gospodarstev, in Mednarodni denarni sklad¹, ki naj bi nadzoroval mednarodni monetarni sistem in zagotavljal stabilnost le-tega. Približno v času vladavine Reagana in Thatcherjeve pa sta Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad prevzela neoliberalno ideologijo in v skladu z njo državam članicam ponujala programe politik.

Skozi čas sta instituciji razvili nove naloge, ki so se lotevale predvsem reševanja problemov držav v razvoju, ki so se soočale z raznimi krizami, dolžniškimi težavami in revščino. Kljub plemenitemu cilju pa jima ni vedno uspelo zadovoljivo reševati problemov in zmanjšati revščine, rezultat pa je nemalokrat bil, da je stanje bilo še slabše kot pred njuno intervencijo.

1.1 CILJI IN NAMEN DIPLOMSKEGA DELA

V diplomskem delu želim v prvi fazi predstaviti neoliberalizem in poglobljene ideje, ki izhajajo iz njega. Razvil se je iz liberalizma, vendar pa med njima obstajajo določene distinkcije, ki so postale osrednja značilnost svetovnega gospodarskega sistema. V tem sistemu pa imata Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad eno izmed osrednjih vlog, zato bom predstavil tudi obe mednarodni instituciji in opisal njuno delovanje.

Osnovni cilj diplomskega dela je povezan s prisotnostjo neoliberalizma in neoliberalne ideologije pri delovanju obeh institucij, tako želim pokazati, da se v njunem delovanju očitno kaže prisotnost neoliberalnih idej. Prikazati želim tudi kakšne so vloge različnih držav pri delovanju Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada ter kakšne so posledice delovanja obeh institucij.

¹ Od tu naprej tudi: IMF.

1.2 HIPOTEZE

Osnovno vprašanje se nanaša na neoliberalne ideje v delovanju Svetovne banke in IMF, zato sem kot **prvo hipotezo** postavil odgovor, *da se v njunem delovanju očitno kaže prisotnost neoliberalizma*. Pa čeprav naj bi delovanje obeh mednarodnih institucij bilo ideološko in politično neopredeljeno. Treba je poudariti, da takšno smer nista zagovarjali od začetka svojega delovanja, zato se bom osredotočil predvsem na obdobje po letu 1980, ki približno označuje čas začetka "vladavine" neoliberalizma. Pri tem je treba pogledati predvsem, kakšen je način delovanja obeh institucij ter s kakšnimi politikami in reformami pogojujeta podelitev pomoči državam, ki jo potrebujejo.

Ob tem se je potrebno vprašati, zakaj delujeta tako in kakšne so posledice njunega delovanja, ki se kažejo v državah, sodelujočih v programih Svetovne banke in IMF. **Drugo hipotezo** predstavlja trditev, *da imajo razvite države odločilno vlogo pri usmeritvi delovanja obeh institucij ter da imajo od takšnega delovanja tudi same koristi, kar pa ne velja za države v razvoju, ki sodelujejo v programih*. Ključno pri tem je vprašanje, kdo nastavlja vodilno osebje v institucijah ter na kakšen način se glasuje in sprejema odločitve v Svetovni banki in IMF.

Pokazati pa želim tudi prepogosto prezrti vidik delovanja Svetovne banke in IMF, ki je postal opazen v času osamosvajanja številnih kolonij v šestdesetih letih. V tem času sta obe instituciji svoje delovanje usmerili v pomoč tem novonastalim državam, vendar pa so njune politike programov pomoči odražale poglede oz. zahteve bivših gospodarjev kolonij. Zato so pogosto te politike vodile v podobno odvisnost novonastalih držav, kot je vladala za časa kolonializma, s to razliko, da sta kot nekakšna posrednika delovala Svetovna banka in IMF. **Tretjo hipotezo** tako predstavlja trditev, *da se je v času osamosvajanja kolonij v šestdesetih letih spremenila usmeritev delovanja Svetovne banke in IMF, njuni programi pomoči novonastalim državam pa so odražali zahteve razvitih držav*.

1.3 UPORABLJENE METODE IN TEHNIKE

Odgovore na zastavljena vprašanja sem iskal s pomočjo analize in interpretacije primarnih ter sekundarnih virov, pri čemer sem se osredotočil na analizo knjižnega gradiva in strokovnih člankov. V prvem delu je uporabljena predvsem deskriptivna metoda za opis pojmov in obeh institucij, Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada, v zadnjem delu pa tudi analiza določenih primerov delovanja obeh institucij.

1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Diplomsko delo je sestavljeno iz treh poglavitnih sklopov: uvod, jedro in zaključek. Ti so dodatno razdeljeni na poglavja in podpoglavja. V uvodu so predstavljeni cilji in namen dela s ključnimi vprašanji ter uporabljena metodologija. Osrednji sklop je sestavljen iz treh delov. Prvi se nanaša na teoretično predstavitev neoliberalizma ter njegovo kritiko, v drugem pa sta predstavljena Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad. Tretji del je namenjen analizi delovanja Svetovne banke in IMF ter posledicam in kritiki tega delovanja. V zaključku so podani poglavitni sklepi, do katerih sem prišel s pomočjo analize. Diplomsko delo pa se konča s seznamom literature in virov.

2. NEOLIBERALIZEM

Neoliberalizem izhaja iz liberalizma. Kot predstavlja predpona *neo-*, gre za novi liberalizem. Predstavlja eno od smeri, v katero se je liberalizem razvil skozi zgodovino. Pa vendar - kot bom prikazal v nadaljevanju – ima neoliberalizem nekaj novih in kvalitativno drugačnih elementov, ki ga ločijo od njegovega predhodnika.

2.1 LIBERALIZEM

Held (1989: 49) kot začetnika liberalne tradicije omenja Hobbes-a (1588-1679) in Locke-a (1632-1704). Že tukaj pa je pomembno pojasniti pomen *liberalizma*. Medtem ko je to protisloven koncept in se je njegov pomen skozi zgodovino spreminjal, je bil tu uporabljen, da bi označeval poskus vzdrževanja vrednot svobodne izbire, razuma in strpnosti proti tiraniji in absolutističnemu sistemu. Tako Hobbes označuje zanimivo točko v prehodu od zavezanosti absolutistični državi k boju proti tiraniji. Locke pa najavlja jasne začetke liberalne konstitucionalistične tradicije.

S kritiko oblasti despotskih monarhij in njihove zahteve po božanski podpori si je liberalizem prizadeval omejiti oblast države in definirati neko enkratno zasebno sfero, neodvisno od državne akcije. V središču tega projekta je bil cilj – osvoboditi civilno družbo od političnega vmešavanja in hkrati razmejiti državno oblast. Liberalizem se je postopno povezal z naukom, da morajo biti posamezniki svobodni, saj le tako lahko sledijo svojim lastnim preferencam. Medtem ko so različne inačice liberalizma različno interpretirale cilj, so bile vse enotne pri zagovarjanju konstitucionalne države, privatne lastnine in konkurenčne tržne ekonomije kot središčnih mehanizmov za koordinacijo interesov posameznikov. V najzgodnejših liberalnih naukih so posameznike pojmovali kot "svobodne in enake", z "naravnimi pravicami", tj. z neodtujljivimi pravicami, s katerimi so bili obdarovani ob rojstvu² (Held 1989: 50).

Tukaj velja omeniti tudi t.i. utilitariste, katerih misel spada v liberalno tradicijo. Jeremy Bentham (1748-1832) in James Mill (1773-1836) zagovarjata idejo, da je dobra vladavina tista, ki zagotavlja srečo največjega števila ljudi. Vse pravice bi bilo potrebno pogojiti s skupno koristjo, ki povzroči največjo srečo za največje število ljudi. Njun naslednik je bil John Stuart Mill (1806-1873), ki je opredelil svobodo kot možnost vsakega posameznika, da išče srečo in svoje cilje (glej Pikalo 2003).

Pikalo (2003: 4) trdi, da je definirati sam liberalizem izjemno težko, saj pri liberalizmu nikoli ni šlo za enotni intelektualni tok in je tako produkt nekaj stoletij zgodovinskega razvoja, zaradi česar je njegov pomen nemogoče strpati v eno definicijo. Pa vendar gre pri vseh liberalizmih v osnovi za zavračanje arbitrarne avtoritete in svobodno izražanje človekove osebnosti.

Osebna svoboda je osnova liberalne misli in je v kontekstu liberalizma "sveta" in neodtujljiva³. Zato se liberalizem skozi svojo zgodovino ukvarja z vprašanjem ravnotežja

² Treba je poudariti, da so kot takšni posamezniki takrat bili mišljeni zgolj svobodni moški.

³ Pomembno je omeniti Berlinovo razločevanje med negativno in pozitivno svobodo. Liberalci poudarjajo predvsem negativno svobodo (varovanje osebne svobode pred državo), medtem ko tisti, ki poudarjajo

med močjo države in osebno svobodo posameznikov, ki po liberalnem prepričanju posedujejo izvorno suverenost⁴. Po eni strani naj bi država imela monopol nad prisilo, da lahko zagotavlja nemoteno trgovanje, proizvodnjo in življenje v državi. Po drugi strani pa naj bi bilo treba paziti na osebno svobodo državljanov, kajti če bi država dobila preveč pooblastil, bi državljani bili oropani nekaterih svojih pravic in svoboščin. Zaradi tega liberalci zagovarjajo koncept minimalne države, katere edina naloga naj bo skrb za varovanje pravic in svoboščin državljanov, ki končno najboljše sodijo o svojih lastnih interesih. V takšnem konceptu država predstavlja breme, ki ga morajo nositi posamezniki, da bi zavarovali svoje cilje (Held 1989; Hobhouse 1994).

Hobhouse (1994) predstavi elemente liberalizma, ki se tičejo predvsem posameznika in njegovih svoboščin. Državljska svoboda zagotavlja pravico biti obravnavan v skladu z državnimi zakoni. Zakon posameznika sicer omejuje, kar je nezdržljivo z njegovo popolno svobodo, vendar omejuje prav tako tudi druge in ga tako neposredno ščiti pred drugimi in pred samovoljo oblasti. To je edini način, po katerem je svoboda dosegljiva celotni družbi. Omenja svobodo misli, govora, tiskanja, pisanja, združevanja ter pravico do lastnine in varnosti. Liberalizem nasprotuje uporabi sile, saj je vojaška sila že izvorno obrnjena proti njemu. Uporaba sile naj bi bila brez pomena, ko bo svet postal popolnoma svoboden.

Posameznik je v centru liberalne misli, zato ta miselni tok ne pozna ideje skupnega dobrega, razen kot produkta individualnih interesov (glej Friedman 1990).

Moderna politika se je oblikovala skozi liberalistično ločitev civilne družbe in države. Sfera politike je bila omejena na sfero države, civilnodružbena sfera pa je bila sfera individualne produkcijske dejavnosti. Ekonomija je s svojim konstitutivnim elementom – trgovom znotraj te ločitve veljala za sfero civilne družbe *par excellence*. Adam Smith (1723-1790) je s svojim delom *Bogastvo narodov* (1776) zastavil temelje ekonomskega

pomembnost skupnosti in javnega dobrega poudarjajo pozitivno svobodo (posamezniki in njihovi zasebni interesi se lahko podredijo skupnemu dobru celotne skupnosti) (Berlin v Pikalo 2003: 184).

⁴ O tem med prvima razpravljata Hobbes v svojem delu *Levithan* (1651) in Locke v *Dve razpravi o vladi* (1689).

liberalizma. Smith je trg razumel kot avtonomen glede na družbo in kot politično skupnost, kot institucijo, ki je niso ustvarili ljudje, temveč narava. Zato naj bi bil varen pred njihovim šušmarjenjem, vladali pa naj bi mu njemu lastni zakoni (Wellhofer v Pikalo 2003: 125). Liberalci trdijo, da trg deluje najbolje, če je prepuščen prostemu delovanju⁵.

Smith je predvideval, da bo do prostovoljne menjave prišlo le, če bosta obe strani imeli koristi. Pri tem ni potrebna nobena prisila, da se ustvari sodelovanje med posamezniki. Zatorej naj bi posameznik, ki zasleduje le svoje cilje oz. koristi, obenem podpiral tudi družbeni interes⁶ (Friedman 1990). V delu *Bogastvo narodov* razloži, da čeprav so prosti trgi videti kaotični in nebrzdani, jih v resnici upravlja t.i. "nevidna roka", zaradi česar ustvarijo primerno količino in raznolikost dobrin. Omenja tudi konkurenčnost na prostih trgih, ki koristi celotni družbi, saj vzdržuje nizke cene in ustvarja pobudo za široko raznolikost dobrin in storitev (Internet 1).

Drugi klasični ekonomski liberalist je David Ricardo (1772-1832), ki je razvil teorijo o primerjalni prednosti. Po tej teoriji naj bi se država, četudi lahko vse dobrine proizvaja bolj učinkovito kot druga država, specializirala v stvari, ki jo sama proizvaja najbolj učinkovito. S tem bi pridobila največ koristi (Internet 2).

Liberalizem zagovarja omejeno oz. minimalno vlogo države, ki naj bi vzdrževala red, varovala ljudi in privatno lastnino ter odvrčala ljudi od nasilja in goljufij. Ostalo naj bi bilo prepuščeno pobudi posameznikov, ki bi preko prostih trgov uresničevali svoje interese. Prosti trgi pa naj bi delovali po načelu *laissez-faire*, kar pomeni, da se država naj ne bi vmešavala v njihovo delovanje. Kot pravi Damjan (2008), bi ta zgolj nudila pravni in institucionalni okvir, ki omogoča, da trg z vsemi subjekti lahko normalno deluje in da ne zapelje v monopole ali kartelne dogovore.

⁵ Trg naj bi, če se mu omogoči učinkovito delovanje, za vsak proizvod določal ceno, ki zrcali strošek virov materiala, dela in kapitala, ter poskrbel, da bo delavec dobil plačano toliko, kolikor je bil njegov delež pri proizvodnji produkta (Dworkin v Pikalo 2003, 124).

⁶ Smith uporabi primer peka, ki ne peče kruha zaradi svoje dobrote, temveč zaradi želje po denarju. To, da so nekateri nahranjeni s tem kruhom, je le nenamerni stranski produkt pekovega pohlepa (Reinert 2007, 16).

Trg kot organizacijsko načelo delovanja sodobne družbe je bil tisti, ki mu je uspelo združiti tri probleme, ki so se pojavili ob razširitvi članstva v politično skupnost v 18. stoletju: svobodo, enotnost in univerzalnost. "Ker odvisnost na trgu ni bila razumljena kot politična odvisnost, je trg lahko veljal za temelj svobode. Državljanstvo se je definiralo kot participacijo na trgu in trg je postal institucija, ki zagotavlja svobodo, enotnost in univerzalnost" (Wellhofer v Pikalo 2003: 125).

Vendar je dojemanje svobodnih trgov kot naravnega stanja stvari problematično, saj še noben trg v zgodovini ni bil svoboden po naravi stvari same. Svobodni trg ni naravno stanje, saj je le-ta konstrukt državne moči v enaki meri kot reguliran trg. Polanyi (v Pikalo 2003) pravi, da ni ničesar naravnega glede *laissez-faire*, saj svobodni trg nikoli ne bi postal to, kar je, če bi zgolj pustili stvarjem, da gredo svojo pot. Tako kot npr. zaščitne carine, izvozne spodbude in subvencije, je bil tudi *laissez-faire* vsiljen s strani države.

2.2 NEOLIBERALIZEM

Pri neoliberalizmu⁷ že samo ime pove, da gre za nov pogled na že znan pojav. Kulić (2004: 64) opredeli neoliberalizem kot ideologijo in filozofijo, ki je zasnovana na vrednotah klasičnega liberalizma: na svobodnem trgu, individualizmu in privatnemu lastništvu.

"Neoliberalizem gradi na prepričanju klasičnega liberalizma, da bodo tržne sile prinesle blaginjo, svobodo, demokracijo in mir vsemu človeštvu" (Scholte v Pikalo 2003, 5). Neoliberalci so v zadnjih desetletjih oživili klasično liberalno tezo proti posredovanju države na trgu, ki postaja vedno bolj globalen. Trdijo, da država nima dovolj zmožnosti za kontrolo globalizacije in da je treba pustiti globalne trge, da delujejo po svoje. Scholte (v Pikalo 2003) pravi, da neoliberalni pristop zagovarja popoln umik državne regulative na področju meddržavnega in globalnega pretoka denarja, blaga, storitev in kapitala ter ukinitvev državnega nadzora nad cenami, plačami in menjalnimi razmerji tujih valut.

⁷ Nekateri avtorji neoliberalizem enačijo z drugimi izrazi: "neokonzervativizem", "laissez-faire", "globalizacija", "washingtonski konsenz", idr.

Neoliberalizem v splošnem sprejema stališče, da je politično življenje, tako kot je - ekonomsko in stvar individualne svobode in iniciative. Bistveni cilj je zato družba svobodnega trga in minimalna država. Politični program neoliberalizma vključuje razširitev trga na vse več področij življenja in posledično oblikovanje države, ki bi ji bilo odvzeto "prekomerno" vmešavanje v ekonomijo kot tudi v zagotavljanje priložnosti. Predvideva tudi zmanjševanje moči določenih skupin⁸, da vsiljujejo svoje cilje in namene, ter vzpostavitev vlade, katere osnovna naloga je uveljavljanje zakonov in reda (Held 1989: 231).

Kot politični program je neoliberalizem nastajal v času administracij Ronalda Reagana in Margaret Thatcher, ki sta od začetka osemdesetih let 20. stoletja utemeljevala svojo politiko "potiskanja države nazaj" na predpostavkah neoliberalizma (Held 1989; Bugarič 1996). Vladi obeh sta zatrjevali, da se je individualna svoboda zmanjšala zaradi večanja števila birokratskih državnih uradov, ki so skušali prestreči zahteve tistih, ki so vključeni v politike skupin. S tem zatrjevanjem so se navezali na klasično liberalno doktrino, po kateri je mogoče skupno dobro pravilno realizirati "zgolj z delovanjem individuov v rivalski izolaciji in s sledenjem njihovim delnim ciljem ob minimalnem vmešavanju države" (Held 1989: 231). Takšna zavezanost trgu kot mehanizmu ekonomske in družbene regulacije pa predvideva močno državo, ki naj bi zagotavljala red in varnost.

Ekonomist Milton Friedman velja za enega od začetnikov neoliberalizma. V svojem delu *Kapitalizem in svoboda* (1962) se zavzema za minimalno vlogo države in svobodni trg kot sredstvo za doseg politične in družbene svobode. Država naj bi opravljala zgolj represivno funkcijo, da ščiti svobodo posameznika pred zunanjimi in notranjimi sovražniki ter da ohranja zakon, red in konkurenčne trge. Z drugimi besedami, da zagotavlja policijo in vojsko, vse ostalo pa naj bo prepuščeno trgu⁹ (Friedman 1990; Klein 2007).

⁸ Npr. sindikatov.

⁹ Kot pomemben argument za pravilnost svojega stališča Friedman pogosto omenja kolaps državnih planskih ekonomij v bivših socialističnih državah, ki naj bi najbolj zgovorno pričal o ekonomski neučinkovitosti državnega reguliranja ekonomije (Friedman 1990).

Glavno izhodišče neoliberalizma je prepričanje o superiornosti trga nad kakršnokoli obliko regulacije ekonomije s strani države (Bugarič 1996; Soros 2003). Država je po neoliberalni definiciji slab lastnik kapitala, zato je treba stremeti k ločitvi gospodarstva od države¹⁰. Gospodarstvo samo shaja najbolje, saj je trg brez vmešavanja najboljši alokator dobrin. Vsako vmešavanje v tržni mehanizem je tako odstopanje od optimalne alokacije virov in s tem zniževanje dobička, kar posledično pomeni zmanjševanje razvoja in destimulacijo najboljših. Svobodni trg predstavlja naravno stanje in deluje po notranjem programu, samoregulirajočem mehanizmu inercije, ki nikoli ne zataji¹¹ (Friedman 1990; Friedman v Pikalo 2003). Država je preko lastninskega, pogodbenega, korporacijskega in bančnega prava lahko prisotna le pri vzpostavitvi temeljnih ekonomskih institucij, vsako nadaljnje vmešavanje v ekonomijo pa je po mnenju neoliberalcev nezaželeno. Izjema so seveda primeri t.i. tržnih "napak", ko naj bi država samo popravila porušeno delovanje tržnega mehanizma¹² (Bugarič 1996).

Friedman (1990) se zavzema za prosto trgovino, ki po njegovem koristi vsem udeleženi stranem, saj so na ta način na boljšem tako potrošniki, ki lahko kupujejo ceneje, kot proizvajalci, ki lahko prodajajo na najdražjih trgih. Meni, da bi morale vse države ukiniti oz. omiliti carine ter druge uvozne in izvozne ukrepe. To bi doprineslo k svobodi več kot ekonomska pomoč, ki jo zagotavlja razviti svet državam v razvoju, obenem pa ohranja visoke carinske zaščite, ki onemogočajo uvoz iz teh držav v razvoju.

Individualni posameznik in njegova svoboda imata pri Friedmanu osrednjo vlogo. Tako Friedman (1990: 133) ne prepozna skupnega interesa družbe oz. države, temveč zgolj skupek individualnih interesov. Vsakdo naj bi bil svoboden, da počne, kar hoče, seveda z omejitvami, ki se tičejo svobode drugega, in da pobere sadove svojega dela oz. plača

¹⁰ Kot dodaten argument k temu je Friedman dodal, da je kombinacija gospodarske in politične moči v istih rokah zanesljiv recept za tiranijo (Friedman 1990, 3).

¹¹ Neoliberalne teorije ne zanimajo družbene posledice delovanja prostih trgov, ker predvideva, da je ravno trg tisti, iz katerega izvirajo in na katerem se najbolje uresničujejo posameznikove svoboščine in pravice (Grugel v Pikalo 2003).

¹² Najbolj znani primeri takšne "dopustne" regulacije so proti-monopolno pravo, pravo varstva okolja in pravo, ki varuje varnost in zdravje pri delu (Bugarič 1996, 81).

ceno neuspeha. Posameznikov položaj v družbi pa naj se določa glede na njegov uspeh, torej glede na to, kako bogat je, in ne več glede na njegovo vero, nacionalnost, poreklo.

Podobno trdi Nozick (v Held 1989: 233-4), ki predpostavlja, da ni nobene družbene ali politične entitete razen posameznikov¹³. Iz tega izhaja, da so edine pravice neodtujljive pravice posameznika: pravica sledenja lastnim ciljem, pravica do lastnine in kopičenja sredstev. Edine politične institucije, ki jih je mogoče utemeljiti, pa so tiste, ki vzpostavljajo ogrodje svobode, saj samo posamezniki lahko presojujejo, kaj hočejo, zato je čim manjše vmešavanje države v njihova življenja zanje najboljše. Tako minimalna država skrbi zgolj za zaščito pred nasiljem, tatvino, prevaro in kršitvijo dogovorov.

Po Friedmanu (1990: 253) je eden izmed največjih družbenih problemov visoka inflacija, za katero je večinoma kriva država z zgrešenimi politikami. Tega problema se je treba lotiti takoj in z vsemi sredstvi, saj lahko v drugačnem primeru uniči družbo.

Friedman je zagovarjal neoliberalne politične in ekonomske reforme, ki so temeljile na privatizaciji, deregulaciji in liberalizaciji. Država naj bi: umaknila določena pravila in predpise, ki otežujejo poslovanje gospodarskih subjektov; prodala naj bi podjetja, ki jih ima v lasti, saj jih ne zmore voditi tako učinkovito kot privatni subjekti; ter zmanjšala sredstva za socialne programe. Davki, če že morajo obstajati, naj bodo nizki, vse cene pa naj določa trg, kar pomeni, da ni predpisane minimalne plače (Klein 2007: 56-7).

Temeljni elementi neoliberalnega programa so radikalna privatizacija, delna liberalizacija, makroekonomska stabilizacija in kompenzatorna socialna politika (Bugarič 1996: 81). Neoliberalizem razume privatizacijo kot ukinjanje proizvodnih dejavnosti države, ki jih preprosto prenaša v roke zasebnikov, saj naj bi ti bili bolj učinkoviti pri upravljanju dejavnosti. Kompenzatorna socialna politika je zasnovana na programih za lajšanje socialnih učinkov gospodarskih sprememb, vendar "le redko zaide iz kraljestva retorike v prakso" (Gomez in Mangabeira Unger 1996: 26).

¹³ Znana je trditev Margaret Thatcher, da družba ne obstaja (angl.: "There is no such thing as society") (Reinert 2007, 28).

2.2.1 NEOLIBERALIZEM IN DEMOKRACIJA

Held (1989: 232) ugotavlja, da se je neoliberalizem ukvarjal z uveljavljanjem načel liberalizma na račun demokracije z omejevanjem demokratične uporabe moči države. Tudi McChesney (2005: 17) pravi, da neoliberalizem deluje najbolje, kadar obstaja formalna volilna demokracija, obenem pa se prebivalstvo odvrča od informacij in dostopa do javnih forumov, ki so nujni za pomembno sodelovanje pri odločanju. Po Friedmanu (1990) pa naj bi bilo ustvarjanje dobička bistvo demokracije, vsaka vlada, ki sledi protitržnim politikam, pa je potemtakem nedemokratična.

Neoliberalnemu pogledu na ekonomijo je prirejen tudi pogled na politične institucije. Pasivnosti države v ekonomiji naj bi bil najbolj komplementaren takšen institucionalen oz. politični model, ki bi preko razpršitve politične moči onemogočal aktivnejše in odločnejše poseganje države v ekonomsko sfero. Politične institucije naj bi skrbele predvsem za zaščito temeljnih pravic posameznikov pred posegi države ter, preko delitve oblasti in mehanizma zavor in ravnotežij, za preprečevanje zlorabe državne oblasti (Bugarič 1996: 82).

Bugarič (1996) tudi trdi, da neoliberalizem favorizira "nizko-energetske" politike. Polje aktivnosti državljanov vidi predvsem v zasebni, nepolitični sferi, njihovo politično aktivnost pa omejuje zgolj na redke in periodične trenutke izražanja njihove politične volje, tj. volitve.

2.2.2 WASHINGTONSKI KONSENZ

Neoliberalizem se pogosto enači z izrazom "washingtonski konsenz", ki ga je leta 1990 skoval John Williamson, da bi izražal smer, ki se je odmikala od ortodoksnega liberaliziranja trgov (Kanbur in Vines 2000: 100). Ta konsenz se je v takšni formi oblikoval pri iskanju izhodov iz latinskoameriške dolžniške krize¹⁴. Washington v tem

¹⁴ Washingtonski konsenz (preden je bil izraz skovan) je v šestdesetih letih pomenil širitev nauka o razvojnem planiranju, v sedemdesetih letih je sledil nauk o temeljnih potrebah. Oba konsenza sta podpirala ne-tržne reforme in ne-tržno tranzicijo v državah v razvoju. V osemdesetih letih nastali konsenz je konsenz o strukturnem prilagajanju, ki velja še danes in je namenjen tržnim reformam (Borak 1996).

primeru pa pomeni tako administracijo ZDA kot mednarodni finančni instituciji, ki imata sedež v Washingtonu, Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad.

Politike washingtonskega konsenza so bile načrtovane kot odgovor na latinskoameriško krizo in so za ta namen predstavljale zadovoljivo izbiro. Vlade latinskoameriških držav so v osemdesetih letih beležile visoke proračunske primanjkljaje, k temu pa so prispevale tudi izgube neučinkovitih javnih podjetij. Problem je predstavljala tudi visoka inflacija in neučinkovita privatna podjetja, ki so bila zaščitena z uvoznimi carinami. Zato so bile nekatere reforme washingtonskega konsenza smiselne. Fiskalna disciplina naj bi zmanjšala inflacijo, javna podjetja, ki lahko učinkoviteje poslujejo v privatnem sektorju, se privatizira, z liberalizacijo trgovine pa se doseže zmanjšanje cen (Stiglitz 2002: 53).

Williamson pravi, da se za doseg standardnih ekonomskih ciljev gospodarske rasti, nizke inflacije, plačilne bilance in pravične delitve dohodka uporablja točno določene gospodarsko-politične instrumente. Deset ključnih instrumentov sestavljajo: fiskalna disciplina, določanje prioritet pri javnih izdatkih, davčna reforma, obrestne mere, devizni tečaj, trgovinska politika, neposredne tuje naložbe, privatizacija, deregulacija, lastniške pravice. Washington svetuje preostalemu svetu, da mora gospodarska politika temeljiti na preudarni makroekonomski politiki, odpiranju gospodarstva in svobodno-tržnem kapitalizmu¹⁵. Vendar je že takrat, kot omenja Williamson, obstajala dilema, ali gospodarsko-politične reforme, kot jih vidi Washington, ustrezno zadevajo vse takratne kritične probleme Latinske Amerike (Williamson 1990; Borak 1996).

Washingtonski konsenz je vrsta tržno usmerjenih načel, ki obsegajo liberalizacijo trgovine in financ, tržno določanje cen, privatizacijo in makroekonomsko stabilnost, ki zadeva zaježitev inflacije (Chomsky 2005: 27). Ta načela naj bi predstavljala minimum za ekonomsko zdravje države (Klein 2007: 163).

¹⁵ Tu dodaja Williamson, da administracija ZDA prakticira zgolj svobodno-tržni kapitalizem, medtem ko preostali dve sestavini v veliko manjši meri. Kar pomeni, da ZDA kot promotorji washingtonskega konsenza ne izvajajo dosledno tistega, kar učijo druge (Williamson 1990).

Williamson je kot element washingtonskega konsenza v sklopu določanja prioritete pri javnih izdatkih predvidel preusmeritev javnih izdatkov na področja, kot so zdravstvo, izobraževanje in infrastruktura, ki bi koristili najrevnejšim (Williamson 1990; Mrak 2002). Zavzemal pa se je tudi za to, da zagotavljanje določenih storitev¹⁶ ostane v rokah države in se jih ne privatizira. Hkrati pa je dodal, da ima "Washington" drugačen pogled na te stvari kot on (Williamson 1990). Reinert (2007: 204) tako zaključuje, da čeprav Williamson ni imel takšnega namena, je washingtonski konsenz, kot je bil izpeljan v praksi, postal sinonim za neoliberalizem.

Politike washingtonskega konsenza so bile prvotno namenjene rešitvi krize latinskoameriških držav. So se pa ideje in načela konsenza uporabljale tako rekoč v vseh državah v razvoju in državah v tranziciji, ki so zaprosile za pomoč Svetovno banko in IMF, čeprav se reforme že na primeru Latinske Amerike niso izkazale za uspešne (Borak 1996: 109). Zato se postavlja vprašanje, kako naj bi bile te politike, namenjene odpravljanju specifičnih problemov latinskoameriških držav, uspešne pri reševanju kriz v drugih državah, ki so se soočale z drugačnimi problemi kot latinskoameriške države in bi torej potrebovale drugačne vrste gospodarskih reform. Že Williamson (1990) je opazil, da "Washington" izhaja le iz glavnega toka klasične ekonomske teorije in ne upošteva nobene zamisli iz literature o razvoju, kar pomeni, da pristaja zgolj na en tip reform – neoliberalne. Stiglitz (2002: 16) meni, da ukrepi, ki so se razvili iz washingtonskega konsenza, niso bili primerni za države v zgodnjih obdobjih razvoja in tranzicije.

Politike washingtonskega konsenza, ki so zagovarjale samoregulirajoče se trge, naj bi pomagale revnim državam, da bi te začele dosegati trajno gospodarsko rast. S časom in s spoznanjem, da te tržne politike ne prinašajo željenih koristi, so pričeli konsenzovim začetnim ukrepom dodajati nove zapovedi, ki pa niso bistveno spremenile prvotnega tržno usmerjenega jedra politik (Reinert 2007: 204-5).

¹⁶ Npr. javni prevoz, oskrba z vodo.

2.2.3 NEOLIBERALIZEM IN GLOBALIZACIJA

Procesi globalizacije naj bi, kot predpostavljajo neoliberalci, pritiskali v smeri poenotenja, ne glede na to, da imamo v procesih globalizacije opraviti z različnimi začetnimi temelji in institucionalnimi ureditvami držav. Na različne države se gleda kot na objekte brez zgodovinsko in družbeno specifičnih značilnosti, kot da so vsi enaki in jih je treba obravnavati na enak način (Pikalo 2003: 30).

V neoliberalnem diskurzu globalizacije gre za odsotnost želje, pojasnuje Fairclough (v Pikalo 2003). Nikoli se ne govori o željah multinacionalk po neomejenih trgih, prosti trgovini, demontaži države, itd. Neprisotnost želje izhaja iz prikaza globalizacije kot procesa brez človeškega dejavnika, kot "naravne" zadeve.

Globalizacija je v neoliberalnem diskurzu predstavljena kot nepolitični proces. Kot taka nima nič skupnega s političnimi dejanji, je zgolj naslednja stopnja v razvoju kapitalističnega sistema oz. je nastala sama od sebe in se ji je treba prilagoditi. Zgodbe o neoliberalni globalizaciji uprizarjajo paradoksalen proces depolitizacije politike. Politika neoliberalizma je, da globalizacijo predstavlja kot nepolitično. Vsako vmešavanje politike v gospodarstvo je zato inficiranje naravnega poteka, pripoznanega v gospodarstvu (Pikalo 2003: 194).

Neoliberalna globalizacija deluje v smeri varovanja interesov kapitala in razširjanja procesa akumulacije kapitala ter teži k homogenizaciji državnih politik in celo državnih oblik, ki vse varujejo interese kapitala in razširjajo proces akumulacije kapitala z ideologijo trga (Amoor in drugi v Pikalo 2003: 123-4).

Neoliberalci trdijo, da bodo odprtost, liberalizacija in deregulacija avtomatsko vodili v gospodarsko rast (Nader v Wallach in Sforza 1999; Reinert 2007). Za njih so neomejevani svetovni finančni tokovi glavni razlog pospešene gospodarske rasti vseh držav (Ferfila 2007: 303). Stiglitz (2002: 16) pa tak pogled kritizira, saj ne obstajajo nikakršni dokazi, ki bi razkrivali dejstvo, da liberalizacija kapitalskih trgov pospešuje gospodarsko rast.

Neoliberalna globalizacija podpira usmeritev državnih ekonomij k izvozu. Teorija, po kateri naj bi se države ravnale, je Ricardova teorija primerjalne prednosti, kjer vsaka država proizvaja le tiste produkte, pri proizvodnji katerih ima relativno prednost pred drugimi državami (Cavanagh in drugi 2002: 24).

2.2.4 NEOLIBERALNA IDEOLOGIJA

Althusser (1980) opredeli ideologijo kot kompleksen mehanizem interpelacije, kjer gre za modelno naslavljanje subjekta. V trenutku, ko se individuuum prepozna v neki ideologiji, postane subjekt. Ideologija deluje kot nekaj samoumevnega in je najboljša takrat, ko je sploh ne občutimo. V primeru ideologije lahko govorimo o nekem sistemu predstav in podob, ki imaginarno delujejo na našo zavest. Ljudje namreč živimo našo ideologijo kot nekaj naravnega, spontanega oz. samoumevnega.

Protiaparati civilne družbe nagovarjajo ljudstvo, da družba ni pravična, ampak je krivična. Država odgovarja na te protiaparate z lastnimi ideološkimi aparati in sicer na različne načine:

- naprej prepričuje ljudi, da ni krivice, bede, zatiranja, itd.;
- ko proti aparat vseeno dokaže, da krivica, beda in zatiranje obstajajo, država odgovori, da so posamezniki oz. njihova nesposobnost krivi za svoj položaj, družbeni red v celoti pa je še vseeno pravičen;
- ko proti aparat dokaže, da družbeni red kot celota vseeno ni pravičen, država odgovori, da pravičnejši družbeni red zaenkrat ni možen (glej Althusser 1980).

Althusserjev koncept lahko prenesemo na globalno raven, kjer zagovorniki neoliberalizma – to so predvsem zahodne, razvite države, mednarodne finančne institucije, korporacije in drugi – zagovarjajo neoliberalno ideologijo na podoben način.

Pikalo (2003: 203) pojasni, kako se je diskurz kapitalistične države ohranil tudi v času globalizacije:

"Liberalne zgodbe o državi poudarjajo, da se država ne sme vtikati v kapitalistično proizvodnjo in da mora s svojimi represivnimi aparati zagotavljati nemoteno in maksimalno akumulacijo kapitala. Neoliberalne zgodbe trdijo podobno, a s pomembno razliko: isti cilj uresničujejo z delovanjem na ravni superstrukture. Če so liberalne zgodbe državo predstavljale kot čuvajnico, ki je na ravni družbene baze skrbela za nemoteno akumulacijo, potem se je v neoliberalnih zgodbah vse bolj vsidrala v superstrukturo in z delovanjem preko fetišev in ideologije na ravni zavesti opravlja podobne naloge. Koncepta nacije in človekovih pravic se na ravni nacionalne države prodajata kot fetiš brez substance, s podobno nalogo kot represivni nadzor: ohranjanja kapitalistične akumulacije in kapitalistične države nasploh."

Neoliberalizem ponuja predvsem praktične in konkretne nasvete o tem, kako reformirati ekonomske in politične institucije držav v razvoju in v tranziciji. Ne glede na to pa ne gre zanemariti ideoloških premis, ki stojijo za takšnimi konkretnimi nasveti. Prav podcenjevanje intelektualnega in teoretičnega ozadja neoliberalnega programa je pripeljalo do današnje situacije, ko na političnem prizorišču ni moč zaslediti resnih alternativ neoliberalizmu (Bugarič 1996: 80).

Tudi uporaba neoliberalnega jezika služi ideološkim namenom, saj predstavlja politiko, kot da bi jo neposredno narekovala dejstva, in se izogiba razmišljanju o izbiri vrednot in politične odgovornosti za takšne izbire. Poročila z numeričnimi podatki imajo v sodobni družbi kulturni status znanstvenega diskurza, ki se predstavlja kot vrednotno nevtralen, objektivni, kot da poroča o "dejstvih", na osnovi katerih se lahko sprejemajo "objektivne" odločitve. Ena ključnih značilnosti novega kapitalizma je stalna uporaba znanstvenega oz. matematičnega jezika za določanje vrednosti in primerjanje. Ekonometrija¹⁷ predstavlja edino pravo metodo za merjenje uspeha politik (Altvater v Pikalo 2003: 41).

Neoliberalci prikazujejo proces globalizacije in njegove posledice kot nepolitičen. Vedno govorijo z institucionalnega mesta univerzalnega – *Svetovna* trgovinska organizacija, *Svetovna* banka – in s tem implicirajo nevtralnost, nepolitičnost, "čeprav je jasno, da njihova političnost leži ravno v nepolitičnosti. Njihove zgodbe legitimira institucionalno mesto, s katerega govorijo" (Pikalo 2003: 198-9).

¹⁷ Področje ekonomske znanosti, ki za pojasnjevanje in napovedovanje ekonomskih pojavov uporablja matematične in statistične metode.

Fukuyama (1993) je v svojem delu *Konec zgodovine in zadnji človek* predstavil tezo, da konec komunizma ne vodi h koncu ideologije ter h konvergenci kapitalizma in socializma. Konec komunizma pomeni zmago ekonomskega in političnega liberalizma in s tem tudi neoliberalne ideologije. Sistem naj bi temeljil na predstavniški demokraciji in tržni ekonomiji, predstavlja pa konec ideološke evolucije človeštva in končno obliko človeške vladavine. Ker sistema ni mogoče več evolutivno razvijati na boljše, smo - tako ugotavlja Fukuyama - "prišli do konca zgodovine".

Bugarič (1996: 83) nazorno predstavi misel Fukuyame in to aplicira na dejstvo, zakaj naj bi morale države v razvoju in v tranziciji sprejeti neoliberalni model:

"Neoliberalci predstavljajo svoj politični projekt kot najboljši in sploh edini možni politični program. Propad nacionalistično-populističnih ideologij v tretjem svetu, komunizma v drugem in odsotnost ambicioznejših alternativnih programov v prvem svetu samo še krepi moč neoliberalizma. Za trditvijo, da je neoliberalen program edini možen politični program, se skriva neoliberalna teza o konvergenci ekonomskih in političnih institucij k določenemu (spet edinemu možnemu) institucionalnemu modelu. Ta naj bi temeljil na tržni ekonomiji, predstavniški demokraciji in svobodni civilni družbi, ki naj bi vsebovale določene nepogrešljive oziroma "vgrajene" elemente. Takšna ureditev naj bi bila ekonomsko najbolj učinkovita in politično tudi najbolj demokratična. Od tu tudi neoliberalna teza, da konvergenca političnih institucij k takšnemu modelu trga in demokracije pomeni "konec zgodovine" oziroma ideoloških spopadov. Z drugimi besedami, neoliberalna teza o edinem možnem modelu naj ne bi slonela na ideoloških predpostavkah, ampak zgolj na "praktični" in "zgodovinski" izkušnji, da gre pač za edini možni program. Zato je tudi nasvet vsem državam v tranziciji zelo jase – sprejem edinega možnega programa, ki obstaja, je jamstvo, da bodo bivše socialistične države in države tretjega sveta "dohitele" razvite demokracije."

Preko izobraževalnega aparata, v katerem v zahodnem svetu prevladuje neoliberalna šola (Kulić 2004: 62), se prevzema mišljenje in ideološke premise neoliberalizma. Neoliberalci v svojem ideološkem prepričanju predstavljajo prosti trg kot popoln znanstveni sistem, ki obstaja v popolnem ravnotežju, v katerem posamezniki ustvarjajo maksimalne koristi za vse. Do napak v tržni ekonomiji – visoka inflacija ali visoka nezaposlenost – pa pride zaradi tega, ker trg ni resnično prost in prihaja do vmešavanja v sistem. Zato se neoliberalne rešitve vedno, zaradi teoretičnih predstav, zavzemajo za nevmešavanje države v trg (Klein 2007: 50-1).

2.3 KRITIKA NEOLIBERALIZMA

Kritike neoliberalizma se nanašajo tako na njegove teoretične in ideološke postavke, kot tudi na to, kako se njegova načela in politike izvaja v praksi. Predvsem se dotikajo trga kot osnovne strukture delovanja družbe v neoliberalizmu ter tudi ideološke zaverovanosti, da bodo liberalizacija, deregulacija, privatizacija in s tem nastanek prosto delujočih trgov *per se* omogočili razvoj in trajno rast gospodarstev v razvoju.

Kar se tiče "svobodnega" trga, Gray (v Pikalo 2003: 126) pravi, da še noben trg ni bil svoboden brez vmešavanja države. Kajti brez državnega pritiska v smeri svobodnega trga bi kaj hitro postal reguliran oz. bi zapadel v monopole. Trg ni naravno stanje, je imanentno družbeni odnos, ki bi ga neoliberalci radi prikazali kot nekaj objektivno delujočega, kot neodvisnega od volje ljudi in delujočega po zakonu narave. Namesto da bi gospodarski sistem in s tem trg prikazovali kot vpeta v družbene odnose, prikazujejo družbene odnose kot vpete v gospodarski sistem (Pikalo 2003).

Held (1989: 238) je mnenja, da je realnost "svobodnega" trga vse prej kot projekcija idealnega konkurenčnega modela trga, kot ga vidi neoliberalizem:

"Za realnost t.i. "svobodnega" trga so danes značilni kompleksni okviri oblikovanja trga, oligopolistične in monopolistične strukture, imperativi sistema korporativne moči in multinacionalnih korporacij, logika poslovnih bančnih hiš in rivalstvo močnih grupacij. To ni svet, v katerem je lahko vztrajati na stališču, da je trg svoboden, senzitivni mehanizem kolektivne izbire."

Neoliberalna doktrina naj bi po Kuliću (2004: 33) predstavljala izkrivljeno liberalno doktrino, ker je zapustila določene temeljne principe liberalizma. Ne predvideva svobodnega pretoka delovne sile, izpogojevala pa je princip svobodnega pretoka kapitala. Čeprav je že za Adama Smitha osnovo za svobodno trgovino predstavljal svobodni pretok delavcev, pretok kapitala pa je veljal za resno težavo. Vendar je mislil, da bi udejstvovanje teh posledic rešili investitorji, ki bi zaradi lastnega interesa raje investirali na domačem trgu, četudi bi dobiček bil manjši kot v tujini. Tako naj bi škodljiv učinek prostega pretoka kapitala premagala "nevidna roka" – to je edinokrat, ko Smith uporabi ta izraz v svojem delu *Bogastvo narodov* (Chomsky 2003: 18).

Neoliberalci se sklicujejo na delovanje trga kot "nevidne roke", pri tem pa hitro prezrejo, da je že teoretični utemeljitelj "nevidne roke" Smith hkrati opozarjal, da jo mora država omejevati (Rizman 2005: 10). Politike washingtonskega konsenza so osnovane na enostavnem modelu tržne ekonomije, v katerem Smithova "nevidna roka" deluje perfektno. Neoliberalci pozabljajo, da morajo biti zagotovljeni določeni pogoji, kot so točnost informacij, konkurenca in popoln trg, da lahko "nevidna roka" deluje učinkovito. Tem pogojem pa je lahko zadoščeno samo v teoriji, kar pomeni, da v sodobnem svetu, še posebej pa v državah v razvoju, "nevidna roka" deluje pomanjkljivo. Zato bi morala država s svojo intervencijo te napake popraviti in trge regulirati, da ti npr. ne zapadejo v monopole (Stiglitz 2002: 73-4).

V ekonomiji se pri raziskavah značilnosti gospodarstev lahko analizira različne elemente, kot so: stopnja podjetništva in iniciative, vladne politike, tehnološke spremembe in inovacije v industrijskem sistemu, idr. Vendar je te elemente nemogoče kvantificirati in spremeniti v številke in simbole. Edini elementi, ki se jih lahko kvantificira, so kapital, trgi in človeško delo. Ker je neoliberalizem nagnjen k poenostavljanju, preučuje samo te tri elemente, s katerimi je enostavo delati, in pri tem zapostavlja ključne elemente, ki so gonilna moč kapitalizma (Reinert 2007: 123).

Scholte (v Ferfila 2007: 304) ugotavlja tri konceptualne pomanjkljivosti neoliberalnih politik:

- niso sposobne vključiti ključnih družbenih dejavnikov globalizacijskih procesov in zato ne morejo najti pravih rešitev za probleme, ki jih želijo rešiti;
- ker neoliberalne politike niso kritične do kapitalizma, sistematično ignorirajo problem strukturne neenakosti;
- neoliberalne politike v preveliki meri poudarjajo zgolj materialistično usmeritev in ignorirajo pomen identitete, solidarnosti, estetike, idr.

Zaradi anglosaške hegemonije poskuša neoliberalizem zvesti ekonomske in politične institucije zgolj na oblike, kot jih poznajo ZDA. Ta zagovor počiva na predpostavki, da

obstaja samo ena primerna institucionalna oblika kapitalizma, s čimer se omejuje konkurenca med različnimi oblikami znotraj in zunaj modela kapitalističnih institucij (Hirst in Thompson 1999: 225).

Ekonomske posledice neoliberalne teorije, aplicirane na globalni ravni, so drugačne kot so predvidevali oz. napovedovali njeni zagovorniki. Ti so vzneseno zatrjevali, da bo dvigajoča plima svobodne trgovine ponesla "vse čolne" ter končala revščino. Vendar se je, kot pravi Vodovnik (2003: 11), v zadnjih petdesetih letih, odkar traja ta plimni val, revščina samo še povečala. Zelo nazorno posledice globalnega neoliberalizma prikaže McChesney (2005: 16): veliko naraščanje družbene in ekonomske neenakosti, znaten porast brezobzirnega razlaščenja najrevnejših držav in ljudstev sveta, katastrofalno globalno okolje, nestabilna globalna ekonomija in nezaslišano bogatenje bogatih.

Reinert (2007) pravi, da je ena izmed posledic ekonomskih politik washingtonskega konsenza tudi to, da bogate države postajajo bogatejše, revne države pa revnejše, razkorak med obojimi pa se večja¹⁸. Značilnosti politik neoliberalizma poveže tudi s kolonializmom. Medtem ko je kolonializem postal moralno opravičljiv s prihodom Ricardove teorije primerjalnih vrednosti¹⁹, ki ji sledi tudi neoliberalizem, se podobne strukture kolonialnih odnosov kažejo tudi danes. Glede na teorijo primerjalnih prednosti bi naj nerazvite države, ki nimajo tako dobro razvitega industrijskega sektorja za predelavo surovin, zgolj zagotavljale surovine, ki bi jih predelali v državah z razvito tovrstno industrijo. V takšnem razmerju nerazvite države zgolj zagotavljajo surovine in niso deležne razvoja, delo z visokim dohodkom, ki zagotavlja razvoj, pa se opravi drugje.

Miller (1991), Stiglitz (2002) in Chomsky (2005) se dotaknejo še ene značilnosti praktičnega vpeljevanja neoliberalnih politik. Zahodne države vsiljujejo neoliberalne

¹⁸ To bi lahko aplicirali na dejstvo, da imajo koristi od takšnih neoliberalnih politik le bogati, medtem ko za reveže te politike večinoma prinašajo še slabše stanje od predhodnega. Sklep bi bil, da si za neoliberalne politike prizadevajo predvsem tisti, ki imajo od njih koristi – npr. razvite države jih preko Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada vsiljujejo državam v razvoju.

¹⁹ Ta teorija predpostavlja, da države proizvajajo le tisto, v čemer imajo primerjalno prednost pred drugimi državami. Ker so bile v času življenja Ricarda kolonije nerazvite v primerjavi s kolonizatorji, je po tej teoriji logično, da bodo izvažale surovine, od relativno bolj razvitih matičnih držav pa uvažale končne produkte.

politike državam v razvoju, ki se jih morajo te, da bi dobile obljubljeni nujno potrebni pomoč, strogo držati. Obenem pa se zahodne države ne držijo predvidenih načel. Drugim vsiljujejo liberalizacijo trgovine za izdelke, ki jih same izvažajo, hkrati pa ščitijo domači trg pred izvozom iz držav v razvoju, ki bi ogrožal njihovo gospodarstvo²⁰.

3. SVETOVNA BANKA IN MEDNARODNI DENARNI SKLAD

3.1 BRETTONWOODSKA KONFERENCA IN NASTANEK SVETOVNE BANKE TER IMF

Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad sta produkt Monetarne in finančne konference Združenih narodov²¹ v Bretton Woodsu²², ki je potekala od 1. do 22. julija 1944 (Stiglitz 2002; Jensen 2006). Na tej konferenci so se države udeleženke dogovorile o vzpostavitvi mednarodnega monetarnega sistema, ki je bil del širšega snovanja celovite povojne gospodarske ureditve v svetu. Predstavljal je rezultat pogajanj, preciznih analiz preteklih izkušenj in namerno izbiro denarne politike (Mrak 2002: 341).

Zahodne zaveznice so začele načrtovati ekonomsko ureditev za povojni čas takoj, ko se je vojna začela. Manj kot dva tedna po prvih spopadih v Evropi leta 1939 je ameriški State Department²³ že pripravljala poročila o tem, kako bi lahko ZDA sledile svoji viziji sveta (Frieden 2007: 253). ZDA so se kot najmočnejša država zavzele za neomejen sistem mednarodnega trgovanja, saj so kot največje gospodarstvo takrat potrebovale trge. Za to so potrebovale transparenten in stabilen mednarodni monetarni sistem (Internet 3). Tako sta Harry Dexter White²⁴ in John Maynard Keynes²⁵ napisala osnovna pravila za novo svetovno ekonomsko ureditev, vendar so v sporazumu prevladovali ameriški interesi pred britanskimi ter ostalimi (Bakker 1996; Frieden 2007).

²⁰ Lep primer je subvencioniranje kmetijstva v razvitih državah.

²¹ Znana tudi kot brettunwoodska konferenca. Sodelovalo je 45 držav, med njimi tudi Sovjetska zveza, ki je kasneje od podpisa odstopila (Bakker 1996: 12).

²² Mesto v ameriški zvezni državi New Hampshire.

²³ Ekvivalent ministrstvu za zunanje zadeve.

²⁴ Ameriški ekonomist in uslužbenec ameriškega *Treasury Departmenta* (ekvivalent ministrstvu za finance).

²⁵ Britanski ekonomist.

Udeleženci konference v Bretton Woodsu so se zlatu kot edinemu standardu pri menjavi valut odrekli, saj bi bil takšen sistem premalo prožen²⁶. Zato so zlatu dodali ameriški dolar kot vodilno valuto, na katero so druge valute vezali s fiksnimi razmerji, ki jih je bilo možno periodično prilagajati. ZDA so imele v novem sistemu poglobitno vlogo, saj so morale opravljati kontrolo nad ključnimi zadevami v mednarodnem finančnem sistemu, kot so menjalni tečajji in denarna ponudba (Miller 1991: 160).

Na brettonwoodski konferenci so se države udeleženke dogovorile o podpisu t.i. brettonwoodskih sporazumov²⁷, ki so sestavljeni iz treh delov:

- (a) členi, ki govorijo o ustanovitvi Mednarodne banke za obnovo in razvoj oz. Svetovne banke,
- (b) členi, ki govorijo o ustanovitvi Mednarodnega denarnega sklada,
- (c) členi, ki zagotavljajo sodelovanje ZDA v IBRD in IMF²⁸ (Brettonwoodski sporazumi).

Svetovna banka je bila ustanovljena z namenom pomagati državam članicam pri rekonstrukciji in razvoju nacionalnih gospodarstev, uničenih v vojni. Poleg tega naj bi pospeševala razvoj privatnega kapitala in investicij, s tem pa pripomogla k razvoju mednarodne trgovine tako, da bi spodbujala mednarodne investitorje, naj vlagajo v produktivne vire članic. Pod svojim okriljem naj bi predvidela kredite, ob tem naj bi prispevala tudi k zvišanju življenjskega standarda in delovnih pogojev. Vse to z namenom izpeljati miren prehod iz vojnega v mirno obdobje (Brettonwoodski sporazumi, (a), 1. čl.).

Poglavitna ideja je bila, da naj bi Svetovna banka s svojimi posojili zagotavljala dolgoročni kapital državam, predvsem evropskim, katerih infrastruktura je bila

²⁶ Mednarodna vrednost valute je bila določena s fiksnim razmerjem do zlata. Takšen sistem je zagotavljal fiksno menjalno razmerje in je veljal v 19. ter začetku 20. stoletja. (Internet 3).

²⁷ *The Bretton Woods Agreements* (22.7.1944).

²⁸ Angl.: *Bretton Woods Agreements Act*. Govori o priključitvi ZDA v IBRD in IMF; o tem, da je predsednik ZDA, po posvetu s senatom, odgovoren za imenovanje guvernerjev, izvršnih direktorjev in njihovih namestnikov v teh institucijah; o ustanovitvi novega telesa, t.i. *National Advisory Council on International Monetary and Financial Problems*, ki predlaga splošne direktive in smernice za vodenje ameriških predstavnikov v teh institucijah (Brettonwoodski sporazumi, (c)).

opustošena v drugi svetovni vojni, vendar je ta funkcija že na začetku postala nepomembna, saj je ameriška pomoč v obliki Marshallovega plana zagotavljala dovolj denarne pomoči za obnovo le-teh. Banka je bila tako v štiridesetih in zgodnjih petdesetih letih 20. stoletja relativno nedejavna, saj je v tem času večina držav v razvijajočem se svetu še bila kolonij, za njihov ekonomski razvoj pa so skrbeli njihovi evropski gospodarji. Postopoma je preusmerila svojo osrednjo pozornost k manj razvitim državam (Soros 2003; Frieden 2007).

Mednarodni denarni sklad je bil ustanovljen z namenom zagotavljati mednarodno sodelovanje na monetarnem področju, prispevati k razmahu in uravnoteženi rasti mednarodne trgovine, zagotavljati visoko zaposlenost in dohodke ter zagotavljati sredstva članicam, da uredijo neskladja plačilnih bilanc (Brettonwoodski sporazumi, (b), 1. čl.).

Glavna funkcija Mednarodnega denarnega sklada je bila nadzor nad mednarodnim monetarnim sistemom in zagotavljanje stabilnosti le-tega. Iz te funkcije izhajajo še nekaj drugih, kot so: nadzor nad monetarno politiko držav članic, zagotavljanje stabilnih tečajev posameznih valut, dajanje priporočil članicam glede ekonomskih politik ter zagotavljanje kratkoročnega financiranja prilagoditev v plačilni bilanci (Bakker 1996; Cavanagh in drugi 2002).

Ideja o t.i. brettonwoodskih dvojčkih²⁹ je bila realizirana na konferenci v Bretton Woodsu julija 1944, vendar sta instituciji bili formalno ustanovljeni šele 27. decembra 1945, ko je prvih 29 držav podpisalo sporazume, ki so tako stopili v veljavo. Instituciji sta začeli delovati marca 1946, ko je bilo tudi določeno, da bo njun sedež v Washingtonu³⁰ (Internet 4). Primerjava obeh institucij je prikazana v tabeli 3.1.

²⁹ IBRD in IMF.

³⁰ Zaradi njune lokacije se jima reče tudi washingtonski instituciji.

Tabela 3.1: Primerjava IMF in Svetovne banke

	IMF	Svetovna banka
Značaj	monetarna institucija	razvojna institucija
Funkcije	stabilizacija monetarnega sistema, financiranje kratkoročnih plačilnobilančnih primanjkljajev	pospeševanje gospodarskega razvoja, financiranje gospodarskega razvoja
Časovni interval pomoči	kratkoročni	dolgoročni
Viri financiranja	uradne rezerve in valute držav članic	zadolževanje na mednarodnih trgih kapitala
Kreditni odobreni	vsem državam članicam	državam v razvoju
Rok odplačila	3 do 5 let (včasih 10 let)	15 do 20 (40 let za IDA)

Vir: Bakker 1996: 59.

Bakker (1996: 13) pravi, da je najpomembnejši element v mednarodnem monetarnem sistemu, ki je veljal po brettonwoodski konferenci, bilo dejstvo, da so se države odrekle delu suverenosti, ki se je nanašal na določanje menjalnih tečajev, saj so o tem odločale skupaj z drugimi članicami Mednarodnega denarnega sklada. Sistem je predvideval tudi strogo regulacijo bank, omejitev kratkoročnih pretokov kapitala preko mej ter vzpostavitev fiksnih deviznih tečajev in obrestnih mer, določenih s strani države, kar je pripomoglo k stabilnosti sistema. Keynes in White sta dosegla kompromis med mednarodno stabilnostjo standarda, temelječega na dolarju, vezanem na zlato, in fleksibilnostjo dirigiranih valut. Države naj bi se pridružile Mednarodnemu denarnemu skladu, prispevale zlato in lastno valuto v skupni fond in vezale svoje valute na dolar s fiksnim tečajem³¹. Sklad jim je v primeru bilančnih problemov lahko posodil denar, vrednost valute pa se je lahko spremenila, če so bili zagotovljeni določeni ekonomski pogoji (Frieden 2007: 257).

Vendar je sistem postal polno operativen šele leta 1959, ko so vse evropske valute postale konvertibilne (Hirst in Thompson 1999: 8). Tako je polna brettonwoodska ureditev trajala le približno 12 let, saj so ZDA 15. avgusta 1971 enostransko izstopile iz sistema fiksnih deviznih tečajev. Brettonwoodska določila so obvezala ZDA, da vzdržujejo globalno zaupanje v dolar, zato niso mogle prosto povečevati denarne ponudbe. Cena surovin, tudi

³¹ Ameriški dolar je bil v tem sistemu vezan na zlato pri 35 dolarjev na unčo (31,1 g), ZDA pa niso mogle spreminjati vrednosti svoje valute (Frieden 2007).

cena zlata, je počasi padala, država se je ubadala z inflacijo in trgovinskim deficitom, pritiski na dolar izven države so se večali, zato bi morale ZDA v primeru, da bi ostale v brettonwoodskem sistemu, uveljaviti nepriljubljene fiskalne in monetarne ukrepe doma. Vendar se je takratni predsednik Nixon odločil drugače in opustil konvertibilnost ameriškega dolarja v zlato. S tem je bilo konec obdobja fiksnih menjalnih tečajev. Po koncu brettonwoodskega sistema leta 1971 je prišel v veljavo sistem fleksibilnih menjalnih tečajev. Takšen režim kapitalskih in trgovinskih tokov je spremljala visoka stopnja nestabilnosti in velike spremembe v razmerju med trgovinskimi deficiti in presežki držav (Miller 1991: 161-3).

3.2 SVETOVNA BANKA

3.2.1 SKUPINA SVETOVNE BANKE

Skupina Svetovne banke je najstarejša mednarodna banka za financiranje razvoja. Sestavlja jo pet samostojnih mednarodnih razvojnih institucij:

- Mednarodna banka za obnovo in razvoj (*IBRD – International Bank for Reconstruction and Development*), ustanovljena 1945, je največja posojilodajalka za države v razvoju in največji zbiratelj finančnih sredstev iz različnih finančnih virov. Lastniki IBRD so države članice (185), ki letno vplačujejo kvote, od velikosti katerih je odvisna glasovalna moč. IBRD pridobiva kapital večinoma z izposojanjem na mednarodnih kapitalskih trgih.
- Mednarodno združenje za razvoj (*IDA – International Development Association*) je mednarodna institucija, ustanovljena leta 1960, katere naloga je, da pomaga najrevnejšim državam, ki niso sposobne pridobiti posojila od IBRD. Tem državam ponuja posojila brez obresti z dospelostjo od 35 do 40 let, z desetletnim odlogom plačila. Ima 167 držav članic.
- Mednarodna finančna korporacija (*IFC – International Finance Corporation*) je bila ustanovljena leta 1956 z namenom spodbujati razvoj zasebnega sektorja v državah v razvoju. Njena naloga je, da nudi pomoč pri financiranju zasebnega sektorja, predvsem podjetjem, ki nimajo možnosti izposoje denarja na mednarodnih finančnih trgih. Ima 179 članic.

- Mednarodna agencija za zavarovanje investicij (*MIGA – Multilateral Investment Guarantee Agency*) je bila ustanovljena leta 1988 z namenom pomagati državam v razvoju pri pridobivanju tujih investitorjev s tem, da daje potencialnim investitorjem zavarovanje oziroma garancijo pred političnim tveganjem. Takšno tveganje se nanaša na vojno, politične nemire, spremembe deviznega tečaja ipd. Ima 172 članic.
- Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov (*ICSID – International Centre for Settlement of Investment Disputes*) je bil ustanovljen leta 1966 in ima 143 članic. Njegov namen pa je omogočiti arbitražno in sporazumno reševanje sporov, ki nastanejo med vladami in tujimi investitorji (Internet 5).

Termin "Skupina Svetovne banke" se nanaša na vseh pet zgoraj omenjenih institucij, medtem ko se termin "Svetovna banka" nanaša zgolj na dve instituciji, IBRD in IDA³². Sam se bom osredotočil le na Svetovno banko oz. v določenih primerih še bolj konkretno na IBRD, saj ta posluje z državnimi institucijami, medtem ko se ostale tri institucije osredotočajo na poslovanje z zasebnimi subjekti.

3.2.2 DEJAVNOST IBRD

IBRD je bila ustanovljena z namenom dolgoročnega financiranja povojne obnove, pa tudi dolgoročnega financiranja gospodarskega razvoja manj razvitih držav. Članstvo v IBRD je pogojeno s članstvom v IMF, s tem so bile države prisiljene k sprejemanju določenih standardov na monetarnem področju, kar je predpogoj za pridobitev ugodnosti, ki jih ponuja članstvo v IBRD. Dostop do sredstev Banke je omejen na gospodarsko manj razvite države članice, torej predvsem na države v razvoju in države v tranziciji³³.

Ker je bila vloga IBRD pri obnovi Evrope po drugi svetovni vojni - kar je bil glavni povod za ustanovitev Banke - večinoma nepotrebna zaradi Marshallovega plana, je v drugi polovici petdesetih let prišlo do vsebinske spremembe v dejavnosti Banke. V tem

³² IBRD in IDA si delita osebje in sedež institucije, poročata istemu predsedniku in vrednotita projekte po istih strogih kriterijih (Internet 6).

³³ Čeprav meja gospodarske razvitosti, do katere bi države članice še bile upravičene prejemati sredstva IBRD, ni formalno določena, neformalni dogovor mejo postavlja na nivo, kjer se BDP države na prebivalca približa vrednosti 10.000 USD (Mrak 2002: 457).

obdobju se je pretežno usmerila v dolgoročno financiranje gospodarskega razvoja, prav to pa je ostala njena temeljna dejavnost vse do danes. V šestdesetih letih 20. stoletja je bila usmerjena predvsem v financiranje velikih industrijskih in infrastrukturnih objektov, ki pa niso omogočili uravnoveženega razvoja, zato se je Banka s prihodom McNamare³⁴ na mesto njenega predsednika osredotočila na nov pogled razvoja, ki je vključeval gospodarsko rast, zmanjšanje revščine in zagotovitev osnovnih potreb prebivalstva. V tem času je pomemben strateški cilj IBRD postala usmeritev, da mora večina njenih sredstev biti namenjena najrevnejšim 40 odstotkom prebivalstva (Miller 1991; Mrak 2002).

V osemdesetih letih je prišlo do spremembe v načinu delovanja Banke, saj je financiranje posameznih projektov zamenjalo programsko financiranje. Ključna razlika med projektnimi in programskimi krediti je v tem, da so drugi pogojevani z izvajanjem določenega programa ekonomskih reform, obdobje njihovega črpanja pa je bistveno krajše kot pri projektnih kreditih (Mrak 2002: 459).

Banka je v tem času razvila tudi vlogo poroka za privatne kredite državam v razvoju. Do tega pride med predsedovanjem Conabla, ki je imenovan za predsednika Svetovne banke leta 1986, na predlog ameriškega predsednika Reagana. Tako Banki ni bilo potrebno posoditi denarja, ampak je to storil privatni sektor, predvsem komercialne banke. Banka je le dala obvezo, da bo porok pri tem poslu in s tem privatne banke odrešila tveganja. Tveganje je formalno prenesla na sebe in je tako v primeru nezmožnosti odplačevanja dolga držav tujim upnikom kredit spremenila v dolgoročnega z majhnimi obrestmi ali pa je dolg države spremenila v lastništvo nad njenim kapitalom v banki oz. spremenila lastništvo česa drugega v državi. To garancijsko vlogo je IBRD prevzela po ukazu ZDA in Japonske z namenom, da bi pomagala privatnemu sektorju, ki je ponudil kredite in bi v primeru nezmožnosti odplačila držav ostal brez tega denarja. Banka je v tem času imela začrtano smer, v kateri je želela delovati in ki naj bi bila najbolj primerna za ekonomski razvoj: tržna usmeritev (Miller 1991; Hirst in Thompson 1999).

³⁴ Predsednik med leti 1968 in 1981.

Prevladujoča filozofija razvoja v devetdesetih letih, ki je bila oblikovana pod močnim vplivom obeh brettonwoodskih institucij, je temeljila na sklopu neoliberalnih usmeritev, na t.i. washingtonskem konsenzu. Krediti za strukturno prilagajanje, ki so bili uvedeni že pred časom, predstavljajo takšen način delovanja IBRD. Za pridobitev takšnih kreditov je morala država izpolnjevati določene pogoje, ki so se dotikali liberalizacije trgovinskih in finančnih tokov, privatizacijo državne lastnine in vpeljevanje tržnih mehanizmov. Čeprav washingtonski konsenz vsebuje tudi socialne elemente, kot so odgovornost na področju zdravstva, izobraževanja in zmanjševanja revščine, pa so bili vsaj v prvi polovici desetletja ti elementi povsem podrejeni neoliberalnim elementom tega koncepta (Mrak 2002: 260).

V drugi polovici devetdesetih let, ko je vodenje Svetovne banke prevzel Wolfensohn, je ta začela več pozornosti namenjati tudi programom za zmanjševanje revščine ter programom, usmerjenih v krepitev institucionalnih sposobnosti in v boj proti korupciji. Banka je tudi spremenila fokus pri ravnanju z državami od centralnosti kriterija pogojnosti (*Conditionality*) do kriterija dobrega vladanja (*Good Governance*). To pomeni premik od trdnih kriterijev, tj. monetarnih in fiskalnih ciljev, k mehkejšim kriterijem: dobro vladanje, odprava revščine, itd. (Hirts in Thompson 1999: 217).

Čeprav je IBRD predvsem finančni posrednik, je pomembna tudi njena vloga na področju preučevanja različnih aspektov družbeno-gospodarskega razvoja držav v razvoju in držav v tranziciji. Banka sistematično gradi koncept t.i. banke znanja, pomembna je njena svetovalna vloga, izdaja tudi veliko število publikacij, raziskav, analiz, poročil in priporočil. Omenil bi Letno poročilo Svetovne banke (*World Bank Annual Report*) in Poročilo o svetovnem razvoju (*World Development Report*), ki izide vsako leto in je opremljeno z idejami in vpogledi v razvojne probleme.

3.2.3 ORGANIZACIJSKA STRUKTURA IBRD

Organizacijska struktura Svetovne banke³⁵ je v veliki meri podobna tisti pri Mednarodnemu denarnemu skladu, kar priča o povezanosti teh dveh institucij. Država, ki se želi pridružiti Svetovni banki, mora biti najprej članica Mednarodnega denarnega sklada. Članstvo v IBRD pa je pogoj za članstvo v IDA, IFC, MIGA in ICSID (Bakker 1996: 44).

V okviru Svetovne banke je zaposlenih približno 7.000 uslužbencev na sedežu v Washingtonu, več kot 3.000 pa jih deluje na drugih območjih, predvsem v razvijajočih se državah (Internet 7).

Svet guvernerjev: najvišji organ v Svetovni banki, v njegovi pristojnosti pa je sprejemanje vseh najbolj pomembnih odločitev za delovanje Banke. Vsaka država lahko v ta svet imenuje svojega guvernerja in njegovega namestnika. Ponavadi so to finančni ministri ali pa ministri za razvoj. Svet guvernerjev Svetovne banke se enkrat na leto sestane skupaj s Svetom guvernerjev Mednarodnega denarnega sklada (Bakker 1996; Mrak 2002; Internet 8).

Odbor izvršnih direktorjev: ker se Svet guvernerjev sreča le enkrat letno, je dejanska izvršilna oblast v rokah Odbora izvršnih direktorjev, ki skupno vodi IBRD, IFC in IDA³⁶. Izvršni direktorji odločajo o posojilih in jamstvih Svetovne banke ter o politikah, ki bodo vodile splošno delovanje Banke. Vsi izvršni direktorji so člani Upravnega komiteja Odbora, pa tudi člani vsaj enega od petih stalnih komitejev, ki pomagajo Odboru pri njegovi nadzorni funkciji delovanja Banke³⁷ (Internet 9).

³⁵ Poleg naštetih in opisanih teles Svetovne banke je treba omeniti tudi Sosvet (*Advisory Council*), ki ga sestavlja sedem ali več članov, voljenih s strani Sveta guvernerjev. To telo svetuje Banki predvsem o zadevah splošne usmeritve delovanja. Drugo telo je Komite za posojila (*Loan Committee*), ki Banki poroča o zadevah, ki se tičejo konkretnih kreditov (Brettonwoodski sporazumi, (a), 5. čl.).

³⁶ Odbor se ponavadi sestaja dvakrat tedensko. Njegov vpliv na delovanje Banke pa je manjši kot vpliv Odbora izvršnih direktorjev Mednarodnega denarnega sklada na delovanje le-tega. Področje delovanja Banke je bolj specializirano in vodstvo je oddaljeno od večinoma tehničnega terenskega delovanja, IMF pa se ukvarja bolj z makroekonomskimi zadevami, politične in ekonomske posledice njegovih ukrepov so veliko znatnejše, tako da je tam prisotno več želje po vplivanju na odločitve (Bakker 1996: 45).

³⁷ *The Audit Committee, Budget Committee, Committee on Development Effectiveness, Personnel Committee in Committee on Governance and Executive Directors' Administrative Matters* (Internet 9).

Pet držav z največjim kapitalskim deležem – ZDA, Velika Britanija, Japonska, Nemčija in Francija – ima pravico do svojih direktorjev, prav tako Rusija, Kitajska in Saudska Arabija, ostalih šestnajst direktorjev pa je voljenih in ti v Odboru izvršnih direktorjev poleg svoje države predstavljajo še skupino drugih držav, običajno iz iste regije, t.i. konstituenco. Tako kot v IMF so glasovalne pravice odvisne od denarnega prispevka. Rezultat tega je, da so v Banki vedno bile najbolj zaželene bogate države, ki so predstavljale zanesljiv kanal za dovajanje razvojne pomoči. Te so lahko uveljavljale svoj vpliv na odločitve v skladu s svojo ekonomsko močjo (Bakker 1996: 44-5).

V tabeli 3.2 je razvidno, da imajo ZDA osrednjo vlogo v organizaciji. S 16,41 odstotki glasov imajo največji delež v Banki. Slovenija je zastopana v t.i. Belgijski konstituenki skupaj z Belgijo, Avstrijo, Belorusijo, Češko, Madžarsko, Kazahstanom, Luksemburgom, Slovaško in Turčijo.

Tabela 3.2: Volilna moč izvršnih direktorjev IBRD³⁸

DRŽAVA	ŠTEVILO GLASOV	ODSTOTEK GLASOV
5 IZVRŠNIH DIREKTORJEV		
1. ZDA	265.219	16,41
2. JAPONSKA	127.250	7,87
3. NEMČIJA	72.649	4,49
4. FRANCIJA	69.647	4,31
5. VELIKA BRITANIJA	69.647	4,31
19 VOLJENIH IZVRŠNIH DIREKTORJEV		
6. Avstrija, Belorusija, Belgija, Češka, Madžarska, Kazahstan, Luksemburg, Slovaška, Slovenija, Turčija	77.669	4,81
7. Kostarika, Salvador, Gvatemala, Honduras, Mehika, Nikaragva, Španija, Venezuela	72.786	4,50
8. Armenija, BiH, Bolgarija, Hrvaška, Ciper, Gruzija, Izrael, Makedonija, Moldavija, Nizozemska, Romunija, Ukrajina	72.208	4,47
9. Antigva in Barbuda, Bahami, Barbados, Belize, Kanada, Dominika, Grenada, Gvajana, Irska, Jamajka, Sveti Krištof in Nevis, Sveta Lucija, Sveti Vincenc in Grenadine	62.217	3,85
10. Brazilija, Kolumbija, Dominikanska Republika, Ekvador, Haiti, Panama, Filipini, Trinidad in Tobago	57.462	3,56
11. Albanija, Grčija, Italija, Malta, Portugalska, San Marino, Timor-Leste	56.705	3,51
12. Avstralija, Kambodža, Kiribati, Republika Koreja, Marshallovi otoki, Mikronezija, Mongolija, Nova Zelandija, Palau, Papua Nova Gvineja, Samoa, Salamonovi otoki, Vanuatu	55.800	3,45

³⁸ Eritreja, Črna gora, Somalija in Surinam niso sodelovale pri volitvah izvršnih direktorjev leta 2006.

13. Bangladeš, Butan, Indija, Šri Lanka	54.945	3,40
14. Angola, Botsvana, Burundi, Etiopija, Gambija, Kenija, Lesoto, Liberija, Malavi, Mozambik, Namibija, Nigerija, Sejšeli, Sierra Leone, JAR, Sudan, Svaziland, Tanzanija, Uganda, Zambija, Zimbabve	54.347	3,36
15. Danska, Estonija, Finska, Islandija, Latvija, Litva, Norveška, Švedska	54.039	3,34
16. Afganistan, Alžirija, Gana, Iran,, Maroko, Pakistan, Tunizija	51.544	3,19
17. Azerbajdžan, Kirgizistan, Poljska, Srbija, Švica, Tadžikistan, Turkeminstan, Uzbekistan	49.192	3,04
18. Bahrajn, Egipt, Irak, Jordanija, Kuvajt, Libanon, Libija, Maldivi, Oman, Katar, Sirija, Združeni arabski emirati, Jemen	47.042	2,91
19. Kitajska	45.049	2,79
20. Rusija	45.045	2,79
21. Saudska Arabija	45.045	2,79
22. Brunej, Fidži, Indonezija, Laos, Malezija, Mjanmar, Nepal, Singapur, Tajska, Tonga, Vietnam	41.096	2,54
23. Argentina, Bolivija, Čile, Paragvaj, Peru, Urugvaj	37.499	2,32
24. Benin, Burkina Faso, Kamerun, Zelenortske otoki, Centralnoafriška republika, Čad, Komori, Demokratična republika Kongo, Republika Kongo, Slonokoščena obala, Džibuti, Ekvatorialna Gvineja, Gabon, Gvineja, Gvineja Bissau, Madagaskar, Mali, Mavretanija, Mavricius, Niger, Ruanda, Sao Tome in Principe, Senegal, Togo	32.252	2,00

Vir: Internet 10.

*Predsednik*³⁹: predsednik Svetovne banke predseduje Odboru izvršnih direktorjev, vendar nima volilne pravice. Vodi vsakdanje posle Banke in je odgovoren za imenovanje in odpoklic uradnikov in osebja, ima pa tudi svoje namestnike. Imenovan je za obdobje petih let, z možnostjo podaljšanja mandata. Mesto predsednika Svetovne banke je tradicionalno rezervirano za Američana, predlaga pa ga predsednik ZDA (Brettonwoodski sporazumi, (a), 5. čl.).

*Razvojni komite*⁴⁰: ta komite je bil ustanovljen ob istem času - leta 1974 - kot Mednarodni denarni in finančni komite v IMF. Je skupni ministrski komite guvernerjev Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada. Tudi pravila članstva obeh komitejev so enaka – oba sestavljajo predstavniki istih 24 držav in konstituenc, ki imajo sedež v Odboru izvršnih direktorjev. Kot visokopolitični forum ima Razvojni komite nalogo nadziranja transferjev razpoložljivih virov v države v razvoju, nima pa pravice odločanja (Bakker 1996: 45).

³⁹ Trenutni predsednik Svetovne banke je Robert B. Zoellick.

⁴⁰ Uradno: Skupni ministrski komite Odborov izvršnih direktorjev Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada o prenosih razpoložljivih sredstev razvijajočim se državam (Internet 11).

3.2.4 FINANČNI VIRI IBRD

Osnovni finančni vir IBRD je kapital, ki ga v Banko prispeva vsaka država članica. IBRD je na samem začetku razpolagala z vpisanim kapitalom v skupni višini 10 milijard USD, vendar pa se po statutu Banke lahko ta količina kapitala poveča v primeru, ko IBRD smatra to kot ustrezno potezo. V skladu s tem se je količina že povečala in po podatkih za leto 2006 je Banka razpolagala z vpisanim kapitalom v višini 189,7 milijard USD. Od tega je le 11,5 milijard USD vplačanih sredstev, preostanek pa je t.i. kapital na poziv. To pomeni, da lahko Banka kadarkoli pozove članice, da izpolnijo svoje obveznosti z vplačili prispevkov (IBRD 2006: 2).

Vendar pa igrajo prispevki držav članic zgolj manjšo vlogo pri dejanskem financiranju kreditov Svetovne banke. Pomembna finančna vira sta tudi rezerve IBRD in odplačila kreditov, ki so bili državam odobreni v preteklih letih. Banka pa se v glavnem financira s pridobivanjem kapitala na mednarodnih finančnih trgih. V tem se tudi najbolj razlikuje od Mednarodnega denarnega sklada.

IBRD dobiva sredstva za posojila in kredite predvsem iz izdaje obveznic Svetovne banke na mednarodnih finančnih trgih⁴¹. Banka si izposoja denar po nizkih obrestnih merah, zahvaljujoč svoji odlični boniteti, izraženi v AAA statusu, ki ga ima od leta 1959. Takšen status uživa zaradi dejstva, da za institucijo stoji skupni kapital držav članic in tudi vladna jamstva držav, ki pri Banki najemajo kredite. Je pa status tudi rezultat Bankine kreditne bilance in preudarne finančne politike, ki so vodile do oblikovanja rezerv, do razširitve spektra virov financiranja in do lastništva velikih portfeljev likvidnih investicij. Zaradi takšnega načina pridobivanja sredstev je Banka na podlagi vplačanih 11,5 milijard USD sredstev držav članic uspela ustvariti za 400 milijard USD posojil (IBRD 2006; Internet 12).

Sicer v IBRD pravijo, da niso profitna institucija, vendar je Banka vsako leto od l.1948 naprej dosegala čisti dohodek⁴². Služi iz naslova vračanja kreditov zadolženih držav in

⁴¹ Med 10 in 15 milijard USD na leto.

⁴² V fiskalnem letu, ki se je končalo 30.6.2006 je bil čisti dohodek 1.740 milijonov USD (IBRD 2006: 2).

majhnih marž, ki jih uveljavi ob kreditiranju. S temi sredstvi pokrijejo operativne stroške, napolnijo rezerve, del sredstev pa prenesejo v IDA-o(?) (IBRD 2006: 2).

3.2.5 NAČIN GLASOVANJA

Glasovalna moč posamezne države v IBRD je odvisna od njenega deleža v kapitalu Banke. Osnovo za razdelitev glasov v Banki predstavljajo kvote, ki jih imajo države članice v drugi brettonwoodski instituciji, torej v IMF. To pa pomeni, da je glasovalna moč v IBRD z manjšimi odstopanji razporejena na enak način kot v IMF (Mrak 2002: 461).

Kot je zapisano v sporazumih (Brettonwoodski sporazumi, (a)), naj bi vsaka država članica dobila osnovnih 250 glasov. Nadalje se je 10 milijard USD osnovnega kapitala, ki so ga v Banko prispevale članice, delilo na 100.000 deležev. Vsaka država je dobila dodaten glas za vsak vplačan delež glavnice. Število vplačanih deležev oz. kvota pa se je izračunala ob vključevanju države v IMF in je izražala ekonomsko moč države. Velja, da je od kvote v IMF odvisna udeležba posamezne države v osnovnem kapitalu in zato tudi njena glasovalna pravica v Banki. To pomeni, da so ekonomsko bolj razvite države vplačale več, posledično pa so dobile večje število glasov.

Daleč največji delež glasov imajo ZDA, 16,4 odstotke vseh glasov, na drugem mestu pa je Japonska z več kot polovico manjšim deležem, 7,87 odstotki vseh glasov. Tako so ZDA edina posamezna država, ki ima možnost veta na odločitve, ki se tičejo sprememb ustanovnih členov Banke in se sprejemajo s posebno 85-odstotno⁴³ večino vseh glasov držav članic. V praksi se sicer odločitve v Banki sprejemajo po načelu konsenza, zato ZDA svoj vpliv večinoma izvajajo na neformalne načine. Ko gre npr. za vprašanja odobritve kredita ali določene politike, se v primeru, da ZDA konkretnim vprašanjem nasprotujejo, največkrat le-ta sploh ne pojavijo na dnevnem redu (Woods 2000: 134).

⁴³ Do leta 1989 so imele ZDA preko 20 odstotkov vseh glasov, kolikor je tedaj bilo potrebno za uveljavljanje veta, saj je za sprejemanje odločitev bila potrebna 80 odstotna večina. Ko so je delež ZDA zmanjšal pod 20 odstotkov, se je tudi potrebna večina za sprejemanje odločitev povečala na 85 odstotkov (Gwin v Gilbert in Vines 2000: 20).

3.2.6 KREDITI IBRD

Kreditni so prevladujoča oblika dodeljevanja finančnih sredstev IBRD v države članice. Krediti, ki jih odobrava Banka, se uvrščajo v skupino ugodnih kreditov in imajo v veliki večini primerov rok odplačila med 12 in 20 let, s 3 do 5 leti odloga pri začetku odplačevanja glavnice. Vsak kredit, ki ga država najame pri IBRD, mora biti brezpogojno zavarovan z garancijo države dolžnice. Krediti IBRD nikoli do sedaj niso bili predmet reprogramiranja oz. refinanciranja, kar pomeni, da Banka ni nikoli odpisala dolga (Mrak 2002: 463).

3.2.6.1 TIPI KREDITOV

Kreditna politika IBRD se je s časom spreminjala pod vplivom sprememb v svetovnem gospodarstvu ter pridobljenih izkušenj v teoriji in praksi gospodarskega razvoja. V obdobju do druge polovice sedemdesetih let so bili najbolj pomembni projektni krediti, ki so obsegali več kot 80 odstotkov vrednosti vseh kreditov, ki ji je odobrila Banka. V sedemdesetih letih je začela Banka del svojega kapitala namenjati za sektorske kredite, ki že predstavljajo prvo in preprostejšo obliko programskega financiranja. Ti krediti, ki so v določenih obdobjih zajemali do 30 odstotkov vrednosti odobrenih kreditov, so bili uporabljeni na področjih transporta, energetike in kmetijstva, kasneje pa tudi za krepitve finančnega sektorja. Krediti za tehnično pomoč, namenjeni izgradnji in izboljšavi delovanja institucij v državah, ter krediti za obnovo, namenjeni državam v primeru naravnih nesreč, predstavljajo marginalni del odobrenih kreditov, saj zajemajo vsega nekaj odstotkov kreditnega potenciala IBRD (Mrak 2002: 464-5).

Na prelomu iz sedemdesetih let v osemdeseta je IBRD kot drugo in celovitejšo obliko programskega financiranja uvedla kredite za strukturno prilagajanje. So odsev Bankinega prepričanja, da plačilnobilančnih problemov držav v razvoju ne bo mogoče rešiti s kratkoročno usmerjenimi programi ekonomske stabilizacije, ki so jih države članice uresničevale v dogovoru z IMF. Črpanje kreditov za strukturno prilagajanje je pogojevano s kompleksnimi strukturnimi reformami, od njihove uvedbe pa so obsegali približno četrtno vrednosti odobrenih kreditov Banke (Miller 1991; Bakker 1996; Mrak 2002).

IBRD ponuja dva tipa kreditov: investicijske kredite (*Investment Loans*) in kredite za razvojne politike⁴⁴ (*Development Loans*). Investicijski krediti so namenjeni državam za financiranje blaga, izdelkov in storitev za podporo projektov gospodarskega in socialnega razvoja v ekonomskih in socialnih sektorjih. Krediti za razvojne politike so bolj kratkoročni in zagotavljajo hitro izplačano financiranje za podporo političnih in institucionalnih reform (Internet 13).

Investicijski krediti zagotavljajo financiranje številnih dejavnosti. V začetku se je kreditiranje osredotočalo predvsem na razvoj industrije, gradbeništva in energetike, pozneje pa so prišli v ospredje vzpostavljanje institucij, socialni razvoj ter uprava. V investicijskem segmentu kreditov prevladujejo specifični investicijski krediti (*Specific Investment Loans*) in krediti za investiranje in vzdrževanje sektorja (*Sector Investment and Maintenance Loans*). Prilagodljivi programski krediti (*Adaptable Program Loans*) in krediti za učenje in inovacije (*Learning and Innovation Loans*) so bili vpeljani pred kratkim, zagotovili pa naj bi več inovacij in večjo fleksibilnost. Ostali instrumenti, ustvarjeni za zadovoljevanje specifičnih zahtev držav dolžnic, so krediti za tehnično pomoč (*Technical Assistance Loans*), krediti za finančno posredovanje (*Financial Intermediary Loans*) in krediti za hitro obnovo (*Emergency Recovery Loans*) (Internet 13).

Kreditni za prilagajanje oz. po novem krediti za razvojne politike zagotavljajo hitro izplačano pomoč državam z zunanjimi finančnimi potrebami, da bi te lahko podprle strukturne reforme v posameznem sektorju ali pa kar v celotnem gospodarstvu. Podpirajo institucionalne spremembe, ki naj bi bile predpogoj za ustvarjanje ustreznega okolja za pospeševanje trajne rasti. Ti krediti so bili osnovani za zagotavljanje podpore makroekonomskim reformam, vključno z reformami tržne politike in kmetijstva. Da se država kvalificira kot prejemnica kreditov za prilagajanje, mora upoštevati dogovor o nadzoru, izpeljanih ustreznih institucionalnih reformah ter o zagotovljenem ustreznem makroekonomskem okolju. Bistven del priprave na prejem kreditov za

⁴⁴ Prej je bila ta skupina kreditov imenovana krediti za prilagajanje (*Adjustment Loans*).

prilagajanje je usklajevanje z IMF. Najpogosteje uporabljeni instrumenti za prilagajanje so bili krediti za strukturno prilagajanje (*Structural Adjustment Loans – SALs*) in krediti za sektorsko prilagajanje (*Sector Adjustment Loans – SECALs*), oboji pa so leta 1999 bili nadomeščeni s programom *Comprehensive Development Framework*. Ostali instrumenti so še krediti za programsko strukturno prilagajanje (*Programmatic Structural Adjustment Loans*), posebni krediti za strukturno prilagajanje (*Special Structural Adjustment Loans*) in krediti za saniranje (*Rehabilitation Loans*) (Internet 13).

Predstavljal bom kredite za strukturno prilagajanje, čeprav od leta 1999 niso več v uporabi. So pa med leti 1980 in 1999 obsegali poglobljeno mesto v delovanju Svetovne banke, v sklopu teh kreditov je tudi prihajalo do vsiljevanja Bankinih pogojev, temelječih na neoliberalizmu, državam v razvoju in v tranziciji.

Kreditni za strukturno prilagajanje – SAL: so bili programski krediti, ki jih je leta 1979 uvedel predsednik Svetovne banke McNamara in s katerimi je banka finančno podprla realizacijo kompleksnega programa strukturnih sprememb v državah članicah. Krediti SAL so bili plačilnobilanci krediti, ki naj bi bili črpani v bistveno krajšem času, kot je običajni čas črpanja projektnega kredita. S pomočjo kredita SAL naj bi država koristnica financirala tiste strukturne reforme, ki bi ji omogočile, da nekje v roku od petih do sedmih let zmanjša deficit tekočega dela plačilne bilance na še sprejemljivo nivo. Krediti SAL so se črpali v več tranšah, pri čemer je črpanje posameznih tranš bilo pogojevano z realizacijo obvez, sprejetih v programu strukturnih reform. Ti krediti so bili v preteklosti pogosto odobreni v povezavi s tistimi aranžmaji, ki jih je posamezna država sklenila z IMF (Mrak 2002: 469).

Za sklenitev kredita SAL je morala država v sodelovanju z IBRD pripraviti program strukturnih reform. V takšnem programu so bili natančno opredeljeni ukrepi, ki jih bo država sprejela, ter dinamika njihovega uresničevanja. Dogovorjeni program je dobil v končni fazi obliko "pisma o razvojnih politikah", ki je bilo vsebinska osnova za odobritev kredita SAL (Mrak 2002: 469).

Programi strukturnih reform so sestavljeni iz ukrepov ekonomske politike. Ti programi so bili bolj ali manj enaki za vse države, pot do ekonomske stabilizacije oz. razvoja pa je vodila preko devalvacije njihovih valut, deregulacije trgov, privatizacije, zmanjševanja proračunskih izdatkov in ukinjanja oz. zmanjšanja uvoznih dajatev (Miller 1991: 70).

Ko govorimo o programih SAL, prihaja v ospredje vse večja podobnost med institucijama IBRD in IMF, saj se je z uvedbo kreditov SAL Banka vključila v financiranje plačilnobilančnih deficitov držav članic, IMF pa je z uvedbo aranžmaja *Extended Fund Facility* v svoje programe makroekonomskega prilagajanja vnesel elemente strukturnih reform. Tako se je zbrisala meja med mandatoma obeh brettonwoodskih institucij (Miller 1991; Mrak 2002).

3.3 MEDNARODNI DENARNI SKLAD

3.3.1 VLOGA IN DEJAVNOSTI IMF

IMF ima trenutno 185 držav članic. Je daleč najpomembnejša mednarodna finančna institucija in pomemben element mednarodnega denarnega sistema v celotnem obdobju po drugi svetovni vojni. Sklad je bil ustanovljen z namenom, da kontrolira stabilnost deviznih tečajev valut držav članic in da tem državam zagotavlja sredstva, potrebna za financiranje plačilnobilančnih primanjkljajev. Vendar je IMF razpolagal s premajhnim obsegom razpoložljivih sredstev, zato je bila večina financiranja plačilnobilančnih primanjkljajev zagotovljena brez sklada, prvič v obliki Marshallove pomoči, drugič v obliki kreditov, pridobljenih na mednarodnem finančnem trgu (Mrak 2002: 417).

IMF je v svoji zgodovini šel skozi dve dokaj različni fazi. V prvi, ki je trajala do razpada brettonwoodskega sistema leta 1971, je IMF skrbel za stabilnost deviznih tečajev. Po uvedbi sistema fleksibilnih tečajev in po sprejetju drugega amandmaja statuta IMF leta 1978 pa je Skladu pripadla vloga nadzornika delovanja sistema fleksibilnih deviznih tečajev (Mrak 2002: 433).

V sedemdesetih se je IMF osredotočil na upravljanje plačilnobilančnih kriz, pomoč državam pa je temeljila na tržno orientirani strategiji rasti. Ti programi so vključevali

stabilizacijske pakete za pomoč pri plačilnobilančnih primanjkljajih. Strategija IMF je bila, da zmanjša povpraševanje z zmanjšanjem proračunskih primanjkljajev držav in z zviševanjem obrestne mere (Vreeland 2003: 2).

Po ukinitvi sistema fiksnega deviznega tečaja in po obeh naftnih krizah je prišlo do ekspanzije suverenih posojil, ki so vodila v krizo leta 1982. Ohranitev mednarodnega bančnega sistema je postala prednostna naloga Sklada, ki je postal vodilna agencija pri zagotavljanju rešilnih paketov, ki so državam dolžnicam omogočili servisiranje njihovega dolga (Soros 2003: 114).

Po dolžniški krizi leta 1982 je prevladal pogled, da za reševanje nastalih ekonomskih problemov niso dovolj samo stabilizacijski programi. Problemi naj bi izhajali globlje, iz same strukture ekonomske politike držav, zato je IMF pričel s programi strukturnega prilagajanja. Sklad je za države, ki so potrebovale kredit, pripravil številne pogoje, ki so jih te države morale izpolniti, da so dobile potrebovana sredstva (Vreeland 2003: 2-3). To je tudi obdobje, ko je IMF pričel tesneje sodelovati s Svetovno banko, saj sta ponujala skupne programe pomoči državam, ki so to potrebovale. To so bili predvsem programi za strukturno prilagajanje, kjer je pomoč državi bila pogojena z njenim izpolnjevanjem določenih pogojev (Stiglitz 2002: 14).

Konec osemdesetih sta se tako IMF kot Svetovna banka začela osredotočati na nova področja, to pa so predstavljale države v tranziciji, ki so pričele s strukturnimi reformami svojih ekonomij in so za to potrebovale pomoč mednarodnih institucij (Bakker 1996: 217). V devetdesetih je prišlo do večjih finančnih kriz v državah v razvoju in državah v tranziciji, ki pa so se tako rekoč vse začele reševati na osnovi aranžmaja, ki ga je država sklenila z IMF (Mrak 2002: 417).

IMF opravlja tudi naloge nadzora tečajnih politik držav članic. To počne s pomočjo konzultacij po četrtem členu Skladovega statuta, ki jih izvede z vsako posamezno članico. Druga raven konzultacij pa je izvedena na multilateralni ravni s ciljem globalne analize dogajanj v mednarodnem finančnem okolju. Glavni rezultat teh analiz je redna

publikacija *World Economic Outlook*, ki izide dvakrat letno, ter druge publikacije, npr. *IMF Annual Report* in *IMF Survey*, ki analizirajo različne aspekte razvoja na mednarodnih finančnih trgih. Sklad pa skrbi tudi za tehnično pomoč v obliki tehničnih ekspertiz in konzultacij, ki jih nudijo zaposleni v IMF zainteresiranim državam članicam na različnih področjih makroekonomije (Mrak 2002: 434).

3.3.2 ORGANIZACIJSKA STRUKTURA

Organizacijska struktura je podobna tisti iz Svetovne banke, vendar pa ima IMF veliko manj zaposlenih kot Banka. Trenutno je v Skladu zaposlenih približno 2.700 ljudi, ki prihajajo iz več kot 140 držav. Ti ljudje pri svojem delu ne zastopajo posamezne države, iz katere prihajajo, ampak delajo kot mednarodni uradniki, ki so za svoje delo formalno odgovorni direktorju IMF. Približno polovica zaposlenih je ekonomistov, kar je tudi razumljivo glede na aktivnost, ki jo institucija opravlja (Internet 14).

Svet guvernerjev: je najvišji organ sklada, v katerega vsaka država članica imenuje svojega predstavnika. Običajno je to ali guverner centralne banke ali pa minister za finance. Sestaja se enkrat letno na skupnem srečanju IMF in Svetovne banke. V njegovi pristojnosti je spreminjanje vseh najbolj pomembnih odločitev za delovanje institucije in sprejemanje novih članic (Internet 15).

Odbor izvršnih direktorjev: odbor predstavlja operativni organ, ki vodi delo IMF. Odobrava različne finančne aranžmaje, opravlja konzultacije po četrtem členu in se ukvarja z različnimi multilateralnimi problemi. Sestavlja ga 24 izvršnih direktorjev, ki se sestajajo dvakrat do trikrat tedensko. Imenovanje oziroma izvolitev izvršnih direktorjev in glasovanje v Odboru poteka po enakem sistemu kot v Svetovni banki (Internet 16). V tabeli 3.3 je prikazana volilna moč izvršnih direktorjev v IMF.

Tabela 3.3: Volilna moč izvršnih direktorjev IMF⁴⁵

DRŽAVA	ŠTEVILO GLASOV	ODSTOTEK GLASOV
5 IZVRŠNIH DIREKTORJEV		
1. ZDA	371.743	16,77
2. JAPONSKA	133.378	6,02
3. NEMČIJA	130.332	5,88
4. FRANCIJA	107.635	4,86
5. VELIKA BRITANIJA	107.635	4,86
19 VOLJENIH IZVRŠNIH DIREKTORJEV		
6. Avstrija, Belorusija, Belgija, Češka, Madžarska, Kazahstan, Luksemburg, Slovaška, Slovenija, Turčija	113.969	5,14
7. Armenija, BiH, Bolgarija, Hrvaška, Ciper, Gruzija, Izrael, Makedonija, Moldavija, Nizozemska, Romunija, Ukrajina	105.412	4,76
8. Kostarika, El Salvador, Gvatemala, Honduras, Mehika, Nikaragva, Španija, Venezuela	98.659	4,45
9. Albanija, Grčija, Italija, Malta, Portugalska, San Marino, Timor-Leste	90.968	4,10
10. Avstralija, Kiribati, Republika Koreja, Marshallovi otoki, Mikronezija, Mongolija, Nova Zelandija, Palau, Papua Nova Gvineja, Filipini, Samoa, Sejšeli, Salamonovi otoki, Vanuatu	85.360	3,85
11. Kitajska	81.151	3,66
12. Antigva in Barbuda, Bahami, Barbados, Belize, Kanada, Dominika, Grenada, Irska, Jamajka, Sveti Krištof in Nevis, Sveta Lucija, Sveti Vincenc in Grenadine	80.636	3,64
13. Danska, Estonija, Finska, Islandija, Latvija, Litva, Norveška, Švedska	76.276	3,44
14. Bahrajn, Egipt, Irak, Jordanija, Kuvajt, Libanon, Libija, Maldivi, Oman, Katar, Sirija, Združeni arabski emirati, Jemen	70.852	3,20
15. Saudska Arabija	70.105	3,16
16. Brunej, Kambodža, Fidži, Indonezija, Laos, Malezija, Mjanmar, Nepal, Singapur, Tajska, Tonga, Vietnam	69.019	3,11
17. Angola, Botsvana, Burundi, Eritreja, Etiopija, Gambija, Kenija, Lesoto, Liberija, Malavi, Mozambik, Namibija, Nigerija, Sierra Leone, JAR, Sudan, Svaziland, Tanzanija, Uganda, Zambija	66.763	3,01
18. Azerbajdžan, Kirgizistan, Poljska, Srbija, Švica, Tadžikistan, Turkeministan, Uzbekistan	61.827	2,79
19. Rusija	59.704	2,69
20. Afganistan, Alžirija, Gana, Iran,, Maroko, Pakistan, Tunizija	53.662	2,42
21. Brazilija, Kolumbija, Dominikanska Republika, Ekvador, Gvajana, Haiti, Panama, Surinam, Trinidad in Tobago	53.634	2,42
22. Bangladeš, Butan, Indija, Šri Lanka	52.112	2,35
23. Argentina, Bolivija, Čile, Paragvaj, Peru, Urugvaj	43.395	1,96
24. Benin, Burkina Faso, Kamerun, Zelenortske otoki, Centralnoafriška Republika, Čad, Komori, Demokratična Republika Kongo, Republika Kongo, Slonokoščena obala, Džibuti, Ekvatorialna Gvineja, Gabon, Gvineja, Gvineja Bissau, Madagaskar, Mali, Mavretanija, Mavricius, Niger, Ruanda, Sao Tome in Principe, Senegal, Togo	30.749	1,32

Vir: Internet 16.

⁴⁵ Somalija in Črna gora nista sodelovali pri volitvah izvršnih direktorjev leta 2006, Zimbabve pa je bil suspendiran.

*Mednarodni monetarni in finančni komite*⁴⁶: komite, ki ga sestavljajo guvernerji centralnih bank oz. ministri za finance istih 24 držav, ki imajo sedež v Odboru izvršnih direktorjev, ima zaradi te svoje sestave izredno močan vpliv na delovanje Sklada. Organ razpravlja o vseh ključnih problemih, s katerimi se v svojem delu srečuje IMF, nima pa formalne moči sprejemanja odločitev. To pa niti ni tako pomembno, saj zaradi svoje politično zelo kompetentne sestave lahko stališča brez večjih problemov uveljavi v za to pristojnem telesu, bodisi v Odboru izvršnih direktorjev bodisi v Svetu guvernerjev (Mrak 2002: 425).

*Direktor*⁴⁷: direktor IMF, ki ga Odbor izvršnih direktorjev imenuje za obdobje petih let, predstavlja organizacijo in je operativni direktor zaposlenih. Poleg tega direktor vodi seje Odbora izvršnih direktorjev, vendar nima pravice glasovanja. Po nepisanem pravilu je direktor Sklada Evropejec (Bakker 1996; Mrak 2002).

3.3.3 KVOTE

V postopku včlanjevanja države v IMF je ena od ključnih dejavnosti izračun kvote, ki jo bo država imela v tej organizaciji. Kvota se izračuna po posebni formuli, ki vključuje ključne ekonomsko-finančne kazalce o državi, kot so višina bruto domačega proizvoda, višina deviznih rezerv in podatki o tekočem računu plačilne bilance. Izražala pa naj bi ekonomsko moč države. Čim bolj je država gospodarsko močna, tem višja naj bi bila njena kvota (Mrak 2002: 420).

Kvota je za državo članico pomembna zaradi dveh osnovnih razlogov: od višine kvote države je odvisna njena glasovalna moč v instituciji, obseg kvote pa tudi določa višino finančnega prispevka, ki ga mora država vplačati v IMF, ter potencialni obseg sredstev, ki si jih lahko država izposodi od Sklada⁴⁸ (Bakker 1996: 19).

⁴⁶ Ustanovljen leta 1974 kot Začasni komite, konec devetdesetih se preimenuje v Mednarodni monetarni in finančni komite.

⁴⁷ Trenutni direktor IMF je Dominique Strauss-Kahn.

⁴⁸ Vendar je bilo to načelo prekinjeno konec sedemdesetih, ko je IMF z oblikovanjem različnih instrumentov državam članicam s plačilnobilančnimi primanjkljaji začel omogočati dostop do sredstev, ki so bila po svojem obsegu nekajkrat višja od njihovih kvot v Skladu (Mrak 2002: 422).

Višina kvot se načeloma revidira vsakih pet let, pri tem pa naj bi se upoštevala rast svetovnega gospodarstva in spremembe, do katerih prihaja v relativni moči posameznih držav. Skupni znesek kvot je bil konec marca 2008 217,3 milijarde SDR⁴⁹ (približno 357,3 milijarde USD) (Internet 17).

Pred sprejetjem drugega amandmaja k statutu IMF leta 1978 so države članice morale vplačati 25 odstotkov svoje kvote v zlatu, preostalo pa v lastni valuti. Od leta 1978 dalje pa morajo države članice 25 odstotkov svojih kvot, namesto v zlatu, vplačati v SDR ali drugi konvertibilni valuti (Mrak 2002: 423).

3.3.4 FINANČNI VIRI

Kvota so osnovni vir sredstev Sklada, njihova skupna višina pa je trenutno 217,3 milijarde SDR. Poleg tega statut organizacije dovoljuje, da se IMF zadolžuje pri uradnih virih kot tudi pri privatnih virih. Do sedaj je Sklad dodobra izrabljajal možnost zadolževanja pri uradnih virih, to so centralne banke in vlade držav članic, nikoli pa pri privatnih virih (Internet 18).

V letu 1962 je IMF sklenil sklop posebnih sporazumov z vladami oz. centralnimi bankami 11 industrijsko razvitih držav, ki so znani pod skupnim imenom *General Arrangement to Borrow (GAB)* (Bakker 1996: 20-1). IMF si je lahko iz tega vira izposodil 17 milijard SDR, sredstva pa so se lahko uporabljala za financiranje plačilnobilančnih primanjkljajev držav članic (Mrak 2002: 426).

Decembra 1998 je začel veljati sklop novih kreditnih linij, imenovan *New Arrangement to Borrow (NAB)*. Ti sporazumi sicer niso zamenjali *GAB*, imajo pa povsem enak namen in so sklenjeni s 24 vladami oz. centralnimi bankami držav članic. Potencialni obseg sredstev, ki jih ima IMF na voljo po *GAB* in *NAB*, znaša 34 milijard SDR (Internet 20).

⁴⁹ (*Special Drawing Rights*) Posebne pravice črpanja so mednarodne premoženjske rezerve, oblikovane leta 1969, ki jih je IMF izdal svojim članicam in so zamenljive v druge valute. Na dan 13. avgusta 2008 je vrednost SDR znašala 1,58000 USD. SDR je košarica valut, delež valut v njej pa se spreminja vsakih pet let, da odraža trenutno pomembnost valute v svetovnem finančnem sistemu. Od 1.1.2006 je sestava SDR po deležu valut takšna: 44 odstotkov USD, 34 odstotke EURO, 11 odstotkov JPY in 11 odstotkov GBP (Internet 19).

3.3.5 NAČIN GLASOVANJA

Število glasov posamezne države v IMF je določeno na podlagi dveh načel. Po načelu enakosti držav dobi vsaka od držav članic 250 glasov, ki se imenujejo "bazični glasovi". Na osnovi načela gospodarske moči pa dobi vsaka država za vsakih 100.000 SDR svoje kvote še po en dodaten glas. Vloga načela enakosti držav v izračunu skupne glasovalne moči ni nič več kot simbolična, saj je načelo gospodarske moči tisto, ki odločilno vpliva na skupno število glasov (Mrak 2002: 421).

Prav to pa najbolj moti Stiglitz (2002: 18), ki pravi, da je to osnovni problem Sklada in tudi Svetovne banke. Glasovalne pravice niso razporejene po načelih demokratične družbe, v obeh institucijah pa zaradi glasovalnega sistema prevladujejo interesi bogatih držav, kar se seveda odraža tudi v delovanju obeh institucij. Medtem ko se skoraj vse aktivnosti IMF in Svetovne banke odvijajo v državah v razvoju, instituciji vodijo predstavniki razvitih držav, kar pomeni, da instituciji ne predstavljata držav, ki jim služita.

ZDA s 16,77 odstotki vseh glasov je edina posamezna država, ki ima možnost veta na nekatere najbolj pomembne odločitve. S kontinuiranim spreminjanjem pogojev glede kvalificirane večine so ZDA to pozicijo zadržale kljub dejstvu, da se je njihov delež glasovalnih pravic prepolovil v času od ustanovitve – takrat so namreč imele kar 36-odstotni delež. Trenutno je na primer potrebna 85-odstotna kvalificirana večina za sprejem odločitve o splošni reviziji kvot ali za kakršnokoli spremembo statuta IMF. Večina ostalih odločitev se sprejema s konsenzom (Bakker 1996; Mrak 2002).

3.3.6 FINANČNI ARANŽMAJI

Osnova za finančno podporo IMF je politika kreditnih tranš, kjer vsaka tranša predstavlja 25 odstotkov kvote. Prvo kreditno tranšo se lahko izplača državam s plačilnobilančnim primanjkljajem. Pri izplačevanju višjih kreditnih tranš pa mora država pripraviti program ekonomske stabilizacije v sodelovanju s Skladom. Črpanje teh tranš je povezano s

pogojevanjem (*Conditionality*), pogoji pa se nanašajo predvsem na makroekonomsko prilagajanje države (Bakker 1996: 22).

Pri dogovoru o finančni pomoči se država, ki si želi sposoditi sredstva, in IMF dogovorita o pogojih, ki jih mora država izpolniti, da dobi kredit. Država mora podpisati pismo o namerah, kjer je specificiran načrt ekonomske stabilizacije, in če ji spodleti pri izpolnjevanju pogojev, Sklad nemudoma prekine izplačevanje sredstev. Pogoji so formalizirani v *Memoranda of Understanding* (Soros 2003).

Finančna sredstva, ki jih države članice lahko črpajo iz IMF, so državam na voljo v okviru različnih finančnih aranžmajev. Ti se med seboj razlikujejo predvsem po tem, kaj so razlogi plačilnobilančnih primanjkljajev, za financiranje katerih države potrebujejo sredstva. Finančna podpora, ki jo ponuja IMF, omogoča državam vzdrževanje določene ravni mednarodnih rezerv, stabilizacijo njihovih valut, nadaljevanje plačevanja uvoza in vzpostavljanje pogojev za trajno ekonomsko rast. Za razliko od Svetovne banke, Sklad ne posoja denarja za specifične projekte, količina posojenih sredstev pa je v večini primerov odvisna od kvote države, ki zaprosi za kredit (Internet 21).

3.3.6.1 TIPI FINANČNIH ARANŽMAJEV

Skozi svoje dolgo delovanje je IMF formiral vrsto finančnih aranžmajev, ki so v posameznih obdobjih njegovega delovanja lahko predstavljali zelo pomemben del njegove aktivnosti. Nekateri od teh aranžmajev niso več v uporabi, razlogov za to pa je več. Delovanje nekaterih je bilo absorbirano z drugimi aranžmaji, nekateri so bili oblikovani kot začasni, pri nekaterih pa so sredstva, namenjena aranžmaju, že bila izčrpana. Predstavil bom aranžmaje, ki so bili najbolj pomembni v obdobju osemdesetih in devetdesetih let, večina njih je v uporabi še danes, nekateri s spremenjenimi imeni.

Systemic Transformation Facility: aranžma, oblikovan leta 1993, je bil namenjen financiranju plačilnobilančnih primanjkljajev držav v tranziciji v letih, ko so te šele vzpostavljale normalne delovne odnose s Skladom. Zaradi prehoda na tržno gospodarstvo

te države v tistem času še niso bile pripravljene na oblikovanje in izvajanje drugih aranžmajev. Ta aranžma se ne uporablja več (Mrak 2002: 428).

Stand-By Arrangements (SBA): aranžma, oblikovan leta 1952 za pomoč državam pri financiranju plačilnobilančnega primanjkljaja, predstavlja največji vir sredstev IMF. Črpanje sredstev je povezano z visoko stopnjo pogojevanja, kar pomeni, da poteka po posameznih fazah in je odvisno od izpolnjevanja določenih kriterijev. Trajanje aranžmajev je ponavadi od 12 do 24 mesecev, poravnava dolga pa se pričakuje v 2 in pol do 4 letih (Internet 21).

Extended Fund Facility: ta aranžma je bil uveden leta 1974, državam članicam pa zagotavlja finančno pomoč za daljše obdobje in v večjih zneskih kot *SBA*. Običajno obsega obdobje 3 do 4 let, namenjen pa je predvsem tistim državam, katerih primanjkljaji v plačilnih bilancah so rezultat strukturnih problemov v njihovih gospodarstvih. Izraba tega aranžmaja je povezana z visoko stopnjo pogojevanja, črana sredstva pa je treba vrniti v 4,5 do 7 letih (Mrak 2002: 429).

Supplemental Reserve Facility: aranžma je bil uveden leta 1997 z namenom kratkotrajnega financiranja velikih zneskov. Namenjen je državam, ki se zaradi nenadnega zmanjšanja zaupanja mednarodnih finančnih trgov srečujejo z velikimi špekulativnimi odlivi kapitala. Sredstva mora država vrniti v roku enega leta, aranžmaji pa so v vsebinskem smislu povezani z visoko stopnjo pogojevanja (Internet 21).

Compensatory Reserve Facility: gre za aranžma, ki je bil oblikovan leta 1963, za pomoč državam, ki se srečujejo z nenadnimi padci izvoznih zaslužkov oz. s povečanjem stroškov uvoza žitaric, povzročenega s faktorji zunaj njene kontrole. Pogoji za pridobivanje teh kreditov so podobni tistim pri *SBA* (Internet 21).

Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF): leta 1986 je bil oblikovan aranžma, poimenovan *Structural Adjustment Facility (SAF)*, kot odgovor na povečane dolžniške probleme najmanj razvitih držav članic IMF. Leta 1987 ga je zamenjal *Enhanced*

Structural Adjustment Facility (ESAF), ki je bil namenjen podpori srednjeročnih programov plačilnobilančnega prilagajanja v gospodarsko najmanj razvitih državah članicah. Osnovni cilj programa, ki ga je morala država pripraviti v sodelovanju s Skladom in Svetovno banko, je bil zagotoviti okrepitev plačilnobilančne pozicije države v obdobju naslednjih treh do petih let. Črpanje sredstev je bilo povezano z visoko stopnjo pogojevanja, kar pomeni, da je potekal po posameznih fazah in bil odvisen od izpolnjevanja predvidenih kriterijev (Mrak 2002; Internet 22). Leta 1999 je namesto *ESAF* bil uveden *PRGF*, ki je imel enak cilj, vendar z večjim poudarkom na zmanjševanju revščine in gospodarski rasti. Aranžma ni več vseboval toliko vsiljenih pogojev s strani IMF, ki so se jih morale držati države za pridobitev teh kreditov. Tako imajo pri oblikovanju ekonomskega plana in strategije zmanjšanja revščine države več besede (Internet 23).

3.3.7 POGOJEVANJE (CONDITIONALITY)

Načelo pogojevanja je za materijo te diplomske naloge zelo važno, saj sta obe instituciji s pomočjo tega načela lahko vsiljevali državam, ki so potrebovale finančno pomoč, svoje poglede in rešitve o tem, kako bi moral funkcionirati ekonomski in gospodarski - ter nenazadnje tudi politični - ustroj držav, da bi te zmoгле tekmovati v globalnem ekonomskem sistemu. Čeprav se težave razlikujejo od države do države, sta IMF in Svetovna banka pokazala težnjo po uvedbi enakega, skupnega pristopa do vseh držav.

Načelo pogojevanja je bilo operativno uvedeno v delovanje Sklada v začetku leta 1952, ko je Odbor izvršnih direktorjev sprejel sklep, da bo njegovo stališče do države članice, ki prosi za plačilnobilančno podporo, odvisno od ocene, ali je gospodarska politika, ki jo država izvaja, primerna za odpravljanje plačilnobilančnega primanjkljaja in omogoča vračilo sredstev, črpanih iz IMF. V naslednjih letih in desetletjih se je načelo pogojevanja kontinuirano zaostrovalo v praksi delovanja IMF (Mrak 2002: 435).

Pogojevanje je direktna posledica nadzorne funkcije IMF nad prilagoditvenim procesom države in služi dvema namenoma: zagotoviti, da država, ki dobi kredit, dejansko usmeri

svojo politiko k povrnitvi plačilnobilančnega ravnotežja ter da bo dejansko zmožna povrniti kredit (Bakker 1996; Internet 24).

Leta 1956 se je uveljavilo pogojevanje dostopa do sredstev v odvisnosti od izpolnjevanja programa ekonomske stabilizacije. Tega leta je Sklad uvedel načelo razdelitve programa ekonomske stabilizacije na posamezne faze. S ciljem povečevanja učinkovitosti programov ekonomske stabilizacije je IMF v celotnem obdobju vse do danes svojo metodologijo pogojevanja stalno izpopolnjeval, predvsem v smeri večje preciznosti in specifičnosti. Povečal se je tudi delež sredstev IMF, ki jih države članice izrabljajo po visoki stopnji pogojevanja (Mrak 2002: 435).

Če država najame kredit pri IMF in naknadno noče več izpolnjevati pogojev, ki so ji bili določeni z njegove strani, jo čakajo sankcije. Te so lahko neposredne, ko država zaradi svojega neizpolnjevanja pogojev ne dobi izplačanega celotnega kredita in dobi prepoved dostopa do nadaljnjih kreditov IMF; lahko pa so posredne, ko drugi kreditodajalci in investitorji uvidijo, da država ni pripravljena na sodelovanje z IMF in noče uveljaviti političnih sprememb, ki naj bi bile koristne za njeno finančno in ekonomsko stabilizacijo, in zaradi tega odrečejo državi sodelovanje (Vreeland 2003: 64).

Program ekonomske stabilizacije, ki ga mora država članica IMF izvajati, če želi dobiti finančno podporo te institucije, je sklop ukrepov ekonomske politike, usmerjenih k doseganju določenih makroekonomskih ciljev, ki so opredeljeni v prvem členu statuta IMF in zajemajo gospodarsko rast, zmanjševanje nezaposlenosti, stabilnost cen in plačilnobilančno ravnotežje. Gre za cilje, ki so nujni za doseganje tako notranje- kot zunanjeekonomskega ravnotežja in so kot takšni sprejemljivi tako za države, ki iščejo finančno pomoč, kot tudi za IMF. Vendar v konkretnih pogajanjih med vladami držav in Skladom o programih ekonomske stabilizacije pogosto prihaja do nesoglasij, saj hočejo države običajno več pozornosti nameniti doseganju ciljev notranjeekonomskega ravnotežja, medtem ko je prioritetni cilj IMF doseganje vzdržnega plačilnobilančnega primanjkljaja (Mrak 2002: 437).

Številne empirične študije potrjujejo prioriteto plačilnobilančnih ciljev v programih ekonomske stabilizacije, medtem ko je druga dva cilja – gospodarsko rast in znižanje stopnje nezaposlenosti – treba jemati kot spremljajoča cilja, ki ju bo država skušala doseči v kontekstu doseganja glavnih dveh ciljev (Mrak 2002).

Kontroliranje programa se zanaša na različna orodja:

- predpogoji oz. ukrepi ekonomske politike, ki morajo biti izpolnjeni še pred sklenitvijo aranžmaja: sprememba deviznega tečaja, sprememba obrestnih mer in ukrepi na področju cenovne politike,
- kriteriji uspešnosti izvajanja so specifični pogoji, ki morajo biti izpolnjeni za nadaljevanje izplačevanja sredstev: npr. minimalne mednarodne rezerve, proračunsko ravnovesje, reforme različnih sektorjev, devalvacija domače valute⁵⁰, finančna liberalizacija⁵¹ (Internet 25).

Da pa bi bolje razumeli, zakaj IMF ponuja takšne pogoje in zakaj ima takšne prioritete v delovanju, je potrebno vedeti, na kateri ekonomski teoriji temelji njegovo delovanje. Mrak (2002: 438) razloži, da "IMF pri svojem delu temelji na monetarnem pristopu k plačilnobilančnemu prilagajanju in v tem kontekstu šteje plačilno bilanco kot izključno monetarni fenomen." Obstajal je konsenz, da je plačilnobilančna pozicija države povezana z njenim celotnim makroekonomskim okoljem. Zato je IMF razširil koncept pogojevanja in vanj vključil makroekonomske reforme, ki niso neposredno povezane s plačilnobilančno pozicijo države (Jensen 2006: 131).

Če izhajamo iz monetarnega pristopa, ima država v teoriji na voljo dva osnovna načina, kako se lahko loti svojega primanjkljaja v plačilni bilanci:

- z zmanjševanjem agregatnega povpraševanja na raven razpoložljive agregatne ponudbe oz. z uporabo ukrepov ekonomske politike na strani omejevanja povpraševanja,

⁵⁰ Devalvacija valute naj bi za posledico imela povečanje izvoza in zmanjšanje uvoza, kar naj bi pozitivno vplivalo na povečanje ravni proizvodnje in zaposlovanja.

⁵¹ Npr. liberalizacija obrestnih mer naj bi spodbujevala varčevanje in prek tega vplivala na povečanje gospodarske rasti.

- s povečanjem agregatne ponudbe na raven obstoječega agregatnega povpraševanja oz. z uvedbo ukrepov ekonomske politike na strani ponudbe (Mrak 2002: 438-9).

IMF se je v praksi svojega delovanja vedno naslanjal predvsem na uporabo ukrepov na strani omejevanja povpraševanja, in to iz dveh temeljnih razlogov. Prvič, ukrepi na strani omejevanja povpraševanja imajo bistveno hitrejši vpliv na izboljšanje plačilne bilance države. Drugič, v nasprotju z ukrepi ekonomske politike na strani povpraševanja, ki so v glavnem makroekonomskega značaja, so ukrepi ekonomske politike na strani ponudbe predvsem mikroekonomskega značaja. Vendar takšno delovanje ni prineslo dobrih rezultatov, saj je omejevalna ekonomska politika rezultirala v znatnem zmanjšanju obsega proizvodnje in povečevanju nezaposlenosti. IMF je zato že v sedemdesetih pričel izvajati programe, ki so državam koristnicam zagotavljali večji obseg sredstev skozi daljše obdobje in večjo uporabo ukrepov ekonomske politike na strani ponudbe (Mrak 2002: 439-443).

Proti koncu devetdesetih se je tudi koncept pogojevanja začel spreminjati. Tako so iz koncepta t.i. striktnega pogojevanja z določenimi monetarnimi in fiskalnimi cilji prešli na mehko pogojevanje, ki je vključevalo dobro vladanje, zmanjšanje revščine, višanje izobrazbe, skrb za tehnično pomoč in varovanje okolja (Bakker 1996).

4. DELOVANJE SVETOVNE BANKE IN MEDNARODNEGA DENARNEGA SKLADA

4.1 NEOLIBERALIZEM V DELOVANJU SVETOVNE BANKE IN IMF

4.1.1 PRILAGAJANJE IN POGOJEVANJE

Preko procesov strukturnega prilagajanja in pogojevanja se najvidneje odražajo politike in usmeritve delovanja Svetovne banke in IMF. Tako je Svetovna banka leta 1980 uvedla kredite za strukturno prilagajanje, ki so bili pogojevani s kompleksnimi strukturnimi reformami. Tudi Sklad je nekje v tem času zaostрил pogoje, ki so jih države dolžnice morale izpolniti, da so lahko dobile finančno pomoč. To je bil odraz pogleda obeh institucij, da so za reševanje nastalih ekonomskih problemov potrebne globlje reforme

ekonomske strukture držav, ki so se soočale s plačilnobilančnimi problemi. S pogojevanjem in posledičnim izpolnjevanjem pogojev s strani držav dolžnic naj bi se instituciji zavarovali, da bodo države zmožne odplačati dolg in da bodo naredile prave stvari za povrnitev gospodarskega "zdravja"⁵².

V osemdesetih sta Svetovna banka in IMF postala velika zagovornika tega, kar je kasneje postalo znano kot washingtonski konsenz. Osrednje pri tem pristopu je bilo prepričanje, da morajo države, ki se soočajo z dolžniškimi problemi, prvotno kontrolirati inflacijo, uravnotežiti proračun, liberalizirati cene ter deregulirati in zmanjšati vlogo države v ekonomiji (Woods 2000: 141). Vse te elemente sta instituciji zajeli v svojih programih strukturnega prilagajanja.

Svetovna banka in IMF sta vsak zase, večinoma pa skupaj, ponujala finančno pomoč državam, ki so jo potrebovale, ob tem pa so slednje, da bi pomoč dobile, morale upoštevati dogovor o nadzoru, zagotoviti makroekonomske reforme in izpolniti pogoje, ki so se nanašali na reformiranje in prilagajanje določenih gospodarskih sektorjev in politik, tako kot sta to zahtevali instituciji. Ti pogoji so bili bolj ali manj enaki za vse države, nanašali so se na vpeljavo tržne politike, devalvacijo valut, deregulacijo trgov, liberalizacijo trgovine in finančnih tokov, privatizacijo, fiskalno disciplino in zmanjšanje proračunskih izdatkov, povečanje obrestnih mer, davčno reformo in ukinjanje oz. zmanjševanje uvoznih dajatev (Miller 1991; Chossudovsky 2003).

Strukturno prilagajanje se je osredotočilo tudi na lastniške pravice, mejo med privatnim in javnim sektorjem, učinkovitost institucij, razvoj in regulacijo finančnih sistemov, upravljalske politike, itd. V osemdesetih je bila osredotočenost predvsem na zmanjševanju trgovinskih ovir in privatizaciji, v devetdesetih pa na spreminjanju nadzora bank in izboljševanju nadzornih institucij. Nekatere reforme, kot so privatizacija, reforma trga dela in reforma pokojninskega sistema, so skupne obema desetletjema, čeprav so sektorji, ki se privatizirajo, drugi (Ferreira in Keely 2000: 160-8).

⁵² Cilj delovanja Svetovne banke je bil omejen na to, da se država dolžnica povrne v stanje, ko bo lahko odplačevala dolg (Miller 1991).

Ferreira in Keely (2000: 176-7) sta reforme v sklopu strukturnega prilagajanja razdelila po sektorjih:

- *reforme finančnega sektorja* so vplivale na obrestne mere, institucionalno regulacijo in infrastrukturo. Najbolj pogosta reforma je bila liberalizacija in racionalizacija obrestnih mer, s čimer naj bi postavili realne domače obrestne mere na mednarodno raven;
- *regulatorske reforme* so vključevale: zmanjšanje visoke likvidnosti, zmanjšanje kreditnih shem, zmanjšanje davkov;
- *institucionalne reforme*: povečanje učinkovitosti bančnega sistema, razvoj kapitalskih trgov, ki je vseboval liberalizacijo pravil za tuje investiranje in bančništvo ter privatiziranje finančnih institucij;
- *reforme industrijskega sektorja* so bile prisotne večinoma v srednjedohodkovnih državah, kjer je sploh obstajal znaten industrijski sektor, in so ponavadi vključevale reforme tržne politike. Namenjene so bile pomoči državam dolžnicam, da prerazporedijo vire v tiste industrijske sektorje, kjer naj bi imele komparativno (primerjalno) prednost.

IMF je v programih strukturnega prilagajanja zahteval, da se morajo države dolžnice v celoti podrediti odplačevanju dolga. Morale so omejiti proračunske izdatke, kar je pomenilo manj sredstev za izobraževanje, zdravstvo, socialo in vlaganja v osnovno infrastrukturo (Miller 1991: 19). Gospodarstvo so morale preusmeriti v izvoz surovin, zaradi česar so postale bolj odvisne od uvoza, in dovoliti vstop tujega kapitala v gospodarstvo (Cavanagh in drugi 2002: 38). Ob tem pa Sklad, kot se je izkazalo v praksi, ne gleda na potencialne učinke, ki jih te reforme imajo na gospodarstva držav dolžnic (Jensen 2006: 134).

Sklad se je v programih zavzemal za opustitev regulacij meddržavne trgovine in finančnih tokov, kar je rezultiralo v ogromnem trgovinskem neravnotežju in nepremišljenih finančnih špekulacijah, ki so vodile v valutne krize (Cavanagh in drugi 2002: 39).

Kot pravi Ferfila (2007: 212-3), je IMF pri reformah trga delovne sile priporočal "izrazito desne, antisindikalistične prijeme", ki so obsegali zmanjševanje realnih plač in drugih ugodnosti, povezanih z zaposlitvijo, deregulacijo najemanja in odpuščanja delavcev, večje možnosti zaposlovanja po pogodbi s skrajšanim delovnim časom in decentralizacijo pogajalskega procesa med delodajalci in delojemalci.

V zadnjih dveh desetletjih je bilo v programe strukturnega prilagajanja vključeno skoraj devetdeset držav. Cilj programov je prešel odplačilo dolga ali doseg kratkoročne makroekonomske stabilnosti, vključil pa je odpravo protekcionizma in drugih oblik državno podprtega kapitalizma, ki so po teoriji Svetovne banke in IMF bili glavne ovire za trajnostno rast in razvoj (Cavanagh in drugi 2002: 40).

Vendar so posledice strukturnega prilagajanja bile večinoma negativne, nad čemer so bili razočarani v obeh institucijah. Neimenovani predstavnik Svetovne banke je zadevo opisal zelo jedrnato: "Nismo mislili, da bodo človeški stroški tako veliki, gospodarske koristi pa tako majhne" (v Miller 1991: 70).

Vseeno pa je pozicija Svetovne banke v javnosti bila, da proces deluje zadovoljivo in da obstaja visoka stopnja privolitve držav v pogoje. Zaznali naj bi tudi, da se je v državah poslabšalo stanje glede dohodkovnih razlik, kar pa naj bi v bodoče vzeli v obzir in v nove programe vključili popravke (Miller 1991: 71).

Skoraj dve desetletji po prvem kreditu za strukturno prilagajanje je Svetovna banka opustila celoten program, nadomestila pa ga je s programom *Comprehensive Development Framework*, ki naj bi več pozornosti posvečal revščini in socialnim prioritetam, ob tem pa bi večjo vlogo pri pripravi projekta imele države. K temu je Svetovno banko prisilo dejstvo, da so programi prilagajanja bili v veliki večini primerov neuspešni in niso zagotovili predvidenih koristi v obliki gospodarske rasti, višje zaposlenosti in povečanja investicij, kot je bilo predvideno v teoriji Svetovne banke in

IMF. Tudi IMF je leta 1999 opustil programe strukturnega prilagajanja, nadomestil pa jih je s programi *Poverty Reduction and Growth Facility* (Cavanagh in drugi 2002: 40).

4.1.2 SKLADNOST POLITIK SVETOVNE BANKE IN IMF Z IDEJAMI NEOLIBERALIZMA

Ideje in načela neoliberalizma so že predstavljene v drugem poglavju, v tem delu se bom osredotočil predvsem na tem to, kako se v delovanju Svetovne banke in IMF pozna vpliv neoliberalnih idej. Najbolj opazno je navezovanje na neoliberalizem predvsem pri politikah, ki jih instituciji vpeljujeta preko programov strukturnega prilagajanja s pomočjo pogojevanja. S pomočjo instrumenta pogojevanja lahko državi, ki nujno potrebuje pomoč in bo naredila karkoli, da jo bo dobila, vsiljujeta reforme, ki ležijo na predpostavkah svobodnega trga in omejevanja vloge države. Treba je omeniti, da instituciji nista vedno zagovarjali takšnih stališč, nenazadnje sta bili ustanovljeni z namenom delovanja po povsem drugačnih oz. nasprotnih načelih. Točneje, da bi regulirali svetovni ekonomski sistem in popravljali napake, ki jih povzročajo tržne sile. Vendar sta v začetku osemdesetih let na pobudo držav, ki imajo največjo vlogo pri oblikovanju politik obeh institucij, pričeli delovati v smeri omogočanja delovanja tržnih sil in prostih trgov.

Svetovna banka in IMF seveda ne moreta delovati v intelektualni ali politični praznini, saj nanju vplivajo tokovi akademskih mnenj in politična pričakovanja, še posebej iz bogatih držav. V osemdesetih letih je Banka pod vodstvom Clausena, ki ga je na čelo Banke imenoval Ronald Reagan leta 1981, začela voditi konzervativno oz. neoliberalno politiko. Prioriteto je dajala stabilizaciji, plačilnobilančnemu prilagajanju in tržni ekonomiji⁵³, saj se je ideologija premaknila v smer svobodnejših trgov (Kanbur in Vines 2000: 95-7).

IMF si je prizadeval za liberalizacijo kapitalskih trgov, saj naj bi bili, po neoliberalni teoriji, svobodni trgi bolj učinkoviti, večja učinkovitost pa vodi k hitrejši rasti (Stiglitz 2002: 65). Delovanje sklada je temeljilo na neoliberalnem modelu finančne globalizacije,

⁵³ Takšno delovanje se je skladalo s Clausenovimi prejšnjimi prioritetami, ko je opravljal delo v privatni banki.

ki zagovarja pospeševanje neoviranega in nereguliranega gibanja kapitala, nadaljnem povezovanju svetovnega gospodarstva, ki naj bi po teoriji vodilo k izenačevanju razmerij med državami in regijami, in izrinjanju javnega sektorja iz gospodarstva (Ferfila 2007: 251). V obeh institucijah je prevladovalo mnenje, da trgi delujejo dobro, vlade pa slabo⁵⁴.

V osemdesetih letih so ZDA pod vodstvom Reagana močno zagovarjale washingtonski konsenz. Skozi celotno desetletje in še dlje sta se Svetovna banka in IMF držala blizu washingtonskega konsenza oz. neoliberalnega modela kot predpisov za ekonomske politike, primerne za vse države dolžnice⁵⁵. Točno tako kot so ZDA želele, čeprav iz svetovalnega zornega kota za uporabo tega modela niso obstajali nikakršni temelji v obliki empiričnih raziskav⁵⁶. Stiglitz je izpostavil, da nekateri aspekti neoliberalnega modela sploh niso bili potrebni pogoji za trajno rast in če se jih je prevzelo brez priloženih ukrepov, recimo zagotovitev konkurence v določenih področjih ekonomije, so lahko prinesli le malo koristi ali pa so celo vodili v nazadovanje (v Woods 2000: 141-2).

Če pogledamo pojem "washingtonski konsenz", ki je postal sinonim za neoliberalizem, je že iz njegovega poimenovanja razvidno, da pojem obsega tako Svetovno banko kot IMF z njunima sedežema v Washingtonu. Konsenz se je razvil kot soglasje med vlado ZDA in obema institucijama glede reformnih politik, ki naj bi jih izvedle vlade držav Latinske Amerike, da bi prebrodile dolžniško krizo v osemdesetih. Politike, ki so vsebovane v konsenzu, sta instituciji uporabljali pri svetovanju in vsiljevanju pogojev državam Latinske Amerike, vendar pa tudi vsem ostalim, saj se je doktrina konsenza skladala z njunim videnjem družbenega in gospodarskega razvoja.

⁵⁴ Ob tem je opazen paradoks, saj javni instituciji, ki naj bi reševali predvsem težave, nastale zaradi prostega delovanja trgov, vodijo ljudi, ki imajo tako visoko zaupanje v trge in malo zaupanja v javne institucije.

⁵⁵ Enako je razvidno iz izdaj *World Bank Development Report* med leti 1983 in 1987. Vse izdaje se osredotočajo na makroekonomske reforme za povečanje učinkovitosti alokacije virov kot potrebnega elementa strukturnega prilagajanja v obliki liberalizacije cen, trgovine, davčnih reform in institucionalnih reform (Ferreira in Keely 2000: 175).

⁵⁶ Borak (1996: 107) trdi, da neoliberalnemu konceptu niso sledili zaradi teorije in izkustev, ampak zaradi ideoloških razlogov in obvarovanja pred tujimi konkurenčnimi modeli razvoja, ki so bili opazni pri razvoju novoindustrializiranih azijskih držav.

Tudi v devetdesetih je delovanje institucij temeljilo na sklopu neoliberalnih usmeritev⁵⁷. Vendar je v drugi polovici devetdesetih let, ko je vodenje Svetovne banke prevzel James Wolfensohn, čeprav je njena dejavnost še naprej temeljila na intelektualni osnovi washingtonskega konsenza, novo vodstvo v svoj program dela začelo v večji meri vključevati tudi do tedaj zapostavljene elemente tega konsenza. Bistveno več pozornosti je tako Banka začela posvečati programom za zmanjšanje revščine ter programom, ki so usmerjeni v krepitev institucionalnih sposobnosti in v boj proti korupciji ter v sodelovanje tako s privatnim sektorjem kakor tudi z nevladnimi organizacijami (Mrak 2002: 460).

V novem tisočletju se instituciji nista znebili svojega ideološkega pogleda in nadaljujeta delovanje v okvirih neoliberalizma, čeprav sta stališče malo omilili in posvečata več časa revščini. Tako so na konferenci Svetovne banke o razvojni ekonomiji leta 2003 ugotavljali, da je za gospodarsko rast držav v razvoju potrebna predvsem liberalizacija trgovine (Taylor 2003; Berg in Krueger 2003).

Različni avtorji so prepoznali obe instituciji kot poglavitna zagovornika neoliberalne ideologije. Nahtigal (1996: 94) tako pravi, da so tehnokrati Svetovne banke in IMF prepričani, da obstaja samo en, univerzalno uporaben in izvedljiv program, ki avtomatično zagotavlja rezultate, če je le striktno izveden, in to je neoliberalni program. Zato ne dopuščajo nobenih alternativ ali bolj fleksibilnih pristopov k izvajanju reform.

Tudi Stiglitz (2002) je mnenja, da se odločitve v obeh institucijah sprejemajo na podlagi ideologije in političnih zadev. Kot rezultat tega je bilo sprejetih veliko napačnih odločitev, ki niso rešile problemov, ampak so zgolj služile interesom ali prepričanju tistih, ki odločajo. V primeru kriz je IMF predpisoval standardne rešitve, ne da bi pri tem

⁵⁷ V izdaji *World Bank Development Report* iz leta 1990 je zapisan kompromis, da je gospodarska rast potrebna, vendar ne zadostna za zmanjšanje revščine ter da je potrebna tudi skrb za zdravstvo in socialno pomoč. Svetovna banka je v tem času povečala kreditiranje socialnim partnerjem, obenem pa je silila države v liberalizacijo njihovih notranjih trgov in zunanje trgovine. Vseeno je več delovanja Banke bilo namenjeno liberalizaciji kot odpravi revščine, saj je Banka hitro liberalizacijo pojmovala kot osnovo za rast (World Bank 1990).

naredil analizo o posledicah le-teh na prebivalstvo v državah, ki naj bi sledile tem politikam. Ideologija je vodila IMF in države naj bi le sledile vodstvu Sklada.

IMF in Svetovna banka s svojim delovanjem sledita načelom neoliberalne globalizacije, kot jih označijo Amoorjeva in drugi (v Pikalo 2003: 123-4):

- neoliberalna globalizacija deluje v smeri varovanja interesov kapitala in razširjanja procesa akumulacije kapitala; in
- teži k homogenizaciji državnih politik in celo državnih oblik, ki vse varujejo interese kapitala in razširjajo proces akumulacije kapitala z novim ekonomskim pravoverjem, tj. ideologijo trga (znotraj katere država sama postane podrejena tržnim silam in hkrati instrumentalno deluje v interesu kapitala).

4.2 INTERESI DRŽAV PRI DELOVANJU SVETOVNE BANKE IN IMF

4.2.1 VLOGA RAZVITIH DRŽAV V SVETOVNI BANKI IN IMF

Glasovalna moč držav članic v obeh institucijah je v osnovi odvisna od njihove gospodarske moči, kot je že pojasnjeno v enem od prejšnjih poglavij. Po tem sistemu imajo ZDA kot najbolj razvita država največjo glasovalno moč, približno enako v obeh institucijah, saj imajo kar 16,41 odstotka vseh glasov v Svetovni banki ter 16,77 odstotka vseh glasov v IMF. Velja spomniti, da imajo zaradi tega kot edina država možnost veta na nekatere odločitve. Tako velikega deleža glasov kot ZDA nima nobena druga država, omeniti pa velja še Japonsko, Nemčijo, Francijo in Veliko Britanijo, ki imajo med 7,87 odstotki in 4,31 odstotki vseh glasov. Podrobneje je razporeditev volilne moči predstavljena v tabelah 3.2 in 3.3.

Večina glasov v institucijah pripada razvitim državam, saj je sistem glasovanja, kot ga uporabljata instituciji, usmerjen v njihovo prid. Za razliko od sistema "ena država – en glas", kjer bi države v razvoju, ker jih je več, imele večino pri odločanju in sprejemanju odločitev. Posledično obe instituciji prepogosto delujeta tako, da služita interesom razvitih industrijskih držav in tudi posameznim komercialnim in finančnim interesom znotraj teh držav, ne pa interesom držav v razvoju (Stiglitz 2002).

Zelo opazno je strogo zagovarjanje washingtonskega konsenza s strani Svetovne banke in IMF v osemdesetih letih, kar kaže na to, kako sta instituciji dovzetni za mnenje vlade ZDA, kakršnokoli že je v določenem obdobju. Obenem pa multilateralizem obeh institucij koristi ZDA, saj igrata pomembno vlogo pri prikazovanju ciljev in politik, ki jim sledijo ZDA, kot bolj sprejemljivih za ostale države. To naj bi bilo zato, ker so nevtralni in navidezno tehnični nasveti Svetovne banke in IMF manj neprijetni za druge države kot direktna intervencija ZDA. Tako so v času osemdesetih te uporabljale Svetovno banko in IMF za legitimacijo strategij tržnega fundamentalizma oz. neoliberalizma⁵⁸ (Woods 2000).

Leta 1986 je Reagan imenoval Conabla za predsednika Svetovne banke, ta pa je delovanje Banke usmeril tako, da je čim bolj pomagala privatnim kreditorjem, ki so posojali sredstva državam v razvoju. To se je odražalo v dveh nalogah Svetovne banke:

- prevzela je vlogo poroka, s čimer se je tveganje privatnih kreditorjev zmanjšalo, saj je Banka zagotavljala odplačilo dolga;
- petino svojega posojilnega programa je spremenila v kredite za strukturno prilagajanje, kjer je imela večjo možnost nadzora, da bodo države implementirale takšne ekonomske politike in reforme, ki bodo v največji meri skladne s ciljem povrnitve dolga in bodo onemogočile razglasitev moratorija najbolj zadolženih držav (Miller 1991: 212-3).

Vreeland (2003: 158) navaja, da je tudi v IMF vloga ZDA precejšnja, saj so te uspešno blokirale delovanje sklada, če izvršbe niso bile po njeni volji. Pri tem omeni tudi vpliv mednarodnih kreditorjev na IMF, namreč ta njihovo mnenje in želje večinoma upošteva. Ker je dodatno kreditiranje s strani mednarodnih kreditodajalcev⁵⁹ pomemben finančni vir, so zato ti v idealni poziciji, da vsiljujejo svoje zahteve Skladu, ko ta pripravlja programe in pogoje.

⁵⁸ Hirst in Thompson (1999: 224) recimo pravita, da ZDA, za razliko od obdobja med 1945 in 1972, ne pristajajo na to, da bi krile kakršnekoli znatne stroške, ki bi zagotavljali bolj stabilno mednarodno gospodarsko okolje. Država zasleduje zgolj svoje ozke in kratkoročne cilje.

⁵⁹ Mednarodni kreditodajalci so lahko države, privatne finančne institucije, multilateralne organizacije, idr.

Tudi druge razvite države imajo vpliv na delovanje institucij. Tako so države skupine G7⁶⁰, seveda na čelu z ZDA, izборile način izvajanja programov za prestrukturiranje dolga, ki jih je izvajal IMF, tako, da so vanje vključile pogoje, ki so jih države dolžnice morale izpolniti v zameno za dodatna sredstva. Države so bile prepričane, da razvojna pomoč nima učinka, če je makroekonomska politika neuravnotežena, zato so preko programov IMF vsilile pogoje, ki so se nanašali na izboljšanje makroekonomske politike (Miller 1991; Bakker 1996).

4.2.2 SPREMEMBA FOKUSA DELOVANJA SVETOVNE BANKE IN IMF MED PROCESOM DEKOLONIZACIJE

V procesu dekolonizacije, ki se je začel odvijati kmalu po drugi svetovni vojni, vendar je višek dosegel v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, se je osamosvojila večina dotodanjih kolonij. Z nastankom novih neodvisnih držav se je povečalo tudi članstvo v IMF in Svetovni banki. Instituciji sta se pred tem osredotočali bolj na Latinsko Ameriko, z dekolonizacijo pa so se vanju vključile predvsem afriške in tudi azijske države, ki so bile slabo razvite in so takoj postale osrednje področje usmeritve delovanja Svetovne banke in IMF.

V obdobju kolonializma so države, ki so imele kolonije, sledile konceptu razvoja, ki je temeljil na izkoriščanju kolonij, predvsem v namene dobave surovin matičnim državam. Te so postajale bolj industrializirane, medtem ko je tretji svet ostal nerazvit, saj so matične države vsiljevale kolonijam takšno politiko, ki jim je onemogočala industrializacijo, s čimer se je prepad med njimi v smislu razvitosti še povečal. Kolonije so se specializirale v vlogi dobaviteljic surovin, kar pa jim ni omogočalo razvoja (Reinert 2007: 57).

Vendar pa se s tem, ko so dali kolonijam svobodo, ni spremenil načina mišljenja njihovih bivših kolonialnih gospodarjev. Ti so namreč še vedno mislili, da le oni vedo, kaj je najbolje za države v razvoju. Tako se je ta kolonialna mentaliteta ohranila tudi po koncu kolonializma (Stiglitz 2002: 24).

⁶⁰ Skupino G7 sestavljajo: ZDA, Velika Britanija, Nemčija, Japonska, Francija, Italija in Kanada.

Ker se direktne kolonialne kontrole v tretjem svetu ne tolerira več, so morali bivši gospodarji poiskati nove indirektne načine za nadzor politik, ki jih implementirajo vlade tretjega sveta. Tu pa nastopi vloga Svetovne banke in IMF. Takoj ko so se bivše kolonije osamosvojile, sta instituciji pričeli s programi pomoči, saj je bila velika večina bivših kolonij zelo nerazvitih, soočale pa so se tudi s problemi vodenja, saj so v nekaterih državah prišli na oblast ljudje, ki jih niso bili sposobni učinkovito voditi. Zato sta instituciji nudili tudi pomoč pri usmerjanju gospodarskih politik.

Programi oz. politike, ki sta jih ponujali instituciji, so nastali pod vplivom razvitih držav oz. bivših kolonizatorov. Ker so izgubile vpliv v bivših kolonijah, nekatere nove države pa so pričele udeleževati politike, s katerimi se niso strinjale oz. so škodile njihovim koristim, so razvite države uporabile vpliv v Svetovni banki in IMF in preko obeh institucij indirektno vsilile državam v razvoju politike, ki so ohranjale njihove koristi iz obdobja kolonializma in ohranjale stanje odvisnosti.

S ponujanjem razvojne pomoči novonastalim državam je Svetovna banka usmerila delovanje teh držav predvsem v smer odplačevanja dolga in s tem omejevanja drugih razvojnih usmeritev. S tem ko državam obljublja več sredstev, če implementirajo politike, napisane v Washingtonu, Banka učinkovito nadzoruje politike tretjega sveta (Danaher 2000: 197).

Reinert (2007: 133) pravi, da čeprav so kolonije postale neodvisne države, jim je bila onemogočena uporaba modela razvoja, po katerem so se razvijale bogate države, saj so jim to (in jim še) preprečevale politike washingtonskih institucij. Podobno kot so jim takšen model razvoja onemogočale matične države v času kolonializma.

Svetovna banka in IMF svetujeta državam v razvoju, naj svoja gospodarstva usmerijo v izvoz surovin in kmetijskih pridelkov, saj naj bi po Ricardovi teoriji primerjalnih prednosti države v razvoju imele primerjalno prednost v teh sektorjih. Čeprav te države po učinkovitosti zaostajajo za razvitimi državami tudi v teh dveh sektorjih, pa je

zaostanek veliko večji v industrijskem sektorju, ki se ni mogel razviti v bivših kolonijah zaradi kolonialne oblasti, ki ga je načrtno zavirala, da bi matične države v omenjenem sektorju ohranile primerjalno prednost.

Tako se danes zapeljuje države v razvoju s svobodnim izvozom kmetijskih izdelkov v EU in ZDA, da bi pozabile na željo po industrializaciji. Treba pa je povedati, da še nobena država ni postala bogata z izvozom kmetijskih dobrin, ne da bi ob tem imela še industrijski sektor, ki je jedro kapitalizma, saj omogoča razvoj. Zato je onemogočanje industrializacije bivših kolonij enako kot obsoditi jih na revščino (Reinert 2007: 166).

Po mnenju Reinerta (2007, 133) kolonializem ni toliko politični sistem, kot je predvsem ekonomski sistem, za katerega je značilno, da se kolonije specializirajo v izvoz surovin, uvažajo pa industrijske dobrine. Značilnost tega pa je opaziti tudi v pokolonialnem obdobju, zaradi česar bi to obdobje lahko opisali kot neokolonializem.

4.2.3 HIPOKRIZIJA RAZVITIH DRŽAV

Chomsky (2005: 44) pravi, da doktrino svobodnega trga dobimo v dveh različicah. Prva je uradna doktrina, vsiljena nezaščitenim, tj. državam v razvoju. Druga je tisto, kar bi morda lahko imenovali "zares obstoječa doktrina svobodnega trga": tržna disciplina je dobra za druge, ne pa za močne bogate države, razen kot začasna prednost.

Razvite države so s pomočjo prilagajanja in pogojevanja Svetovne banke in IMF prisilile države v razvoju, da liberalizirajo trgovino, tj. da odstranijo trgovinske ovire. Vendar pa so razvite države, ki se jim ni potrebno prilagajati in izpolnjevati pogojev obeh institucij, svoje trgovinske ovire ohranile, s čimer onemogočajo državam v razvoju, da k njim po konkurenčnih pogojih izvažajo npr. kmetijske pridelke (Stiglitz 2002: 6).

Zaradi kmetijskih subvencij v razvitih državah države v razvoju težko prodajo svoje pridelke na njihove trge oz. jih morajo prodajati po zelo nizkih cenah, da lahko konkurirajo subvencioniranim pridelkom. Obenem pa morajo države v razvoju, ki

sodelujejo v programih prilagajanja Svetovne banke in IMF, liberalizirati trgovino in zato ne smejo subvencionirati svojega kmetijstva.

Zahodne države silijo k liberalizaciji trgovine tistih produktov, ki jih one izvažajo, obenem pa še naprej varujejo sektorje, v katerih bi lahko konkurenca držav v razvoju ogrozila njihova gospodarstva (Cavanagh in drugi 2002; Stiglitz 2002; Reinert 2007).

Medtem ko Svetovna banka in IMF silita države dolžnice, naj prevzamejo tržne politike, pa ostaja prezrto pomembno zgodovinsko dejstvo: vse države, ki so se uspešno industrializirale in zvišale življenjski standard večine prebivalstva, to niso naredile s pomočjo tržnega modela, ampak s pomočjo intervencionističnega modela, kjer je vlada igrala pomembno vlogo pri usmerjanju investicij, upravljanju trgovine in subvencioniranju izbranih sektorjev gospodarstva (Danaher 2001; Reinert 2007).

Države lahko delimo tudi po tem, ali imajo plačilnobilančne primanjkljaje ali pa presežke. Ustanovitelji Svetovne banke in IMF, predvsem Keynes, so nameravali enakovredno obravnavati obe skupini držav, ki naj bi bili enakovredno zavezani k prilagoditvam za ohranitev ravnovesja. Vendar pa je trenutni mednarodni sistem izredno asimetričen, saj po eni strani izvaja zelo majhen pritisk na države s presežkom, medtem ko so države s plačilnobilančnimi primanjkljaji pod neprimerno večjim pritiskom. Države s primanjkljaji so tako de facto prisiljene, da se prilagajajo v mnogo večji meri in torej prevzemajo mnogo večji delež stroškov, kot bi ustrezalo njihovi odgovornosti za nastalo plačilnobilančno neravnotežje (Mrak 2002).

4.3 POSLEDICE DELOVANJA SVETOVNE BANKE IN IMF

Dokazi iz številnih držav pričajo, da so politike, ki jih promovirata Svetovna banka in IMF, poslabšale stanje večine prebivalstva v državah, kjer so bile izvajane (Danaher 2000: 197). Mittal (2001: 10) pa ocenjuje, da je strukturno prilagajanje glavni faktor povzročitve ostrega povečanja neenakosti na globalni ravni.

Če začnemo pri dolgu držav, ki je poglavitni problem, katerega sta instituciji poskušali rešiti, pridemo do zelo nevzpodbudnih rezultatov. Zmanjšanje dolga je bil prednostni cilj delovanja obeh brettonwoodskih institucij in obenem poglavitni faktor, da so se države vključile v programe prilagajanja, vendar se instituciji nista odrezali uspešno.

Miller (1991: 4) je že leta 1991 poudarjal problem, da se je dolg držav v razvoju podvojil v desetih letih. Ob tem je prišlo do situacije, ko države dolžnice letno nakažejo več sredstev v razvite države, kot pa jih prejmejo.

Med leti 1990 in 1997 so države v šestih od teh osmih let plačale več za servisiranje dolga, kot so dobile v novih kreditih (Danaher 2001: 23).

V letu 2000 je bila neto prejemnik finančnih sredstev od Svetovne banke samo regija evropskih držav, natančneje države v tranziciji, medtem ko so morale vse druge regije, vključno z Afriko, v tem letu Banki na račun servisiranja starih kreditov vrniti več sredstev, kot so jih uspele pridobiti od nje z novimi krediti (Mrak 2002: 467). Stanje je pregledno prikazano v tabeli 4.1.

Tabela 4.1: Obseg neto finančnih tokov med Svetovno banko (IBRD in IDA) in njenimi članicami v obdobju 1995-2000 (v mlrd USD)

	Afrika		Vzhodna Azija		Južna Azija		Evropa		Latinska Amerika		Bližnji vzhod		SKUPAJ	
	2000	1995-2000	2000	1995-2000	2000	1995-2000	2000	1995-2000	2000	1995-2000	2000	1995-2000	2000	1995-2000
Neto transfer	-0,1	4,2	-1,4	4,5	-0,4	-0,1	1,0	6,4	-0,6	-8,4	-0,9	-3,6	-2,3	3,2

Vir: Mrak 2002: 467.

Leta 1980 je zunanji dolg vseh držav v razvoju obsegal 609 milijard USD. Leta 2001, po dvajsetih letih strukturnega prilagajanja, je obsegal kar 2,4 bilijona USD. Leta 2001 je Podsaharska Afrika za servisiranje dolga vplačala 3,6 milijarde USD več, kot pa je dobila

kreditov. Ob tem Afrika porabi približno štirikrat več sredstev za servisiranje dolga, kot jih porabi za zdravstveno varstvo (Cavanagh in drugi 2002: 39).

O vplivu programov, ki jih izvaja IMF, na gospodarstva držav v razvoju je bilo opravljenih veliko raziskav. Jensen (2006: 132) navaja raziskavo glede plačilne bilance, ki sta jo opravila Haque in Khan leta 1998. Ugotovila sta, da v večini primerov IMF pomaga pri uravnotežanju plačilne bilance. Przeworski in Vreeland (*ibid.*) pa sta prišla do bolj pesimističnih ugotovitev, namreč da programi IMF nimajo učinka na plačilno bilanco. Vreeland (2003: 159) navaja ugotovitve Pastorja iz leta 1987 ter Killicka in drugih iz leta 1992, da imajo programi IMF pozitiven učinek na uravnoteženost plačilne bilance. Nobena raziskava, tako ugotavlja Vreeland (*ibid.*), pa ni ugotovila negativnih učinkov programov IMF na plačilno bilanco.

Raziskave, ki se nanašajo na inflacijo, so prišle do zaključkov, da ni nekih pomembnih učinkov programov IMF pri tem problemu, kar je presenetljivo, saj je inflacija pogosto razlog, da se države vključijo v programe IMF. Nižanje inflacije je tudi eden glavnih ciljev programov IMF, vendar so raziskave pokazale, da imajo programi malo učinkov na tem področju (Vreeland 2003: 158-9).

Vreeland (2003: 151) je tudi ugotovil, da programi IMF prispevajo k nižji oz. negativni gospodarski rasti. K temu prispevajo nekateri pogoji, ki jih zahteva IMF. Tako imajo posledice zvišanja obrestnih mer, zaradi česar naj bi se neučinkovita podjetja umaknila oz. prenehala delovati, ker si ne bi mogla več privoščiti kreditiranja, vpliv tudi na druga, zdrava podjetja, ki si ob visokih obrestnih merah prav tako ne morejo privoščiti kreditov (Vreeland 2003: 154-5).

Miller (1991: 73) pravi, da je posledica programov prilagajanja nezmožnost istočasnega odplačevanja dolgov in gospodarske rasti.

Programi IMF imajo negativne posledice na distribucijo dohodka v državah. Zmanjša se delež dohodkov delavcev, poviša pa se delež dohodkov lastnikov kapitala⁶¹. Tako so negativni efekti programov IMF na ekonomsko rast plačani s strani delavcev (Vreeland 2003: 151). Tudi Pastor je v svoji študiji iz leta 1987 o programih IMF v Latinski Ameriki ugotovil, da je najbolj konsekventna posledica programov Sklada redistribucija dohodkov stran od delavcev (Vreeland 2003; Chomsky 2005).

Posledice delovanja Svetovne banke in IMF so najbolj vidne v Afriki, kjer je veliko število držav bilo udeleženih v programih prilagajanja. Namesto razvoja so dobile naslednje: velike količine denarja so bile prenesene s kontinenta, zunanji dolg se je dvignil v višave, realne plače so se znižale, socialne storitve so se poslabšale, okolje pa je uničeno (Danaher 2001: 54). Sicer Danaher pravi, da te posledice niso nastale le zaradi delovanja obeh institucij in da so prisotne še druge okoliščine in vplivi. Vseeno pa se vpraša, "ali ne bi bilo vsaj nekaj uspešnih zgodb, če bi tržne politike zares delovale" (*ibid.*).

Obe instituciji sta trdili, da naj bi katastrofalni kratkoročni efekti, ki sledijo neoliberalnim programom prilagajanja, bili le začasni in naj bi označevali, da je država na pravi poti k tržni ekonomiji. Po teh kratkotrajnih slabostih pa naj bi prišla gospodarska rast in država naj bi bila na boljšem (Stiglitz 2002: 36). Vendar pa je študija Svetovne banke potrdila, da se je v devetdesetih letih število ljudi, ki živijo v revščini, povečevalo v Vzhodni Evropi, Južni Aziji, Latinski Ameriki, Karibih in v Podsaharski Afriki. Vse to so področja, ki so bila vključena v programe prilagajanja (Mittal 2001: 12).

Chomsky (2005: 123-4) nazorno prikaže primer Haitija, kjer je Svetovna banka ponudila običajne programe za razvoj zasebnega podjetništva in zmanjševanje socialnih zahtev na najmanjšo možno mero. Posledično sta se povečali neenakost in revščina, skrčila se je raven zdravstvene oskrbe in izobraževanja, realne plače pa so se znižale za 56 odstotkov,

⁶¹ Nazoren je primer Ekvadorja za leto 1990, ko je država vstopila v program IMF. Dohodek od proizvodnje se je na državni ravni zmanjšal za 1,03 odstotka, ob tem pa se je zmanjšal tudi dohodek delavcev v proizvodnji, in sicer s 25,8 odstotka na 23,1 odstotek. Vendar pa se je povečal dohodek lastnikov kapitala za 2 odstotka in to kljub temu, da je celotna ekonomija države imela negativno rast (Vreeland 2003: 49-50).

predvsem zaradi povečanja nezaposlenosti. Omenjene programe je Banka vsiljevala hkrati s pridigami o potrebi preseganja neenakosti in revščine ter dvigu ravni zdravstvene oskrbe in izobraževanja (*ibid.*).

Tudi mnenje skupine G-24, ki jo sestavlja 24 držav v razvoju, o programih prilagajanja, ki jih izvaja IMF, ni bilo pozitivno. Skladu očitajo, da je njegov pristop k prilagajanju imel prevelike gospodarske stroške za države, ki so sodelovale v programih. Znižala naj bi se stopnja produkcije in gospodarske rasti in zaposlenosti, povečale pa naj bi se razlike v porazdelitvi dohodkov med bogatimi in revnimi. Sklad predpisuje programe, ki zahtevajo izredno zmanjšanje proračunskih izdatkov, kar večinoma vodi v zmanjšanje izdatkov za izobraževanje in zdravstvo, potem znižanja realnih plač, devalvacijo valute in liberalizacijo uvoza, ob tem pa ne gleda na potencialne negativne učinke, ki jih te zahteve imajo na domače gospodarstvo⁶² (Jensen 2006: 5).

Na drugi strani pa so posledice delovanja brettonwoodskih institucij povsem drugače občutile razvite države in določeni privatni subjekti v njih. S tem ko je Svetovna banka pričela opravljati vlogo poroka za privatne kredite državam, je zelo zmanjšala tveganje privatnih kreditorjev, ki so ponujali sredstva državam v razvoju oz. subjektom v državah v razvoju. To vlogo je Banka začela opravljati po ukazu ZDA in Japonske, ki sta hoteli zaščititi svoje privatne banke (Miller 1991: 116).

V določenih primerih sta Svetovna banka in IMF, na zahtevo drugih kreditorjev, državam dolžnicam zagotovila sredstva, s katerimi so te morale odplačati dolg tem kreditodajalcem, ki so jih v večini primerov predstavljale zahodne privatne banke. Državi pa je potem ostal dolg do Svetovne banke. Pri tej vlogi institucij je očitno, da delujeta bolj v interesu drugih kreditodajalcev, ki so posojili kredite z visokim tveganjem in bi zaradi nezmožnosti odplačevanja držav ali drugih subjektov v državi ostali brez

⁶² Kljub poraznim rezultatom politik Svetovne banke in IMF jih države tretjega sveta še vedno izvršujejo. Razlog temu je, da če nadaljujejo z implementacijo teh politik, dobijo več nujno potrebnega denarja za servisiranje dolga, če pa bi prenehale z vpeljevanjem teh politik, bi jih izolirali na mednarodnih finančnih trgih (Danaher 2001: 22).

povračila, kot pa v interesu držav dolžnic, ki so morale odplačati dolgove (Hirst in Thompson 1999: 151).

Kot pravi Soros (2003: 10), instituciji delujeta v skladu s koristmi bogatih držav, ki so na oblasti, in to tako, da velikokrat škodujejo revnim državam na obrobju sistema.

4.4 DELOVANJE SVETOVNE BANKE IN IMF V IZBRANIH PRIMERIH

4.4.1 TRANZICIJA DRŽAV VZHODNE EVROPE

Po padcu berlinskega zidu se je v Svetovno banko in IMF vključila celotna skupina nekdanjih držav Vzhodnega bloka, ki razen redkih izjem pred tem niso bile članice nobene od pomembnejših mednarodnih finančnih institucij. IMF je imel v sodelovanju s Svetovno banko ključno vlogo tako pri zasnovi makroekonomskih politik, ki naj bi te države vodile skozi tranzicijo iz centralnoplanskih v tržna gospodarstva, kakor tudi pri zagotavljanju finančnih sredstev, potrebnih za financiranje njihovih plačilnobilančnih primanjkljajev (Mrak 2002: 446).

Makroekonomski segment gospodarskih reform številnih držav v tranziciji je v glavnem temeljil na nasvetih, pridobljenih v IMF. V skladu s svojimi osnovnimi teoretičnimi izhodišči so ti nasveti obsegali širok spekter ukrepov: od liberalizacije cen, odprave trgovinskih in deviznih omejitev ter pospeševanja konkurence, kjerkoli je to mogoče, prek privatizacije in reform v finančnem sektorju do ukrepov na področju izgradnje institucij (Mrak 2002: 447).

Amsden in drugi (1998) v svoji raziskavi navajajo, da Svetovna banka ni dovolila ustanavljanja državnih razvojnih investicijskih bank, subvencioniranja državnih podjetij in tudi ne restrukturiranja obetavnih državnih podjetij, ampak zgolj takojšnjo privatizacijo le-teh. Države pa bi naj svoje gospodarstvo specializirale glede na teorijo primerjalnih prednosti. Dokaj enakomerno porazdeljene dohodke je Svetovna banka smatrala kot artefakt socialistične dobe, ki bo moral s kapitalističnim razvojem izginiti.

IMF se je vključil v države v tranziciji tudi z znatnimi finančnimi sredstvi⁶³, zaradi specifičnosti držav v tranziciji pa je Sklad leta 1993 oblikoval poseben finančni aranžma, imenovan *Systemic Transformation Facility* (Mrak 2002: 447).

Državam v tranziciji sta instituciji ponudili zgolj en model razvoja, ne glede na njihove posebne karakteristike in ne glede na to, da niso imele razvitih nikakršnih učinkovitih kapitalističnih institucij, ki bi lahko zagotavljale normalno in konkurenčno delovanje tržnega gospodarstva. Posledice teh ponujenih reform so se kazale v obliki prekomerne inflacije, stagnacije in deindustrializacije velikih segmentov vzhodnoevropskih gospodarstev (Amsden in drugi 1998: vii?).

Učinki programov na Poljskem so obsegali 30-odstotno zmanjšanje industrijske proizvodnje v dveh letih po uvedbi reform⁶⁴. Zaradi vladnih omejitev in poceni uvoza se je povišala nezaposlenost. Tudi po tem, ko je gospodarstvo začelo rasti, je nezaposlenost ostala visoka. Leta 1989 je 15 odstotkov populacije živelo pod pragom revščine, leta 2003 pa kar 59 odstotkov (Klein 2007: 191-2).

V Rusiji so posledice reform, ki jih je vsilil IMF in so vsebovale standardne napotke o liberalizaciji, stabilizaciji in privatizaciji, bile zelo očitne. V procesu privatizacije so ruski "oligarhi" za drobiž, povrhu pa še z državnim denarjem, pokupili veliko večino ruskih podjetij. Rusi namreč ne glede na pritisk Svetovne banke in IMF niso dovolili tujim multinacionalkam, da bi direktno kupovale rusko premoženje (Klein 2007: 231-2). Programi liberalizacije finančnih tokov naj bi privabili več tujih investicij v državo, a so zgolj olajšali "oligarhom" prenos nagrabljenega denarja v tujino. Leta 1989 je v Rusiji živelo 2 milijona ljudi pod pragom revščine, po uvedbi reform, leta 1996, jih je pod pragom revščine živelo 37 milijonov⁶⁵ (Klein 2007: 237).

⁶³ V obdobju 1990-1999 so države v tranziciji samo od IMF črpale sredstva v skupni višini skoraj 30 milijard SDR, od tega več kot polovica Rusija (Mrak 2002: 447).

⁶⁴ Prestrukturiranje državnih podjetij na manjše kose, ki bi privatizirani delovali bolj učinkovito, naj bi vodilo v gospodarsko rast. Vendar se je potrebno vprašati, kako naj bi se ta, sedaj privatizirana majhna podjetja, spopadala s tujo konkurenco v obliki multinacionalnih konglomeratov (Amsden in drugi 1998).

⁶⁵ Seveda za takšno stanje niso krive samo reformne politike Svetovne banke in IMF, ampak tudi način izvedbe reform v Rusiji s prisotno korupcijo in hitro nepregledno privatizacijo.

Tako izkušnje v nekaterih državah v tranziciji, zlasti v Rusiji ob izbruhu krize leta 1998, jasno kažejo, da proces tranzicije, zasnovan na t.i. washingtonskem konsenzu iz začetka devetdesetih let, ni prinesel optimalnih rezultatov in da so dosežki večine držav v tranziciji na tem področju bistveno slabši od pričakovanj pred enim desetletjem (Mrak 2002: 447).

4.4.2 RAVNANJE SVETOVNE BANKE IN IMF OB VEČJIH KRIZAH

4.4.2.1 DOLŽNIŠKA KRIZA V OSEMDESETIH

Avgusta 1982 je proces povečevanja zunanje zadolženosti držav v razvoju izbruhnil v dolžniško krizo. Takrat je namreč Mehika oznanila, da ni več sposobna redno odplačevati obveznosti svojih 80 mlrd USD dolgov do tujih kreditorjev. V krizo je bilo v nekaj mesecih vključenih na desetine držav v razvoju, saj so tuji kreditorji prenehali posojati denar državam v razvoju. Pri oblikovanju finančnih paketov za reševanje posameznih držav so imele ključno vlogo vlade držav upnic, zlasti ZDA, ter Svetovna banka in IMF. Vlade držav upnic so se vključile v reševanje krize predvsem zaradi reševanja svojih bank kot največjih kreditorjev, s podobnim namenom pa sta delovali tudi brettonwoodski instituciji, saj sta bili pod vplivom teh držav (Mrak 2002: 577-8).

Primer posojanja Svetovne banke Mehiki prikazuje, kako so imele prednost pri kreditih SAL tiste države, ki so imele dolgove pri bankah v ZDA. Vendar pa je država morala izpolniti zelo stroge pogoje za pridobitev kredita. Mehika je morala liberalizirati trgovino, tj. zmanjšati uvozne dajatve in izvozne subvencije, ter uvesti druge ukrepe, ki so kazali, da je država obvezana tržnim reformam (Miller 1991: 213-5).

Leta 1983 je Latinska Amerika plačevala skoraj polovico svojih izvoznih zaslužkov za odplačevanje tujega dolga in z njim povezanih obresti. Države so denarno pomoč od IMF lahko pridobile le, če so se podredile programom Sklada, ki so vključevali znižanje inflacije, zmanjšanje vladne porabe, itd. V primeru strinjanja s programom so države dobile del sredstev, ostalo pa so dobivale v skladu z izpolnjevanjem zahtev programa (Frieden 2007: 374). Zaradi kratkoročne naravnosti teh programov je njihovo izvajanje

običajno povzročilo padec gospodarske rasti, povečanje nezaposlenosti ter povečanje socialnih in političnih problemov (Mrak 2002; Chomsky 2005).

V roku petih do desetih let po letu 1982 je večina držav v razvoju liberalizirala trgovino, deregulirala banke, odprodala državna podjetja, zvišala davke, zmanjšala državno potrošnjo in integrirala svoje gospodarstvo v svetovne trge (Frieden 2007: 376).

Po petnajstih letih stabilizacije, prilagajanja in gospodarskih reform je samo ena država v Latinski Ameriki, Čile, imela večjo storilnost na osebo leta 2000 kot leta 1980. Nekaj drugih držav je tudi mogoče imelo rast, vendar večina držav ni bila na boljšem oz. je bila celo na slabšem kot pred dvajsetimi leti. To pa ni ravno vlivalo optimizma, saj so države, kot sta Mehika in Argentina, bile predstavljene kot modeli za privatizacijo in liberalizacijo (Frieden 2007: 441).

4.4.2.2 AZIJSKA KRIZA LETA 1997

Značilnost kriz v devetdesetih letih je, da so vplivale zgolj na obrobje mednarodnega finančnega sistema. Države v središču so ostale neprizadete, saj so v primeru njihove ogroženosti monetarne oblasti nemudoma vzele vajeti v svoje roke in tako preprečile propad mednarodnega finančnega sistema. To je povzročilo velikansko neenakost v gospodarski in finančni uspešnosti središča in obrobja. Medtem ko se je obrobje prebijalo iz ene krize v drugo, je središče ostalo neverjetno stabilno in obetavno⁶⁶ (Soros 2003: 110-1).

Države v jugovzhodni Aziji so vsaj dve desetletji veljale za model uspešnega gospodarskega razvoja manj razvitih držav⁶⁷. Makroekonomski temelji in ekonomske

⁶⁶ Države, uvrščene v središče sistema, imajo možnost izvajati ekonomsko politiko, ki bi kljubovala gospodarskim ciklom. Tako so na primer v recesijah lahko ZDA agresivno zniževale obrestne mere in davke. Vendar pogoji, ki jih je uvedel IMF, delujejo v smeri cikličnega gibanja: države potisnejo v recesijo s prisilnimi dvigi obrestnih mer in znižanjem proračunskih izdatkov – natančno nasprotno od tega, kar ZDA počnejo v podobnih okoliščinah (Soros 2003: 118).

⁶⁷ Te države so se razvile, ne ker naj bi sledile neoliberalnemu modelu in svobodni trgovini, ampak ker so pogosto delale ravno nasprotno. Niso zmanjšale vseh tarif, niso omogočale tujega lastništva brez kontrol, niso odstranile podpore domačemu gospodarstvu. Namesto tega so te države najprej razvile svoje gospodarstvo, da so lahko ugodile notranjim zahtevam, šele nato so se začele odpirati (Cavanagh in drugi 2002: 31).

politike ključnih petih držav v regiji – Južne Koreje, Malezije, Indonezije, Tajske in Filipinov – so bili stabilni. Države so beležile visoke stopnje gospodarske rasti, pa tudi javne finance držav so bile zdrave⁶⁸ (Mrak 2002: 614). Edini možni kritični podatek so bili primanjkljaji tekočih računov. Stanje na tekočem računu pa ni v tolikšni meri stvar nacionalne gospodarske politike kot rezultanta odločitev mednarodnih investorjev in njihovih ocen v pogojih globaliziranih finančnih tokov (Ferfila 2007: 251).

V začetku devetdesetih so privatni kapitalski tokovi prevladovali nad ostalimi kapitalskimi tokovi, ki so se zivali v države v razvoju. Do finančne krize leta 1997 je veliko srednjedohodkovnih držav v razvoju pogosto preferiralo izposojanje pri privatnem sektorju, četudi po višjih obrestih kot pa bi jih plačevali Svetovni banki ali IMF. Vse to z namenom, da pobegnejo nadzoru in vmešavanju Banke in Sklada, ki bi ga bile deležne, če bi si izposojale pri njima (Gilbert in drugi 2000: 47).

Visoka zadolženost subjektov v državah je bil tudi eden izmed razlogov za azijsko krizo. Podjetja so si sposojala velike količine denarja na mednarodnem finančnem trgu, saj so države jugovzhodne Azije v devetdesetih v skladu s politikami IMF odpirale svoje finančne in kapitalske trge. Toda v letu 1997 tajske banke niso mogle zajamčiti plačevanja obresti za posojeni denar, kar je spravilo tuje investitorje in kreditorje v paniko in so potegnili svoja sredstva iz države, posledično pa je pričela padati vrednost valute in delnic. Podobno se je zgodilo tudi v Južni Koreji, Maleziji, Indoneziji in na Filipinih, tako da je kriza zajela celo regijo.

Kriza v Aziji se je reševala s kombinacijo ostrih programov ekonomske stabilizacije, ki so jih države pripravile in izvajale v sodelovanju z IMF⁶⁹. Programi so zajemali:

- povišanje obrestnih mer, s čimer naj bi se zaustavila spirala zniževanja vrednosti domačih valut;

⁶⁸ Tudi IMF je še leta 1997 v svojem Letnem poročilu zapisal, da je Tajska dosegla zdravo makroekonomsko politiko, vendar je dodal, da predvsem zaradi odprtosti države do tujega kapitala (Kulić 2004: 174).

⁶⁹ Mednarodna skupnost ni organizirala finančnega paketa za Malezijo, ker ta ni želela sprejeti pogojev IMF (Mrak 2002: 619).

- omejevanje fiskalne politike, predvsem zaradi pričakovanih visokih stroškov sanacije finančnega sektorja in zaradi nujnosti doseganja vzdržne ravni plačilnobilančnega deficita. Programi so vključevali povišanje davkov in krčenje javne porabe;
- restrukturiranje finančnega sektorja, s čimer naj bi se izboljšal pravni okvir za delovanje sektorja ter okreplil nadzor nad njegovim delovanjem (Mrak 2002: 619).

Finančna udeležba IMF pri azijski krizi je znašala 36 mlrd USD, Svetovne banke pa 17 mlrd USD (Mrak 2002: 620).

Po izbruhu krize IMF ne samo ni uspel umiriti razmer, marveč je krizo poglobil. Njegovi prvi koraki so bili povsem napačni, kajti zahteval je drastično zmanjšanje vladnega trošenja, zaostritev davčnih ukrepov in močno zvišanje domačih obrestnih mer, ti ukrepi pa ne omogočajo obnove gospodarske aktivnosti, da bi se lahko odplačal tuji dolg (Hirst in Thompson 1999; Ferfila 2007). In ker je IMF vsiljeval politike, ki so ustvarjale slabe rezultate v eni državi, je zaradi povezanosti gospodarstev prišlo do krize tudi v drugih državah (Stiglitz 2002: 106).

IMF je državam v krizi ponujal programe, ki so od njih zahtevali privatiziranje osnovnih storitev, neodvisno centralno banko, fleksibilnost trga dela, nizke izdatke za socialo in svobodno trgovino (Klein 2007: 269). V Indoneziji je Sklad zahteval pospešeno privatizacijo, in to v času, ko so domači investitorji bili najmanj zmožni sodelovati, tuje zaupanje pa je bilo šibko (Woodward 2001: 196).

Tudi pogojevanje se je izkazalo za slabo v primeru azijske krize, saj so morale države, da bi dobile nujno potrebno pomoč, slediti neprimernim politikam, ki so situacijo samo še poslabšale (Woodward 2001: 211). In kljub temu, da je kriza nastala v privatnem sektorju, države zaradi politik IMF niso mogle preprečiti nadaljevanja krize, ker je Sklad od njih zahteval proračunske in monetarne omejitve (Cavanagh in drugi 2002: 41).

Ob tem je IMF ponujal pomoč državam, vendar so ta sredstva morale države nameniti za odplačilo dolga privatnim akterjem. Kar je pomenilo, da so morali davkoplačevalci v teh "razsutih" gospodarstvih plačati za nastalo škodo, za katero so bili krivi privatni investitorji. IMF je s tem privatne dolgove, ki ne bi mogli biti plačani, spremenil v javni dolg (Cavanagh in drugi 2002: 39).

Čeprav je IMF bil ustanovljen z namenom, da se ukvarja s takšnimi krizami, pri svojem delovanju ni bil uspešen. Stiglitz (2002: 89-90) pravi, da so politike Sklada poslabšale položaj v krizah, vendar pa so tudi delno krive za nastanek krize. Pretirano hitra liberalizacija finančnih in kapitalskih trgov je verjetno najpomembnejši posamezni vzrok za krize, čeprav so k temu pridodale tudi napačne politike nekaterih držav.

Programi, ki jih je vsiljeval IMF, so spodleteli. Ustavitev padca valut ni prepričala trgov, da bi ponovno začeli investirati v države. Trgi so ocenili, da mora biti stanje v državah res slabo, če jim je IMF predpisal tako široke in globoke reforme, in so se zato izogibali tem državam. Sklad pa je za neuspeh namesto sebe krivil države, ki da niso dosledno uresničile vseh reform (Stiglitz 2002: 96).

Danes IMF priznava nekatere svoje napake, ne pa vseh. V skalku so v določenem trenutku priznali, da politike strukturnega prilagajanja niso bile dobro pripravljene in da so obsegala preširoka področja, urejenost katerih ni bila nujna za izhod iz krize. Programi IMF tudi niso bili vedno neposredno usmerjeni v reševanje krize. Vendar je mnenje Sklada v kasnejšem obdobju bilo, da so stvari popravili in da je preurejen stabilizacijski program uspešen (Klein 2007: 273-6).

Azijska finančna kriza in druge, ki so ji sledile, so nedvomno postavile pod vprašaj obstoječi neoliberalni model finančne globalizacije. Pri skoraj vseh finančnih krizah se je pokazalo, da so bile nacionalne gospodarske politike nemočne pred neoliberalno dogmo deregulacije in liberalizacije ter da so bili zunanji dejavniki tisti, ki so povzročili krizo (Kennedy in drugi v Ferfila 2007).

4.5 KRITIKA DELOVANJA SVETOVNE BANKE IN IMF

Pri tolikšnih neuspešnih intervencijah Svetovne banke in IMF se je treba vprašati, ali sta instituciji izbrali pravo pot svojega delovanja. Kritika njunega delovanja in rezultatov tega delovanja je prisotna v vedno večji meri in prihaja tako iz razvitih držav, ki niso neposredno prizadete zaradi njunega delovanja, kot tudi iz držav v razvoju, ki so ali pa so bile vključene v programe strukturnega prilagajanja in pogojevanja.

Stiglitz (2002) kot problem izpostavi dejstvo, da Svetovna banka in IMF odražata voljo tistih, katerim sta odgovorna. Odgovorna pa sta predvsem finančnim ministrom in guvernerjem bank držav, ki so imenovani v organe obeh institucij. Ti večinoma zagovarjajo interese finančne skupnosti, ki vztraja pri tem, da morajo biti dolgovi odplačani. Zato so v obeh institucijah ponavadi nastavljeni takšni vodilni uslužbenci, ki imajo enake poglede kot dominantni igralci, namesto da bi izbirali takšne, ki imajo izkušnje s problemi v državah v razvoju. Zato IMF ne deluje v interesu stabilnega globalnega gospodarstva, ampak v interesu globalnih financ, saj naj bi primarno služil interesom finančne skupnosti. Liberalizacija kapitalskih tokov ni prispevala k stabilizaciji globalne ekonomije, je pa odprla prostrane trge Wall Streetu. Veliko vodilnega osebja IMF je prišlo iz finančne skupnosti, mnogi pa so po službi v Skladu tudi odšli nazaj. Zato je delovanje IMF tudi takšno, kot je, saj probleme vidi s perspektive in ideologije finančne skupnosti, ti pa so seveda zelo blizu njihovim interesom⁷⁰ (Stiglitz 2002: 206).

Problem je tudi v tem, da uslužbenci obeh institucij kljub temu, da vsiljujejo državam delikatne reforme, ki se tičejo njihovega razvoja, ekonomije, institucionalnega sistema in gospodarstva, niso politično odgovorni za zahteve in pogojevanja nacionalnim vladam (Nahtigal 1996: 94).

⁷⁰ Pri programih obeh institucij prevladujejo interesi finančne skupnosti. Tako na primer smatrata inflacijo kot zelo velik problem, saj zmanjšuje vrednost tega, kar se dolguje kreditorjem, kar vodi v zmanjšanje obrestnih mer in posledično vodi v nižanje cene delnic. Za finančnike nezaposlenost ne predstavlja tako velikega problema kot inflacija. Je pa važna privatna lastnina, zato ni čudno, da instituciji tako zagovarjata privatizacijo. Manj ju skrbi tekmovalje in konkurenca, družbeni kapital in politična participacija pa se niti ne pojavljata v njuni agendi (Stiglitz 2002: 171).

Tudi princip pogojevanja je vprašljiv s perspektive suverenosti držav, ki sodelujejo v programih IMF, saj s pogojevanjem Sklad dobi nadzorno vlogo v državah. Nadzoruje reformne gospodarske politike, vključno z občutljivimi političnimi in družbenimi vidiki, kar pa gre preko težav s plačilno bilanco, za kar je v osnovi zadolžen (Miller 1991: 211).

Svetovna banka in IMF sta se skoraj zavestno izogibali preučevanju regij in sta vsem državam predpisovali enake "recepte" in programe (Stiglitz 2002: 91). Priprava programa, skoraj detajlnega načrta izvedbe ekonomskih in političnih reform, je temeljila na zmotnem prepričanju o obstoju enega samega, univerzalno uporabnega in izvedljivega programa, ki avtomatično zagotavlja rezultate, če je le striktno izveden. Zaradi tega zmotnega prepričanja Svetovna banka in IMF ne dopuščata nobenih alternativnih, bolj fleksibilnih pristopov k izvajanju reform (Nahtigal 1996: 94).

Takšen pristop je naraven rezultat današnje prevladujoče ekonomske teorije, ki je nezmožna zapažanja kvalitativnih razlik med državami. V današnji teoriji se opredeljuje zgolj kapital kot gonilo rasti v kapitalizmu, ne pa tudi znanja in inovacij⁷¹. Zahodne razvite države, s pomočjo Svetovne banke in IMF, pošiljajo denarno pomoč državam v razvoju, ki imajo zelo slabo razvito osnovno infrastrukturo, in smatrajo, da je to dovolj za razvoj. Ob tem državam v razvoju ne dovolijo enakega industrijskega razvoja, kot so mu sledile same (Reinert 2007: 117-122).

Reinert (2007: 18) pravi, da ekonomisti predpisujejo uniformne neoliberalne politike, brez da bi vedeli, kakšen je položaj določenih držav, na podlagi česar bi lahko predpisali primerne politike. Problem je v tem, da že nekaj časa prevladuje neoliberalna teorija, ki ima monopol nad odločanjem o tem, kaj predstavlja sprejemljivo ekonomsko teorijo (Reinert 2007: 170).

⁷¹ Ta teorija predpostavlja, da imajo vsi ljudje enako znanje in da novo znanje pride do vseh ljudi naenkrat. Definicija ne zaobjame kapitalizma kot sistema produkcije, ampak kot sistema trgovine, kar je slabost, podedovana od Adama Smitha, saj se osredotoča na vlogo trga kot koordinatorja dobrin na menjavi namesto na produkciji (Reinert 2007: 122-4).

Ob tem pa je ekonomska znanost bila prepogosto zamenjana z neoliberalno ideologijo, ki je jasno preferirala usmeritve politik, ki so bile skladne z interesi finančne skupnosti (Stiglitz 2002: 230). Ta ideologija predstavlja lečo, skozi katero instituciji vidita svet, sklop prepričanj, ki se jih držita tako trdno, da ne potrebujeta empiričnih dokazov. Dokaze, ki bi nasprotovali tem prepričanjem, se zavrže kot neutemeljene⁷² (Stiglitz 2002: 224).

Tako Svetovna banka kot IMF zagovarjata hitro privatizacijo in liberalizacijo, kar lahko ima visoke stroške za državo, ki ni dobro pripravljena na takšne spremembe. Vendar pa sta instituciji silili države v liberalizacijo, preden so bile postavljene socialne mreže in primerni regulatorni okviri. Prav tako pa sta silili v takojšnjo privatizacijo, preden so bili postavljeni konkurenčni in regulatorni okviri. Do takšnih problemov je vodilo njuno nerazumevanje političnega in ekonomskega procesa. Instituciji sta k reformam pristopili z ideološke perspektive, kar pa je v večini primerov povzročilo nove probleme in ni prispevalo k izboljšanju stanja (Stiglitz 2002: 53-73).

Liberalizacija kapitalskih tokov je povzročila, da se lahko denar dnevno seli v državo in iz države, kar pa lahko povzroči resne probleme, saj država ne more nadzirati toka denarja⁷³. Argument, ki ga zagovarjata Svetovna banka in IMF glede liberalizacije je, da bo povečala stabilnost zaradi razširjanja virov financiranja. Tako naj bi v državi ob pomanjkanju domačih virov te nadomestili tuji viri, ki bi vlagali v državo. Vendar v času kriz, ko državi primanjkuje virov, teh tudi tuji ne bodo zagotovili, saj so racionalni subjekti in raje vlagajo v sigurna mesta, ne pa tja, kjer je večje tveganje in manj možnosti, da bo vplačano tudi kdaj povrnjeno. V primeru kriz tuji kreditodajalci poberejo svoj denar iz države in s tem še povečajo krizo (Stiglitz 2002: 67).

⁷² Pomembna razlika med ideologijo in znanostjo je, da znanost prepozna omejitve glede tega, kar ve. Vedno obstaja dvom. Za razliko od tega pa IMF nikoli ne diskutira o dvomih, povezanih s politikami, ki jih predlaga, raje se prikazuje kot nezmotljivega. Takšna drža pa mu onemogoča, da bi spoznal svoje lastne napake in da bi se učil iz njih (Stiglitz 2002: 230).

⁷³ Del tega toka je tudi t.i. špekulativni denar, ki ne ustvarja delovnih mest in ne omogoča rasti, saj ni prisoten v obliki investicij, ampak zgolj v obliki špekulacij na gibanje menjalnega tečaja. Ta denar ustvarja profit zgolj iz denarja, ob tem pa ustvarja tveganje, saj se lahko v enem dnevu pobere ven iz države, kar povzroči probleme v menjalnem tečaju (Stiglitz 2002: 65).

Instituciji zagovarjata reforme, ki nalagajo državam dolžnicam, da svoje gospodarstvo usmerijo v izvoz, da bi tako pridobile tuje valute za odplačilo zunanjega dolga. Miller (1991: 73) se na tem mestu sprašuje, kako se naj države v razvoju na podlagi izvoza rešijo dolga, če pa je vsem državam v razvoju dan enak nasvet, tj. povečevanje izvoza. Ob tem pa razvite države ohranjajo svoje uvozne ovire.

Stiglitz (2002: 200) pa pri tem osvetli še en problem, in sicer, da ne morejo vse države več izvoziti kot uvoziti, saj mora biti seštevek vseh izvozov enak seštevku vseh uvozov. Če katera država izvozi več kot uvozi, potem mora neka druga država več uvoziti kot izvoziti. Torej, če nekatere države vztrajajo pri trgovinskem presežku, tj. da več izvozijo kot uvozijo, potem morajo nekatere države imeti trgovinski deficit. Zato se za probleme ne sme obtoževati samo države z deficitom, tudi tiste s presežki so enako krive.

Če bi se Svetovna banka in IMF načelno držali standardne tržne ekonomije, ki predpostavlja, da če kreditor posodi slab kredit, ki ga dolžnik ne more odplačati, sam nosi posledice, ne bi zagotavljali sredstev državam za izplačilo dolga zahodnim kreditorjem. Pri tem se pojavi t.i. problem moralnega hazarda, ko privatni investitorji in kreditorji posojajo tvegane kredite državam in subjektom v teh državah, ker vedo, da bo v primeru krize vmes vstopil IMF in dal denarno pomoč državi, s čimer bo ta morala odplačati privatni dolg. S tem se tveganje privatnih akterjev skoraj izniči, breme odplačila dolga pa pade na davkoplačevalce (Cavanagh in drugi 2002: 35).

Ena večjih pomanjkljivosti delovanja Svetovne banke in IMF je, da so njuni programi strukturnega prilagajanja bili naravnani k zadovoljitvi kratkoročnih ciljev, predvsem odplačila dolga. Ob sledenju tem ciljem pa se je pozabilo na dolgoročne, med katerimi ima pomembno mesto okolje, ki se ga je pri pripravi programov praviloma zapostavljalo, posledice tega pa se prikazujejo vedno znova.

Raziskave UNCTAD so pokazale, da strukturno prilagajanje vodi v stagnacijo, ne pa k obljubljeni rasti (Bello 2000: 168). Tudi Organizacija združenih narodov za prehrano in kmetijstvo (*FAO*) je predstavila svoje kritike do neoliberalnih politik in opozarja države v

razvoju, naj zavrnejo politiko, ki jim jo vsiljuje washingtonski konsenz in je imela uničujoč učinek v večjem delu sveta, za razliko od subvencioniranja agrobiznisa, za katerega predstavlja pravi razcvet (Chomsky 2005: 84).

Ekonomski raziskovalec Rodrik je v svoji raziskavi leta 1996 pokazal, da medtem ko nekateri privrženci neoliberalnega modela niso bili deležni izboljšanja delovanja gospodarstva, so druge države, ki so ignorirale večino navodil, bile deležne zelo visoke trajne rasti gospodarstva (Woods 2000: 142). Je pa treba dodati, da se države včasih najdejo v položaju, ko nimajo nobene druge izbire in morajo za finančno pomoč zaprositi Svetovno banko ali IMF, instituciji pa potem državam vsilita svoje neoliberalne programe in pogoje, ki jih mora država uresničiti, da bi dobila denar.

Izgovor neoliberalcev, da je za neuspeh njihovih politik krivo to, da niso docela implementirane, ni prepričljiv. Kot pravi Stiglitz (2002: 187), se v ekonomiji nobenih napotkov ne drži v celoti in to je treba vzeti v zakup. Če instituciji tega nista sprevideli, je to huda pomanjkljivost v načinu njunega delovanja.

4.5.1 SPOZNAVANJE SVETOVNE BANKE IN IMF O NEPRIMERNOSTI NJUNEGA DELOVANJA

Svetovna banka je v drugi polovici devetdesetih pričela spreminjati način delovanja, saj je spoznala, da so dosedanji programi bili v veliki meri neuspešni in je zaradi tega izgubila svojo kredibilnost. Odkar je leta 1995 vodenje Banke prevzel Wolfensohn, se je ta lotila močno potrebnih socialnih pobud, vse od posojanja v manjšem obsegu do učenja na daljavo ter boja proti aidsu in drugim nalezljivim boleznim (Soros 2003: 98).

Po dveh desetletjih strukturnega prilagajanja je Banka opustila celoten program, nadomestila pa ga je s *Comprehensive Development Framework*, ki se bolj osredotoča na odpravo revščine (Cavanagh in drugi 2002: 40). Zanj je značilna večja transparentnost, države pa imajo več besede pri programih (Wolfensohn 2003: 9). Vendar so tudi novi programi dokaj podobni starim, saj npr. nižanje trgovinskih ovir oz. liberalizacija trgovine ostaja ena izmed prednostnih reform v programih.

Retorika obeh institucij se je delno spremenila in veliko več pozornosti namenjata revščini. Tako sta skupaj leta 1999 ustanovili Listino o strategiji za zmanjšanje revščine (*Poverty Reduction Strategy Paper – PRSP*) v povezavi s koncesijskimi posojili in odpisom dolga visoko zadolženim revnim državam (Soros 2003: 63).

Med Svetovno banko in IMF je včasih prihajalo do trenj, ker sta obe instituciji vsiljevali vsaka svoje pogoje oz. svoje poglede na rešitev kriz. Takšen primer je Argentina leta 1988, ko je Sklad državi naložil izpolnjevanje striktnih pogojev, ki pa so se Banki zdeli prestrogi. Uslužbenci Banke, ki so preživeli več časa v Argentini kot uslužbenci Sklada, so ugotovili, da je makroekonomska analiza Sklada bila preveč stereotipska, pretirano kratkoročna in nejasna (Gilbert in drugi 2000: 70). V primeru Azije leta 1998 je Stiglitz (2002: 14) javno kritiziral vlogo IMF v Indoneziji, Koreji, Tajski in drugje zaradi ozkih politik, tako monetarne kot fiskalne, ki so bile osnovane na podlagi pomanjkljivih analiz azijskih okoliščin. Medtem ko se je Banka spraševala, kakšne politike naj bi bile najboljše za določene države, je IMF imel odgovore za vse probleme, ki so bili enaki za vse države (*ibid.*).

Vendar je tudi znotraj IMF prišlo do nekaterih dvomov o politikah, ki jih je zagovarjal Sklad, predvsem o socialnih posledicah in gospodarskih vidikih politik, vključenih v programe strukturnega prilagajanja. Avtorji v IMF so leta 1988 v študiji, ki je bila sestavni del *World Economic and Financial Survey*, komentirali, da promocija izvoza v programih strukturnega prilagajanja ni bila v interesu držav dolžnic, prav tako tudi ne v interesu kreditorjev, saj so bili rezultati programov negativni. Vendar so s programi nadaljevali tudi v devetdesetih (Miller 1991: 72).

V začetku tisočletja so v IMF ponovno spoznali, da je Sklad pretiraval s svojimi politikami liberalizacije kapitalskih in finančnih trgov, saj so te pripomogle h globalnim finančnim krizam v devetdesetih, obenem pa lahko imajo takšne politike zelo resne posledice za majhne države v razvoju (Stiglitz 2002: 59). Čeprav se Sklad strinja, da je naredil resne napake pri nasvetih za fiskalno politiko: kako je silil k restrukturiranju bank v Indoneziji, silil k prezgodnji liberalizaciji kapitalskih tokov in kako je podcenil vpliv na

azijsko regijo, kjer se je polom ene države širil v druge; pa ni priznal napak pri nasvetih za monetarno politiko, niti ni poskušal razložiti, zakaj njegovi modeli niso uspeli napovedati toka dogodkov (Stiglitz 2002: 128).

5. SKLEP

Namen delovanja Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada je bil v preteklosti povezan s povojno obnovo, ponujanjem pomoči državam v razvoju, skrbjo za mednarodni finančni sistem, s časom pa se je osredotočil na preprečevanje revščine, preprečevanje kriz in pomoč državam, ki se znajdejo v krizah. Te naloge naj bi instituciji opravljali politično in ideološko neopredeljeno. Vendar je več kot opazno, da sta Svetovna banka in IMF v osemdesetih in devetdesetih, pa tudi v novem tisočletju, delovala ideološko opredeljeno, čeprav sta to skrivala v svojih zgolj navidez tehničnih in ekonomskih nasvetih. To ideologijo so in jima še vedno narekujejo najrazvitejše države, ki imajo v obeh institucijah največjo moč pri postavljanju osebja in odločanju, kar jim omogoča sistem glasovanja, temelječ na gospodarski moči. Kot je znano, vodilnega predstavnika Banke predlaga predsednik ZDA, vodilnega v Skladu pa ena izmed evropskih držav. Države v razvoju, katerim je dejansko namenjen večji del delovanja in pomoči obeh institucij, pri tem nimajo besede. Zato odločitve in usmeritve brettonwoodskih institucij odražajo želje držav, ki imajo največji vpliv, tem pa so, bolj kot pomoč in razvoj držav v razvoju, pomembni lastni interesi. To je bilo opazno v obdobju osamosvajanja kolonij, ko so nekatere razvite države izgubile vpliv v svojih bivših kolonijah. Ta neposreden vpliv iz obdobja kolonializma so postopoma nadomestile s posrednim vplivom, ki so ga izvajale preko Svetovne banke in IMF. To novo obliko odvisnosti držav, tokrat od obeh institucij, so mnogi avtorji označili kot "neokolonializem", med njimi tudi Reinert (2007) in Klein (2007).

V osemdesetih je na oblast v ZDA prišla struja, ki je močno zagovarjala neoliberalizem. Politike neoliberalizma so bile usmerjene k večanju svobode posameznika, kar je pomenilo zmanjševanje in krčenje vloge države. Ta naj bi privatizirala, liberalizirala in deregulirala gospodarstvo ter se umaknila tudi iz drugih sfer življenja, posameznik pa naj bi bil odgovoren sam zase. Takšno dojemanje se je, zaradi vpliva ZDA v Svetovni banki

in IMF, preneslo tudi na ti instituciji, ki sta postali zagovornici neoliberalnih politik. Obe instituciji sta se reševanja problemov od osemdesetih let naprej lotevali na svojstven način, in sicer sta državam, ki so potrebovale njuno pomoč, "vsiljevali" določene pogoje, ki so jih morale države sprejeti. Ti pogoji so se nanašali na načela "washingtonskega konsenza", tj. neoliberalnih politik, ki pa so se izkazali kot ne najboljše rešitve. Instituciji sta se držali omenjenih neoliberalnih načel in nista upoštevali nobene druge teorije, saj sta bili (ideološko) prepričani, da je ta najboljša in sploh edina možna. Posledica tega je, da sta brettonwoodski instituciji ponujali skoraj identične programe za vse države, ki so potrebovale njuno pomoč, ne glede na značilnosti in potrebe teh držav.

Takšno delovanje bi bilo opravičljivo, če bi bilo uspešno, vendar reforme, ki sta jih zahtevali instituciji, državam v razvoju in v tranziciji niso prinesle obljubljenih koristi. V veliko primerih se je stanje po vpeljavi reform poslabšalo. Dolg, ki je bil glavni razlog, da so države pristopile k sodelovanju s Svetovno banko in/ali IMF, se ni zmanjšal, temveč povečal. V večini sodelujočih držav se je povečalo število prebivalstva, ki živi v revščini. Povečala se je tudi razlika med bogatimi in revnimi ter razlika med njihovimi dohodki. Zaradi omejevanja proračunskih izdatkov se je zmanjšalo financiranje izobraževanja, zdravstva ter socialnih transferjev, kar so spet najbolj čutili revni prebivalci držav. Delovanje Svetovne banke in IMF po neoliberalnih načelih ne omogoča izboljšanja gospodarskega stanja in zmanjšanja revščine v državah v razvoju, ki sodelujejo v njihovih programih pomoči.

Zagovorniki teh politik so govorili, da je takšno stanje le kratkoročno in nujno, če države želijo uspeti na dolgi rok. Vendar se ta dolgi rok še ni zgodil in ga tudi ni na obzoru.

Ob tem se razvite države počutijo dobro, z mislijo, da nudijo pomoč "tistim, ki niso imeli toliko sreče", in v prepričanju, da jim morajo države v razvoju biti hvaležne za ponujeno pomoč. V tem se kaže hipokrizija razvitih držav, prav tako pa tudi Svetovne banke in IMF. Državam v razvoju vsiljujejo neoliberalne politike, ki se jih morajo striktno držati: svoja gospodarstva morajo preusmeriti v izvoz, da dobijo več tuje valute za odplačilo dolga; liberalizirati morajo trgovino, predvsem zato, da jim lahko razvite države lažje

prodajajo svoje blago, ob tem pa slednje ne liberalizirajo svoje trgovine in ohranjajo subvencije za določene sektorje domačega gospodarstva, kar onemogoča konkurenčno prodajo izdelkov iz držav v razvoju. Tukaj je seveda treba omeniti, da sta instituciji kdaj pa kdaj vsaj opozorili na takšno nepravično stanje (glej Wolfensohn 2003), vendar nista pripomogli k rešitvi problema, kvečjemu sta ga še dodatno poglobljali, recimo z določenimi programi v državah v razvoju, s katerimi sta reševali privatne dolgove zahodnih bank, ki so zaradi nezmožnosti odplačila zadolženih subjektov v teh državah bili obsojeni na odpis.

V drugi polovici devetdestih let sta instituciji spoznali, da je bila njuna politika vsiljevanja neoliberalizma "malce" zgrešena, zato popravljata programe, namenjene razvoju in pomoči, da imajo več besede tudi države, ki so v program vključene, več pozornosti pa je namenjeno tudi revščini. Vendar so to zgolj kozmetični popravki, problemov bi se bilo treba lotiti veliko globlje, v sami normativni ureditvi.

V zadnjem času se je vloga Svetovne banke in IMF relativno zmanjšala. Sklad, ki je bil osrednja institucija reševanja finančnih kriz v preteklih dvajsetih letih, v reševanju sedanjih kriz nima več osrednje vloge. Instituciji se srečujeta z vrsto problemov, najbolj pomemben pa je izgubljanje lastne verodostojnosti, kar je posledica njunega načina delovanja ter rezultatov, ki jih je takšno delovanje prineslo. Še vedno lahko slišimo razne strokovnjake, kako teoretizirajo o dobrih učinkih delovanja institucij, veliko težje pa je čuti oddaljene krike revnih prebivalcev nerazvitih držav, ki se ne morejo otresti svoje revščine zaradi vsiljenih neoliberalnih politik Svetovne banke in IMF.

Čeprav sem se kot družboslovec poskušal problema lotiti kar se da objektivno, je poredkoma v procesu ustvarjanja nezavedno prišlo do vrednotnega opredeljevanja in pristranskosti, čemur se je pri pisanju o problemu, ki zadeva realno politiko in življenje, težko izogniti. Poskušal sem pojav omejiti na minimum. Sem pa tudi mnenja, da mora avtor jasno izraziti svoje stališče do obravnavanega problema, da je bralec seznanjen, na kakšni vrednotni predpostavki je bilo delo pisano. Menim, da sistem, v katerem lahko privilegirani delajo, kar hočejo in ob tem ne glede na svojo okolico sebično sledijo

svojim interesom, medtem ko morajo ostali slediti določenim "dogmatskim" politikam, ki jim dokazano ne koristijo oz. celo škodujejo, ni primeren za enakovredni razvoj celotnega svetovnega prebivalstva, ne glede na to, v kateri državi živijo. In dokler bosta Svetovna banka in IMF delovali v prid takšnemu sistemu, ne moremo pričakovati uresničitve rešitev problemov, povezanih z revščino, razvojem družb in nenazdanje tudi okoljem.

6. LITERATURA

1. Althusser, Louis (1980): Ideologija in ideološki aparati države. V Zoja Skušek-Močnik (ur.): *Ideologija in estetski učinek*, 35-99. Ljubljana: Cankarjeva založba.
2. Amsden, Alice H., Jacek Kochanowicz in Lance Taylor (1998): *The Market Meets Its Match: Restructuring the Economies of Eastern Europe*. Cambridge: Harvard University Press.
3. Bakker, Age F. P. (1996): *International Financial Institutions*. London and New York: Longman.
4. Bello, Walden (2000): UNCTAD: Time to Lead, Time to Challenge the WTO. V Roger Burbach in Kevin Danaher (ur.): *Globalize This!: The Battle Against the World Trade Organization and Corporate Rule*, 163-175. Monroe: Common Courage Press.
5. Berg, Andrew in Anne Krueger (2003): Trade, Growth and Poverty – A Selective Survey. V Boris Pleskovic in Nicholas Stern (ur.): *Annual World Bank Conference on Development Economics 2003: The New Reform Agenda*, 47-90. Washington: The World Bank.
6. Borak, Neven (1996): (Neo)liberalizem v službi geopolitike. *Revija 2000* 92/1996, 106-114.
7. *Brettonwoodski sporazumi – The Bretton Woods Agreements*, 22. julij 1944. Dostopno na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/decade/decad047.htm#b1> (12. september 2008).
8. Bugarič, Bojan (1996): Kritika neoliberalizma v vzhodni in srednji Evropi. *Revija 2000* 92/1996, 80-91.
9. Cavanagh, John, Jerry Mander, Sarah Anderson, Debi Barker, Maude Barlow, Walden Bello, Robin Broad, Tony Clarke, Edward Goldsmith, Randy Hayes, Colin Hines, Andrew Kimbrell, David Korten, Helena Norberg-Hodge, Sara Larrain, Simon Retallack, Vandana Shiva, Victorija Tauli-Corpuz in Lori Wallch (2002): *Alternatives to Economic Globalization: A Better World Is Possible: A Report of The International Forum on Globalization*. San Francisco: Berret-Koehler.
10. Chomsky, Noam (2003): Chiapas – Symbol of Resistance. V Žiga Vodovnik (ur.): *!Ya basta!: ten years of the Zapatista uprising: writings of subcomandante insurgente Marcos*, 17-18. Ljubljana: Študentska založba.

11. Chomsky, Noam (2005): *Profit pred ljudmi: Neoliberalizem in globalna ureditev*. Ljubljana: Založba Sanje.
12. Chossudovsky, Michael (2003): *The Globalization of Poverty and the New World Order*. Montreal: Global Research.
13. Damjan, Jože P. (2008): Nujnost liberalizma: Je liberalizem res mrtev? *Dnevnik, priloga Objektiv* (26. julij).
14. Danaher, Kevin (2000): Why and How to Pressure the World Bank. V Roger Burbach in Kevin Danaher (ur.): *Globalize This!: The Battle Against the World Trade Organization and Corporate Rule*, 195-203. Monroe: Common Courage Press.
15. Danaher, Kevin (2001): *10 Reasons to Abolish the IMF & World Bank*. New York: Seven Stories.
16. Ferfila, Bogomil (2007): *Globaliziranost sodobnega sveta*. Ljubljana: FDV.
17. Ferreira, Francisco H. G. In Louise C. Keely (2000): The World Bank and structural adjustment: lessons from the 1980s. V Christopher L. Gilbert in David Vines (ur.): *The World Bank: Structure and Policies*, 159-195. Cambridge: Cambridge University Press.
18. Frieden, Jeffrey A. (2007): *Global Capitalism: Its Fall and Rise in the Twentieth Century*. New York: W. W. Norton & Company.
19. Friedman, Milton (1980/1990): *Free to Choose: A Personal Statement*. London, Sydney and Auckland: Pan Books.
20. Fukuyama, Francis (1993): *The End of History and The Last Man*. New York: Avon Books.
21. Gilbert, Christopher L., Andrew Powell in David Vines (2000): Positioning the World Bank. V Christopher L. Gilbert in David Vines (ur.): *The World Bank: Structure and Policies*, 39-83. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Gilbert, Christopher L. in David Vines (2000): The World Bank: an overview of some major issues. V Christopher L. Gilbert in David Vines (ur.): *The World Bank: Structure and Policies*, 10-38. Cambridge: Cambridge University Press.
23. Gomez, Ciro in Roberto Mangabeira Unger (1996): Naslednji korak. V *Revija 2000* 92/1996, 5-51.
24. Held, David (1989): *Modeli demokracije*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.

25. Hirst, Paul in Grahame Thompson (1999): *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*. Cambridge: Polity Press.
26. Hobhouse, Leonard T. (1994): *Liberalism and Other Writings*. Cambridge: Cambridge University Press.
27. IBRD (2006): *Information Statement*. Washington: IBRD. Dostopno na <http://treasury.worldbank.org/web/InformationStatementFinal.pdf> (10. avgust 2008).
28. Jensen, Nathan (2006): *Nation-States and the Multinational Corporation: A Political Economy of Foreign Direct Investment*. Princeton: Princeton University Press.
29. Kanbur, Ravi in David Vines (2000): The World Bank and poverty reduction. V Christopher L. Gilbert in David Vines (ur.): *The World Bank: Structure and Policies*, 87-107. Cambridge: Cambridge University Press.
30. Klein, Naomi (2007): *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. New York: Metropolitan Books.
31. Kulić, Slavko (2004): *Neoliberalizam kao socijaldarvinizam: Rat za dominacijo ili bolji svijet*. Zagreb: Prometej.
32. McChesney, Robert W. (2005): Uvod. V Noam Chomsky: *Profit pred ljudmi: Neoliberalizem in globalna ureditev*, 15-25. Ljubljana: Založba Sanje.
33. Miller, Morris (1991): *Debt and the Environment: Converging Crises*. New York: United Nations Publications.
34. Mittal, Anuradha (2001): Foreword. V Kevin Danaher: *10 Reasons to Abolish the IMF & World Bank*, 9-17. New York: Seven Stories Press.
35. Mrak, Mojmir (2002): *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV Založba.
36. Nahtigal, Matjaž (1996): Paradoksi privatizacije v vzhodni Evropi. V *Revija 2000* 92/1996, 92-105.
37. Pikalo, Jernej (2003): *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Založba Sophia.
38. Reinert, Erik S. (2007): *How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor*. London: Constable.
39. Rizman, Rudi (2005): Uvodni zapis k slovenski izdaji. V Noam Chomsky: *Profit pred ljudmi: Neoliberalizem in globalna ureditev*, 6-14. Ljubljana, Založba Sanje.
40. Soros, George (2003): *Globalizacija*. Tržič: Učila International.

41. Stiglitz, Joseph E. (2002): *Globalization and Its Discontents*. London: Penguin Books.
42. Taylor, John B. (2003): Keynote Address: New Policies for Economic Development. V Boris Pleskovic in Nicholas Stern (ur.): *Annual World Bank Conference on Development Economics 2003: The New Reform Agenda*, 39-46. Washington: The World Bank.
43. Vodovnik, Žiga (2003): Editor's note. V Žiga Vodovnik (ur.): *!Ya basta!: ten years of the Zapatista uprising: writings of subcomandante insurgente Marcos*, 11-14. Ljubljana: Študentska založba.
44. Vreeland, James R. (2003): *The IMF and Economic Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
45. Wallach, Lori in Michelle Sforza (1999): *The WTO: Five Years of Reasons to Resist Corporate Globalization*. New York: Seven Stories Press.
46. Williamson, John (1990): *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?*. Washington: Institute for International Economics. Dostopno na <http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?researchid=486> (30. julij 2008).
47. Wolfensohn, James D. (2003): Opening Address. V Boris Pleskovic in Nicholas Stern (ur.): *Annual World Bank Conference on Development Economics 2003: The New Reform Agenda*, 9-14. Washington: The World Bank.
48. Woods, Ngaire (2000): Multilateralism and governance. V Christopher L. Gilbert in David Vines (ur.): *The World Bank: Structure and Policies*, 132-158. Cambridge: Cambridge University Press.
49. Woodward, David (2001): *The Next Crisis?: Direct and Equity Investment in Developing Countries*. London: Zed Books.
50. World Bank (1990): *World Bank Development Report 1990: Poverty*. Oxford: Oxford University Press. Dostopno na http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/12/13/000178830_98101903345649/Rendered/PDF/multi_page.pdf (31. avgust 2008).
51. Internet 1: Wikipedia (2008): *Adam Smith*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Adam_smith (22. avgust 2008).

52. Internet 2: Wikipedia (2008): *David Ricardo*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/David_Ricardo (22. avgust 2008).
53. Internet 3: Wikipedia (2008): *Bretton Woods System*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Bretton_Woods_system (6. avgust 2008).
54. Internet 4: IMF (2008): *About the IMF*. Dostopno na: <http://www.imf.org/external/about.htm> (12. september 2008).
55. Internet 5: Ministrstvo za finance (2008): *Mednarodno sodelovanje: Skupina Svetovne banke*. Dostopno na http://www.mf.gov.si/slov/medn_fin/svetovna_bank.htm#gor (6. avgust 2008).
56. Internet 6: IDA (2008): *What is IDA?*. Dostopno na <http://go.worldbank.org/ZRAOR8IWW0> (9. avgust 2008).
57. Internet 7: World Bank (2008): *Staff*. Dostopno na <http://go.worldbank.org/B6U4HPNDS0> (10. avgust 2008).
58. Internet 8: World Bank (2008): *Organization*. Dostopno na <http://go.worldbank.org/VA8RR1BN41> (9. avgust 2008).
59. Internet 9: World Bank (2008): *Board of Directors*. Dostopno na <http://go.worldbank.org/11PWB3RTM0> (10. avgust 2008).
60. Internet 10: Svetovna banka (2008): *Volilna moč izvršnih direktorjev*. Dostopno na <http://siteresources.worldbank.org/BODINT/Resources/278027-1215524804501/IBRDEdsVotingTable.pdf> (9. avgust 2008).
61. Internet 11: World Bank (2008): *World Bank Historical Chronology 1970-1979*. Dostopno na <http://go.worldbank.org/847R4CBE80> (10. avgust 2008).
62. Internet 12: IBRD (2008): *How IBRD is Financed*. Dostopno na <http://go.worldbank.org/LAG4BZ1VD1> (12. september 2008).
63. Internet 13: World Bank (2008): *Operations*. Dostopno na <http://go.worldbank.org/1YXPMBNDO0> (12. september 2008).
64. Internet 14: IMF (2006): *What is the IMF?*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/what.htm#runs> (13. avgust 2008).
65. Internet 15: IMF (2008): *Board of Governors*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.htm> (13. avgust 2008).

66. Internet 16: IMF (2008): *Board of Executive Directors*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/eds.htm> (13. avgust 2008).
67. Internet 17: IMF (2008): *IMF Quotas*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/quotas.htm> (13. avgust 2008).
68. Internet 18: IMF (2001): *Financing the Fund's Operations*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/np/tre/ffo/2001/fin3.pdf> (13. avgust 2008).
69. Internet 19: IMF (2008): *Special Drawing Rights – SDR*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/sdr.htm> (13. avgust 2008).
70. Internet 20: IMF (2008): *Where the IMF Gets its Money*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/finfac.htm> (13. avgust 2008).
71. Internet 21: IMF (2008): *IMF Lending*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/howlend.htm> (13. avgust 2008).
72. Internet 22: IMF (2004): *Enhanced Structural Adjustment Facility – ESAF*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/esaf.htm> (16. avgust 2008).
73. Internet 23: IMF (2007): *The Poverty Reduction and Growth Facility – PRGF*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/prgf.htm> (14. avgust 2008).
74. Internet 24: IMF (1998): *1998 IMF Survey Supplement on the Fund*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/sup0998/07.htm> (16. avgust 2008).
75. Internet 25: IMF (2008): *IMF Conditionality*. Dostopno na <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/conditio.htm> (16. avgust 2008).